

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΜΑΝΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
Ειδίκευση: Ελληνισμός και Ορθοδοξία

*Η αυτοκράτειρα Θεοδώρα (περ. 500 – 548)
σύζυγος του Ιουστινιανού Α΄*

Τζιουβάρα Τριανταφυλλιά
Επιβλέπων καθηγητής: Κωνσταντίνος Π. Χρήστου

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ.....	3	
ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	4	
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	5	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄ : Ο βίος της Θεοδώρας πριν την ανάρρηση του Ιουστινιανού στον θρόνο της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας.		
1. Τα νεανικά χρόνια της Θεοδώρας.....	10	
2. Ιουστινιανός και Θεοδώρα.....	17	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β : Ο ρόλος της αυτοκράτειρας Θεοδώρας στον πολιτικό και ιδιωτικό βίο της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας.		
1. Η ζωή της Θεοδώρας στα ανάκτορα.....	24	
2. Η στάση του Νίκα.....	30	
3. Διοίκηση του Κράτους και πολιτική.....	38	
4. Η κοινωνική πολιτική της αυτοκράτειρας Θεοδώρας.....	48	
5. Η συμβολή της αυτοκράτειρας Θεοδώρας στην οικοδομική δραστηριότητα του Ιουστινιανού Α΄	54	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄ : Η αυτοκράτειρα Θεοδώρα και η θρησκευτική πολιτική.....		56
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄ : Η προσωπικότητα της Θεοδώρας και ο θάνατός της		
1. Ηθογράφηση της Θεοδώρας.....	87	
2. Ο θάνατος της αυτοκράτειρας Θεοδώρας.....	92	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε΄ : Απεικονίσεις της αυτοκράτειρας Θεοδώρας.....		95
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	74	
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	102	

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ

αι.	=αιώνας
Α.Π.Θ.	=Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Βλ.	= βλέπε
CFHB	=Corpus Fontium Historiae Byzantine
C. J.	=Codex Justinianus
CSCO- SS	=Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium, Scriptores Syri
CSHB	=Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae
C. Th.	=Codex Theodosianus
Εκδ.	=εκδότης
Επιμ.	= επιμέλεια
ΘΗΕ	=Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια
ΙΕΕ	=Ιστορία του Ελληνικού Έθνους
κ. ε.	=και εξής
Μτφρ.	= μετάφραση
MGH	=Monumenta Germaniae Historica
N. J.	=Novellae Justiniani

Ό. π.	=όπου παραπάνω
ODB	=The Oxford Dictionary of Byzantium
PLRE	=The Prosopography of the later Roman Empire
PO	=Patrologia Orientalis
σ.	=σελίδα
σημ.	=σημείωση
τ.	=τόμος

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η βυζαντινή κοινωνία, αποδέχτηκε, πολύ περισσότερο από ό,τι οι σύγχρονές της, το γυναικείο ρόλο στην εξουσία, αναδεικνύοντας πολλές γυναικείες μορφές στη διοίκηση της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Μια από αυτές τις εξέχουσες και πολιτικά δραστήριες προσωπικότητες υπήρξε και η αυτοκράτειρα Θεοδώρα, σύζυγος του Ιουστινιανού Α'. Ο βίος της, η πολιτική και θρησκευτική της δράση αλλά και το μυστήριο που έκρυβε η έντονη προσωπικότητά της, αποτέλεσε το έναυσμα για την ενασχόλησή μου με αυτήν και τη συγγραφή της παρούσας εργασίας.

Μέσα από την έρευνα των πηγών και των έργων νεώτερων μελετητών που ασχολήθηκαν με τη ζωή και τη δράση της αυτοκράτειρας, επιχείρησα να δώσω μια, όσο το δυνατόν, ολοκληρωμένη εικόνα της Θεοδώρας, επικεντρώνοντας το ενδιαφέρον μου στη διερεύνηση και ερμηνεία της συμπεριφοράς και των πράξεων της που υπαγορεύονταν από τον μυστηριώδη και αντιφατικό της χαρακτήρα. Η πλούσια βιβλιογραφία που αφορά στην προσωπικότητα και τον ενεργό ρόλο της Θεοδώρας στη διακυβέρνηση της βυζαντινής αυτοκρατορίας, υπήρξε ιδιαίτερα διαφωτιστική και βοηθητική, τόσο στη συγκέντρωση πληροφοριών, κρίσεων και ερμηνευτικών σχολίων, όσο και στη χάραξη των κατευθυντήριων γραμμών της μεταπτυχιακής μου εργασίας.

Είμαι ειλικρινά ευγνώμων και ευχαριστώ θερμά το σύμβουλο καθηγητή μου κ. Κωνσταντίνο Χρήστου, που πίστεψε στις δυνατότητές μου, με καθοδήγησε με τις γνώσεις του, τις υποδείξεις του και την εμπειρία του στο χώρο της έρευνας, παρέχοντας μου πολύτιμη βοήθεια και ηθική υποστήριξη σε όλη τη διάρκεια των μεταπτυχιακών μου σπουδών.

Πολλές ευχαριστίες επίσης, οφείλω και στους καθηγητές του τομέα της Εκκλησιαστικής Ιστορίας κ. Κουκουσά, κ. Μπάκα και κ. Τρίτο που με μεγάλη προθυμία μου πρόσφεραν τη βοήθειά τους, σε ό,τι κι αν χρειάστηκε.

Τέλος, θα ήταν παράλειψη να μην εκφράσω τις ευχαριστίες μου σε όλο το προσωπικό των βιβλιοθηκών: Θεολογικής σχολής του Α.Π.Θ, Μεσαιωνικών και Νεοελληνικών σπουδών, Αρχαίας Μεσαιωνικής και Βυζαντινής Ιστορίας, Κλασικών σπουδών, Ιστορίας της Τέχνης της Φιλοσοφικής σχολής του Α.Π.Θ, Κεντρικής βιβλιοθήκης του Α.Π.Θ και του Ιστορικού κέντρου Θεσσαλονίκης, για τη σημαντική συνδρομή τους στην εύρεση βιβλίων, περιοδικών, λεξικών και συγγραμμάτων.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στις αρχές του 6^{ου} μ.Χ. αιώνα γεννήθηκε μια ξεχωριστή γυναίκα, της οποίας η προσωπικότητα και η πολυτάραχη ζωή προκάλεσε το ενδιαφέρον όχι μόνο των συγχρόνων της, αλλά και των μεταγενέστερων ιστορικών μελετητών. Παράλληλα, η απίστευτη πορεία της, που τελικά την οδήγησε στον θρόνο, ως σύζυγο του Ιουστινιανού Α΄, συνάρπασε και ενέπνευσε την κοινή γνώμη, κατατάσσοντάς την στις σημαντικότερες γυναίκες της παγκόσμιας ιστορίας.

Η παρουσία και η δράση της Θεοδώρας προκάλεσαν ποικίλες και αντιφατικές αντιδράσεις. Ήταν μια γυναίκα όμορφη και θελκτική, με τρομερή ευφυΐα και δυναμισμό, άλλοτε σκληρή και άτεγκτη, άλλοτε σπλαχνική και γενναιόδωρη, που η φιλοδοξία της και η ισχυρή προσωπικότητά της την ανέδειξαν σε πραγματική ηγέτιδα. Η Judith Herrin στο βιβλίο της *Γυναίκες στην πορφύρα*, αναφέρει ότι η Θεοδώρα ήταν μια γυναίκα που είχε άποψη για πολλά θέματα, υποστήριζε με σθένος αυτό που πρέσβευε και δεν δίσταζε να χρησιμοποιεί το αξίωμά της, προκειμένου να υλοποιήσει τα σχέδιά της.¹

Ο ρόλος της στη διακυβέρνηση του κράτους και η επιρροή που ασκούσε στον Ιουστινιανό προκάλεσε την αντίδραση του ιστορικού Προκοπίου του Καισαρέα, ο οποίος εξέφρασε την έντονη δυσαρέσκειά του για το πρόσωπο της Θεοδώρας στο έργο του *Ανέκδοτα ή Απόκρυφη Ιστορία*. Σε αυτό στρέφεται εναντίον του αυτοκρατορικού ζεύγους με πολλές ύβρεις και χλευαστικά σχόλια, ενώ η προσωπική ζωή της Θεοδώρας, πριν γίνει αυτοκράτειρα, προβάλλεται και σχολιάζεται με χυδαίο και καυστικό τρόπο. Ανεξάρτητα από την επικριτική στάση του Προκοπίου, οι πληροφορίες που παίρνουμε τόσο από τα *Ανέκδοτα* όσο και από τα έργα του *Περί Κτισμάτων* και *Ύπερ τῶν Πολέμων Λόγοι* για την ιουστινιάνεια περίοδο και τις προσωπικότητες του αυτοκράτορα και της συζύγου του, είναι πράγματι σημαντικές. Εξάλλου, ο Προκόπιος υπήρξε αυτόπτης μάρτυρας όχι μόνο των πολεμικών γεγονότων, αλλά και δύσκολων καταστάσεων, όπως η στάση του Νίκα το 532 και ο τρομερός λοιμός που σκόρπισε το θάνατο και αφάνισε πολλές ψυχές στη Βασιλεύουσα το 542.²

¹ Herrin, *Γυναίκες*, σ. 26

² Καρπόζηλος, *Ιστορικοί*, τ. Α΄, σ. 370

Ο καλύτερος χρονικογράφος της εποχής εκείνης είναι, κατά τον Evans, ο Ιωάννης Μαλάλας (6^{ος} αιώνας). Ο Μαλάλας, κατά πάσα πιθανότητα, κατείχε σημαντική θέση στη δημόσια διοίκηση επί Ιουστινιανού Α΄ και επομένως εκθέτει τα γεγονότα βασιζόμενος σε επίσημα στοιχεία και γι αυτό το λόγο διαφοροποιείται από τον προκατειλημμένο Προκόπιο, κυρίως από τα όσα γράφει ο τελευταίος στα *Ανέκδοτα*.³ Στην χρονογραφία του παραθέτει πολλά γεγονότα, τα οποία δεν ερμηνεύει, ούτε αναλύει, αλλά δίνει μια σαφή εικόνα της αυτοκρατορίας κατά τον 6^ο αιώνα και των πρωταγωνιστών που διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο εκείνη την περίοδο.⁴ Κατά τη συγγραφή της Χρονογραφίας του ο Μαλάλας βασίστηκε όχι μόνο σε ιστορικά και χρονογραφικά κείμενα, αλλά και σε χρονολογικούς πίνακες και αρχειακό υλικό από την Αντιόχεια και την Κωνσταντινούπολη, ενώ αξιόπιστες είναι και οι πληροφορίες που μας δίνει ως προς τα διοικητικά θέματα και τις διπλωματικές σχέσεις.⁵

Σημαντική πηγή πληροφοριών αποτελεί το έργο του Ιωάννη του Λυδού *Περί αρχών της Ρωμαίων πολιτείας*. Ο Ιωάννης ο Λυδός (6^{ος} αιώνας) υπήρξε ένας από τους ευνοούμενους του Ιουστινιανού, εκθέτει τα γεγονότα με αρκετή δόση υπερβολής και υποκειμενικότητας και επιχειρεί συχνά να δικαιολογήσει άστοχες ενέργειες του αυτοκράτορα.⁶ Ο Θεοφάνης (8^{ος}-9^{ος} αιώνας) στη χρονογραφία του μας πληροφορεί για τα γεγονότα του 6^{ου} αιώνα και τα πεπραγμένα του Ιουστινιανού και της Θεοδώρας, όπως επίσης και ο Ευάγριος σχολαστικός. Ο Ευάγριος με την *Εκκλησιαστική Ιστορία του*, εκθέτει πολιτικά και εκκλησιαστικά γεγονότα, αξιολογεί τους αυτοκράτορες με κριτήριο τη θρησκευτική πολιτική τους και ασκεί αρνητική κριτική στον Ιουστινιανό, κυρίως για τη στάση του απέναντι στην Εκκλησία και τα θρησκευτικά ζητήματα.⁷ Πληροφορίες για την περίοδο της βασιλείας του Ιουστινιανού και της Θεοδώρας αντλούμε από το *Πασχάλιον Χρονικόν*, καθώς επίσης και από τον Ιωάννη Ζωναρά.

Οι συριακές παραδόσεις μας δίνουν μια διαφορετική εικόνα της αυτοκράτειρας, καθώς είναι επηρεασμένες από τη συμπάθεια, το θαυμασμό και την εκτίμηση που

³ Evans, *Εποχή*, σ. 27

⁴ Λουγγής, *Ιουστινιανός*, σ. 52-53

⁵ Καρπόζηλος, *Ιστορικοί*, τ. 1, σ. 543

⁶ Λουγγής, *Ιουστινιανός*, σ. 61

⁷ Καρπόζηλος, *Ιστορικοί*, τ. Α΄, σ. 234 -235

τρέφουν για το πρόσωπό της.⁸ Ο Μιχαήλ Σύρος, το ανώνυμο χρονικό του 1234 και ο Ιωάννης Εφέσου εκφράζονται για εκείνη με τα πιο θετικά σχόλια αποσιωπώντας επιμελώς το σκοτεινό παρελθόν της. Εξάλλου, η Θεοδώρα είχε μια ιδιαίτερη σχέση με τους μονοφυσιτικούς κύκλους, η οποία άρχισε κατά τη διαμονή της στην Αίγυπτο και συνεχίστηκε, αφότου στέφθηκε αυτοκράτειρα.⁹

Η προσωπικότητα της Θεοδώρας και ο αυτοκρατορικός της ρόλος απασχόλησε τους νεώτερους μελετητές, ώστε να έχουμε στη διάθεσή μας άφθονο πληροφοριακό υλικό από βιβλία και άρθρα με κριτικές μελέτες και αναλύσεις που αφορούν στο πρόσωπο και στο έργο της σπουδαίας αυτής βυζαντινής αυτοκράτειρας. Ο Ch. Diehl, ο R. Browning, J.A.S. Evans, J. B. Bury, H. Hunger, W. Holmes, L. Garland, C. Connor J. Baker και πολλοί άλλοι ασχολήθηκαν με την εποχή, το έργο και τις προσωπικότητες του Ιουστινιανού Α΄ και της Θεοδώρας.

Ο 6^{ος} αιώνας είναι μια περίοδος μεγάλης ακμής της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Όταν ο Ιουστινιανός Α΄ διαδέχτηκε στο θρόνο το θείο του Ιουστίνου Α΄ και ανέλαβε επίσημα τη διακυβέρνηση του Βυζαντινού Κράτους, ακολούθησε μια πολιτική με την οποία κατόρθωσε να αναδιοργανώσει το κράτος πολιτικά και στρατιωτικά και να αποκαταστήσει την ενότητα στην ευρύτερη περιοχή της Μεσογείου. Με την πολιτική του στη Δύση οραματιζόταν και επεδίωκε την ανασύσταση της ένδοξης ρωμαϊκής αυτοκρατορίας του παρελθόντος.¹⁰ Στην εκκλησιαστική του πολιτική ενδιαφέρθηκε για την επιβολή της Ορθοδοξίας σε όλη την αυτοκρατορία και θέσπισε νόμους για την οργάνωση του εκκλησιαστικού βίου, ενώ τα θεολογικά ζητήματα του προκαλούσαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Σε όλους τους τομείς εφάρμοσε μια πολιτική εμπνεόμενη από τα μεγαλεπήβολα σχέδιά του για μια πανίσχυρη χριστιανική αυτοκρατορία, που θα απλωνόταν σε όλη την οικουμένη και εκείνος, ως εκπρόσωπος του Θεού στη γη, θα την κυβερνούσε με απόλυτη δικαιοσύνη, απολαμβάνοντας τη θεϊκή βοήθεια και προστασία.¹¹

Η Θεοδώρα, στο πλευρό του Ιουστινιανού, ενεργούσε με δυναμισμό και φρόντισε να ανταποκριθεί στα καθήκοντά της ως αυτοκράτειρας με τον καλύτερο τρόπο. Η υπερβολική αγάπη και το έντονο πάθος του αυτοκράτορα για το πρόσωπό της, έδωσε στη Θεοδώρα τη δυνατότητα να έχει λόγο στην εξουσία, ασκώντας

⁸ Evans, *Theodora*, σ. 18 - 19

⁹ Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 33

¹⁰ Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία*, τ. Α΄, σ. 368

¹¹ Χριστοφιλοπούλου, *Ιστορία*, τ. Α΄, σ. 252-253

μεγάλη επιρροή στον Ιουστινιανό σε θέματα που αφορούσαν στη διοίκηση, στη διπλωματία, στα εκκλησιαστικά και πολιτικά ζητήματα.¹² Εξάλλου, είναι γεγονός ότι η αυτοκράτειρα είχε μια πολύ επιβλητική παρουσία και αντιμετώπιζε τις δύσκολες καταστάσεις με μια μαεστρία εκπληκτική. Το παρελθόν της επισκιάστηκε, καθώς η ίδια με την άψογη συμπεριφορά της ως συζύγου του αυτοκράτορα δεν άφησε περιθώρια για μομφές και σχόλια.

Η περιπετειώδης και συναρπαστική ζωή της αυτοκράτειρας Θεοδώρας αποτελεί το θέμα της παρούσας εργασίας, η οποία στοχεύει κυρίως να φωτίσει διάφορες πτυχές του πολυτάραχου βίου που διήγε και της έντονης προσωπικότητάς της, εξάιροντας τον σημαντικό ρόλο που έπαιξε στη διακυβέρνηση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, ως συζύγου του Ιουστινιανού.

Στο πρώτο κεφάλαιο ξεδιπλώνονται μαρτυρίες και γεγονότα που αφορούν στο παρελθόν της Θεοδώρας, τα παιδικά χρόνια και τις περιπέτειές της στο χώρο του θεάματος, ως και την περίοδο του γάμου της με τον Ιουστινιανό.

Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται λόγος για τη δράση και το έργο της ως αυτοκράτειρας του Βυζαντίου και επισημαίνεται ο πρωταγωνιστικός ρόλος που διαδραμάτισε στο πολιτικό και διπλωματικό πεδίο, αλλά και στην εφαρμογή μιας ευνοϊκής κοινωνικής πολιτικής που απευθυνόταν στους φτωχούς και ανυπεράσπιστους ανθρώπους των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων.

Στο τρίτο κεφάλαιο διερευνάται η θρησκευτική πολιτική που ακολούθησε η αυτοκράτειρα Θεοδώρα, η σχέση της με τον μονοφυσитισμό και πως επηρέασε η σχέση αυτή τη διαχείριση των θρησκευτικών θεμάτων και τις σχέσεις με τους εκκλησιαστικούς ηγέτες.

Στο τέταρτο κεφάλαιο γίνεται μια απόπειρα σκιαγράφησης της προσωπικότητας της Θεοδώρας και ανάδειξης των πτυχών του χαρακτήρα της, που καθόρισαν τη στάση της στον περίγυρό της ως το τέλος της ζωής της.

Στο πέμπτο κεφάλαιο αναφέρονται οι απεικονίσεις της Θεοδώρας σε διάφορα έργα τέχνης, με τα οποία αναπαριστάται.

Ο επίλογος της παρούσας εργασίας αποτελείται από μια σειρά συμπερασμάτων, στα οποία διατυπώνονται κρίσεις αναφορικά με τη Θεοδώρα και τη δυνατότητα διείσδυσης στο μυστηριώδη χαρακτήρα της και ερμηνείας της τόσο αντιφατικής

¹² Diehl, *Μορφές*, σ. 85

συμπεριφορά της, που απασχόλησε ποικιλοτρόπως τους συγχρόνους της και τους νεώτερους μελετητές.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

Ο ΒΙΟΣ ΤΗΣ ΘΕΟΔΩΡΑΣ ΠΡΙΝ ΤΗΝ ΑΝΑΡΡΗΣΗ ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ ΣΤΟΝ ΘΡΟΝΟ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ.

1. Τα νεανικά χρόνια της Θεοδώρας

Η σημαντικότερη πηγή πληροφοριών για τη ζωή της Θεοδώρας είναι ο ιστορικός Προκόπιος. Σύγχρονος του αυτοκράτορα Ιουστινιανού και της Θεοδώρας γεννήθηκε, όπως αναφέρει ο ίδιος, στην Καισάρεια της Παλαιστίνης γύρω στο 500.¹³ Κατέχοντας αξιώματα και σημαντική θέση στο πλευρό του στρατηγού Βελισαρίου, ζώντας τόσο στην Κωνσταντινούπολη, όσο και σε άλλα μέρη της αυτοκρατορίας, συνέγραψε ένα ιστορικό έργο με πληθώρα στοιχείων και αξιόπιστων μαρτυριών, που αφορούσε στα πρόσωπα και τα γεγονότα που έλαβαν χώρα τον 6^ο αιώνα.¹⁴ Ο Προκόπιος, ως γόνος αριστοκρατικής οικογένειας, στήριζε την αριστοκρατική τάξη, η οποία αποδυναμώθηκε σημαντικά την εποχή της διακυβέρνησης του Ιουστινιανού Α΄. Ως εκ τούτου, στα έργα του, μέσα από την εξιστόρηση των γεγονότων επιχειρεί, με την κριτική που ασκεί, να εκφράσει με έμμεσο τρόπο τη δυσαρέσκεια όχι μόνο τη δική του, αλλά και της κοινωνικής τάξης στην οποία ανήκε, σχετικά με την πολιτική που ακολουθούσε ο αυτοκράτορας.¹⁵ Ουσιαστικά, ο Προκόπιος από τη συγκεκριμένη κριτική στο έργο του *Ὑπὲρ τῶν Πολέμων Λόγοι*, εξαιτίας των συνεπειών που θα είχε μια αποκάλυπτη επίθεση στην αυτοκρατορική πολιτική, προχώρησε σε μια δριμύτατη κριτική, που αποκαλύπτεται στη συγγραφή των *Ἀνεκδότων*. Ο ιστορικός ισχυρίζεται ότι οι πληροφορίες που δίνει στο δεύτερο έργο για το αυτοκρατορικό ζεύγος και τα πεπραγμένα τους, είναι απολύτως αληθείς. Εκθέτει όλα όσα είχε αποσιωπήσει από φόβο και φανερώνει τις αληθινές αιτίες των γεγονότων που έλαβαν χώρα εκείνη την περίοδο. Η δημοσίευση του έγινε για

¹³ Καρπόζηλος, *Ιστορικοί*, τ. Α΄, σ. 369

¹⁴ Ό.π., σ. 370

¹⁵ Ό.π., σ. 374

ευνόητους λόγους, μετά το θάνατο του Ιουστινιανού Α΄, καθώς το εξαιρετικά προκλητικό περιεχόμενο του θα προκαλούσε το μένος των πρωταγωνιστών και την τιμωρία του συγγραφέα και των συγγενών του.¹⁶ Το γεγονός ότι τα πέντε πρώτα κεφάλαια στα *Ανέκδοτα* ακολουθούν τα συμβαίνοντα στο έργο *Ὑπέρ τῶν Πολέμων Λόγοι* συνοδευόμενα με ερμηνείες και εξηγήσεις, επιβεβαιώνει την πρόθεσή του να κατανοήσουν οι άνθρωποι τις συμπεριφορές και τις πράξεις των πρωταγωνιστών της ιστορίας του.¹⁷

Εντελώς διαφορετικό βέβαια είναι το πνεύμα του έργου *Περί Κτισμάτων*. Πρόκειται για ένα έργο που γράφτηκε με σκοπό να εξυμνηθεί το έργο του Ιουστινιανού Α΄, κυρίως όσον αφορά στα οικοδομικά έργα που πραγματοποιήθηκαν επί της βασιλείας του. Προφανώς γράφτηκε κατόπιν υποδείξεως του αυτοκράτορα για λόγους προπαγάνδας.¹⁸ Οι πληροφορίες ωστόσο που λαμβάνουμε για το αυτοκρατορικό ζευγάρι και τη δραστηριότητά τους είναι σημαντικές.

Είναι αλήθεια ότι, στην *Απόκρυφη Ιστορία* τα γεγονότα παραθέτονται και ερμηνεύονται πιο ελεύθερα, αλλά με έντονη προκατάληψη, εμπάθεια και αρκετή δόση υπερβολής. Ο Προκόπιος, μέμφεται τον τρόπο διακυβέρνησης του αυτοκρατορικού ζεύγους, κυρίως δε, τη Θεοδώρα και τον έκλυτο βίο της. Εκθέτει μια σειρά γεγονότων, που αφορούν στην προσωπική της ζωή και την παρουσιάζει ως μια γυναίκα ραδιούργα, άπληστη, διεφθαρμένη και φιλόδοξη, που διψά για εξουσία και δύναμη και επιστρατεύει κάθε θεμιτό ή αθέμιτο μέσο, προκειμένου να πετύχει τους στόχους της.¹⁹

Ο ιστορικός στην *Απόκρυφη Ιστορία* του επιχειρεί να δώσει μια ολοκληρωμένη εικόνα της προσωπικότητας της Θεοδώρας και ξεκινά από την παιδική της ηλικία κάνοντας μνεία στην οικογένειά της και στο ξεκίνημά της στο χώρο του θεάματος. Πατέρας της ήταν κάποιος Ακάκιος, που εργαζόταν ως φροντιστής των θηρίων των Πρασίνων στον ιππόδρομο.²⁰ Η μητέρα της εργαζόταν επίσης στο τσίρκο.²¹ Αδερφός της ήταν η Κομιτώ, που ήταν η

¹⁶ Προκόπιος, *Ανέκδοτα*, 1.1- 4

¹⁷ Καρπόζηλος, *Ιστορικοί*, τ. Α΄, σ. 374-375

¹⁸ Ό.π., σ. 377

¹⁹ Ό.π., σ. 375

²⁰ Προκόπιος, *Ανέκδοτα*, 9. 2, - βλ. Evans, *Εποχή*, σ. 186, - Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 14

²¹ Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 14

μεγαλύτερη και η Αναστασία που ήταν η μικρότερη. Η Θεοδώρα ήταν η δεύτερη κόρη του ζευγαριού.²² Ο Προκόπιος αφήνει να εννοηθεί ότι η Θεοδώρα καταγόταν από την Κωνσταντινούπολη, καθώς δεν αναφέρει συγκεκριμένο τόπο καταγωγής, ούτε συγκεκριμένη χρονολογία γέννησης.²³ Ωστόσο, υπάρχουν πηγές που αναφέρουν διάφορους τόπους καταγωγής, όπως επί παραδείγματι η συριακή παράδοση και συγκεκριμένα ο χρονικογράφος Μιχαήλ Σύρος (6^{ος} αιώνας), που ήταν μονοφυσίτης, ο οποίος παρουσιάζει τη Θεοδώρα, ως την κόρη ενός μονοφυσίτη ιερέα που ζούσε αγνά και ταπεινά στη συριακή πόλη Mabbug και εν συνεχεία παντρεύτηκε τον Ιουστινιανό.²⁴ Την καταγωγή της Θεοδώρας από την Αλεξάνδρεια αναφέρει η κοπτική παράδοση,²⁵ ενώ στα *Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως* (8^{ος}-9^{ος}) αναφέρεται ότι η Θεοδώρα καταγόταν από την Παφλαγονία, αλλά ζούσε στην Κωνσταντινούπολη αγνά και συνετά. Εκεί την συνάντησε και την ερωτεύτηκε ο Ιουστινιανός.²⁶ Το *Χρονικό του ανώνυμου συγγραφέα του 1234*, αναφέρει ότι η Θεοδώρα καταγόταν από το Καλλίνικον στη Συρία.²⁷ Ωστόσο, επικρατέστερη και πιο κοντά στην αλήθεια θεωρείται η άποψη του ιστορικού Προκοπίου, ότι η Θεοδώρα γεννήθηκε και ανατράφηκε στην Κωνσταντινούπολη.²⁸

Η Θεοδώρα, σύμφωνα με τον Προκόπιο, ζούσε με την οικογένειά της στη Βασιλεύουσα και μεγάλωνε στα παρασκήνια του θεάτρου, που ήταν ο χώρος εργασίας των γονιών της. Ο θάνατος του Ακάκιου έφερε σε εξαιρετικά δυσμενή κατάσταση την οικογένεια, οπότε η μητέρα της Θεοδώρας φρόντισε να συζήσει

²² Προκόπιος, *Ανέκδοτα*, 9, 2-3

²³ Ό.π., 9, 2, - βλ. Connor, *Women*, σ. 124

²⁴ Μ. Σύρος, *Χρονικόν*, 9, 20, τ. 2, σ. 189, -βλ. Garland, *Empresses*, σ. 13,- Harvey, *Asceticism*, σ.81 Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 49,- Cameron, *Procopius*, σ. 76

²⁵ Severus of Ashmounein, *History of the Patriarchs of the Coptic Church of Alexandria*, τ.2, σ. 459: «...he made known to the faithful princess Theodora that the blessed Theodosius had been banished from the city of Alexandria, whence she herself had originally come».- βλ. Evans, *Theodora*, σ. 17

²⁶ Πάτρια, 248: «.....Θεοδώρα Αύγουστη, ή γυνή Ιουστινιανού τοῦ μεγάλου, ὅποτεν δὲ ἦλθεν ἀπὸ Παφλαγονίας... » - βλ. Evans, *Theodora*, σ. 18, - Connor, *Women*, σ. 124

²⁷ Chronicon ad a. 1234, LV, σ. 151: «De Theodora imperatrice. – Huius autem Theodoraе imperatricis pater erat sacerdos Callinici, ad fluvium Euphraten; ...Quando is Iustinianus, dux exercitus, missus est ab imperatore Iustiniano, eius decessore, in Orientem propter correctiones imperii, pervenit Callinicum; et audivit de puella Theodora».

²⁸ Προκόπιος, *Ανέκδοτα*, 9.2-3, - βλ. Foss, *Theodora*, σ. 165

με έναν άντρα που θα εργαζόταν στη θέση του συζύγου της και θα φρόντιζε την οικογένειά της. Πρωτίστως όμως, ήταν απαραίτητο να δοθεί η συγκατάθεση του επικεφαλής του χορού των Πρασίνων, που ονομαζόταν Αστέριος. Η δωροδοκία του επικεφαλής του χορού από κάποιον άλλο που εποφθαλμιούσε τη συγκεκριμένη θέση, ανέτρεψε τα σχέδια της μητέρας της Θεοδώρας, η οποία αναγκάστηκε να στείλει τα κοριτσάκια της ως ικέτιδες στον ιππόδρομο με σκοπό να συγκινήσουν τα πλήθη. Δυστυχώς, ο δήμος των Πρασίνων χλεύασε τα κορίτσια, αλλά οι Βένετοι συγκινήθηκαν και πρόσφεραν την αντίστοιχη θέση.²⁹

Ο ιππόδρομος υπήρξε ο χώρος που η Θεοδώρα και οι αδερφές της μεγάλωσαν κι ανατράφηκαν. Η ίδια η μητέρα τους εκμεταλλευόμενη την ομορφιά των θυγατέρων της, φρόντισε, όταν μεγάλωσαν, να τις μυήσει σύντομα στο χώρο του θεάματος. Η μεγαλύτερη κόρη, η Κομιτώ, κατάφερε να διαπρέψει ως εταίρα, ενώ η Θεοδώρα, όντας μικρότερη, ακολουθούσε την Κομιτώ στη σκηνή, την βοηθούσε στις παραστάσεις που έδινε και την συνόδευε σε οικίες πλουσίων, όπου γνώρισε την ακολασία και τη διαφθορά, διασκεδάζοντας τους παρευρισκόμενους.³⁰

Στο Βυζάντιο, η μιμική παράσταση, η λεγόμενη «παντόμιμος όρχησις», ήταν ένα θέαμα πολύ αγαπητό, όχι μόνο στα κατώτερα κοινωνικά στρώματα, αλλά και σε ανθρώπους της κορυφαίας κοινωνικής τάξης. Οι μίμοι διασκεδάζαν τα πλήθη, που εκδήλωναν τον ενθουσιασμό τους φτάνοντας αρκετές φορές στην υπερβολή.³¹ Ένα από τα χαρακτηριστικά του μίμου ήταν το γυμνό στοιχείο. Οι θεατές απολάμβαναν τέτοιου είδους εμφανίσεις και οι μίμοι φρόντιζαν να προσφέρουν στο κοινό τους ανάλογες απολαύσεις.³²

Η Θεοδώρα μεγαλώνοντας έγινε μια εξαιρετικά γοητευτική κοπέλα. Η ωραία εμφάνιση σε συνδυασμό με την ευχάριστη, παιγνιώδη και ερωτική διάθεση που διέθετε αποτελούσαν ισχυρά όπλα στα χέρια της, που τα χρησιμοποιούσε όπως επιθυμούσε, καταφέροντας να σημειώσει γρήγορη επιτυχία ως μίμος στο χώρο

²⁹ Προκόπιος, *Ανέκδοτα*, 9.3-10, - βλ. Evans, *εποχή*, σ. 186-187, - Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 14, - του ιδίου, *Μορφές*, σ. 68 – Χριστοφιλοπούλου, *Ιστορία*, τ. Α', σ. 255, - Potter, *Theodora*, σ. 12

³⁰ Προκόπιος, *Ανέκδοτα*, 9.9-11, -βλ. Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 15, - του ιδίου, *Μορφές*, σ. 70, – Evans, *Εποχή*, σ. 187

³¹ Πλακογιαννάκης, *Βίος*, σ. 110

³² Ό.π., σ. 113

του θεάτρου.³³ Ο Προκόπιος αναφέρει ότι το θέατρο πρόσφερε στη Θεοδώρα το κίνητρο να ικανοποιεί τις ακόλαστες διαθέσεις της, να σκορπά την ηδονή προβάλλοντας τα κάλλη της και επιδιδόμενη σε επαίσχυντες πράξεις, καταλήγοντας ουσιαστικά στην πορνεία. Δεν έβρισκε ενδιαφέρον στο χορό και τη μουσική, αλλά απολάμβανε τη συντροφιά των ανδρών και φρόντιζε να τους διασκεδάξει ικανοποιώντας τις επιθυμίες τους και τη φιληδονία της. Η προκλητική και αναίσχυντη συμπεριφορά της είχε ως αποτέλεσμα να εισπράττει την αποδοκιμασία των φιλήσυχων και αξιοσέβαστων ανθρώπων, που την αντιμετώπιζαν ως κάτι το μιαιρό και απεχθές.³⁴

Οι θεατρικές παραστάσεις με χορούς, τραγούδια και μιμητικές κινήσεις πραγματοποιούνταν στους στίβους του ιπποδρόμου κατά τη διάρκεια των διαλειμμάτων.³⁵ Η Θεοδώρα ανέβαινε στη σκηνή και διέπρεπε εφευρίσκοντας διάφορα τολμηρά θεατρικά τεχνάσματα, προκαλώντας το ενδιαφέρον και τον πόθο των θεατών. Παράλληλα, οι αντιζηλίες, οι έριδες και οι έντονοι διαπληκτισμοί με τις άλλες ηθοποιούς ήταν κάτι το αναπόφευκτο, καθώς η ελκυστική και ταλαντούχα μίμος- ηθοποιός εισέπραττε μεγάλη αποδοχή από το κοινό και δόξα.³⁶ Η ακόρεστη επιθυμία της για ηδονή δεν σταματούσε στη σκηνή, αλλά συνεχιζόταν στα συμπόσια όπου επιδιόταν σε ακολασίες ακόμα και με υπηρέτες.³⁷

Συνέπεια των ερωτικών της περιπτύξεων, ήταν και οι ανεπιθύμητες εγκυμοσύνες. Ο Προκόπιος ισχυρίζεται πως η Θεοδώρα συχνά αναγκαζόταν να προκαλεί αποβολές με διάφορα μέσα.³⁸ Κάποτε, η απροσεξία της είχε ως αποτέλεσμα να μην μπορέσει να διακόψει την κύηση, καθώς η εγκυμοσύνη είχε προχωρήσει και γέννησε ένα γιο. Ο πατέρας του βρέφους, αντιλαμβανόμενος την απροθυμία της να αναλάβει την ευθύνη του παιδιού, ανέλαβε εκείνος να μεγαλώσει το παιδί, το οποίο ονόμασε Ιωάννη, παίρνοντας τον μαζί του στην Αραβία. Ο πατέρας, πριν το θάνατό του, ενημέρωσε το παιδί σχετικά με τη μητέρα του. Οι προσπάθειες του Ιωάννη να συνδεθεί με τη γυναίκα που τον

³³ Diehl, *Μορφές*, σ. 71

³⁴ Προκόπιος, *Ανέκδοτα*, 9. 12 -26, - βλ. Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 18

³⁵ Πλακογιαννάκης, *Βίος*, σ. 114

³⁶ Potter, *Theodora*, σ. 46, - βλ. Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 17

³⁷ Προκόπιος, *Ανέκδοτα*, 9. 16, - βλ. Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 18

³⁸ Προκόπιος, *Ανέκδοτα*, 9. 17

γέννησε έμειναν άκαρπες, καθώς η Θεοδώρα φρόντισε, πιθανότατα προς αποφυγή ενός σκανδάλου, να αφανίσει τα ίχνη του. Ο Ιωάννης δεν εμφανίστηκε ποτέ ξανά στη ζωή της Θεοδώρας. Η εξαφάνισή του παραμένει ένα μυστήριο.³⁹ Ο Evans πιθανολογεί ότι ο Ιωάννης ήταν κάποιο «ύποπτο» πρόσωπο, που απέβλεπε στην προσέγγιση της αυτοκράτειρας με σκοπό να επωφεληθεί ο ίδιος. Επιπλέον, θεωρεί αινιγματική τη στάση της Θεοδώρας και την εξιστόρηση του Προκοπίου.⁴⁰ Επίσης, είχε μία κόρη, όχι από τον Ιουστινιανό, διότι, όπως αναφέρει η Garland, την αποκαλούσαν πάντα «η κόρη της Θεοδώρας». Εκείνη παντρεύτηκε έναν συγγενή του αυτοκράτορα Αναστασίου Α΄ και γέννησε τρεις γιους, τον Ιωάννη, τον Αθανάσιο και τον Αναστάσιο, οι οποίοι ανήκαν στον κύκλο των σημαινόντων προσώπων στα ανάκτορα επί βασιλείας του Ιουστινιανού Α΄.⁴¹

Η Θεοδώρα ήξερε να χρησιμοποιεί με μαεστρία τις χάρες της και να αξιοποιεί κάθε ευκαιρία που θα της εξασφάλιζε δόξα και χρήματα. Πιθανόν σε αυτόν τον σκοπό απέβλεπε και η γνωριμία με τον Εκήβολο, διοικητή Πεντάπολης στην επαρχία της Αφρικής, τον οποίο και ακολούθησε στην επαρχία που διοικούσε. Η ιστορία τους έληξε άδοξα, καθώς ο Εκήβολος έδωξε τη Θεοδώρα με άσχημο τρόπο. Η αιτία του χωρισμού τους είναι άγνωστη. Ίσως ο Εκήβολος ένιωθε άβολα με το παρελθόν της Θεοδώρας.⁴² Ο Προκόπιος αναφέρει ότι η ανάγκη επιβίωσης οδήγησε τη Θεοδώρα στην Αλεξάνδρεια, όπου συνέχισε τον ακόλαστο τρόπο ζωής των προηγούμενων ετών, προκειμένου να εξασφαλίσει τα απαραίτητα για να επιβιώσει.⁴³

Επρόκειτο για μια ταραχώδη περίοδο, επί βασιλείας Ιουστίνου Α΄, κατά την οποία οι θρησκευτικές διαμάχες ήταν ιδιαίτερα έντονες στο χώρο της Ανατολής.⁴⁴ Ο προκάτοχός του Αναστάσιος είχε ακολουθήσει μια εχθρική πολιτική έναντι των ορθοδόξων. Όταν λοιπόν ανέβηκε στο θρόνο ο Ιουστίνος Α΄, ήταν εύλογο οι ορθόδοξοι να απαιτήσουν την αναγνώριση του δόγματος της Χαλκηδόνας, την αποκατάσταση των ορθοδόξων επισκόπων και την εκδίωξη των αιρετικών

³⁹ Προκόπιος, *Ανέκδοτα*, 17. 16-23, - βλ. Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 18-19

⁴⁰ Evans, *Εποχή*, σ. 190

⁴¹ Προκόπιος, *Ανέκδοτα*, 4.37 και 5.18- 23, - βλ. Evans, *Theodora*, σ. 16,- του ίδιου, *Εποχή*, σ. 184, - Garland, *Empresses*, σ. 13

⁴² Προκόπιος, *Ανέκδοτα*, 9.26-28, σ. 74, - βλ. Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 28, - Evans, *Theodora*, σ. 16

⁴³ Προκόπιος, *Ανέκδοτα*, 9,28, σ. 74

⁴⁴ Evans, *Theodora*, σ. 16, - βλ. Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 29

μονοφυσιτών. Πράγματι, οι μονοφυσίτες επίσκοποι εκδιώχθηκαν και αντικαταστάθηκαν από ορθοδόξους, ενώ πολλοί μονοφυσίτες κατέφυγαν σε περιοχές της Αιγύπτου κατά κύριο λόγο όμως στην Αλεξάνδρεια. Οι διαμάχες μεταξύ των αντιφρονούντων υπήρξαν βίαιες και σκληρές, φτάνοντας σε απίστευτες ακρότητες.⁴⁵

Στην Αλεξάνδρεια η Θεοδώρα ήρθε σε επαφή με μονοφυσίτες κληρικούς, όπως τον πατριάρχη Τιμόθεο, ο οποίος υπήρξε πνευματικός της πατέρας και τον Σεβήρο Αντιοχείας, καθώς και με οπαδούς του μονοφυσιτισμού, με αποτέλεσμα το θρησκευτικό περιβάλλον της να ασκήσει σημαντική επίδραση στον τρόπο σκέψης της μελλοντικής αυτοκράτειρας.⁴⁶

Εν συνεχεία, η Θεοδώρα αποφασίζει να φύγει από την Αλεξάνδρεια και να πάει στην Αντιόχεια. Εκεί, καθώς διατηρούσε επαφές με τους Βένετους, συνεχίζει τις εμφανίσεις στον ιππόδρομο. Ο Προκόπιος αναφέρει ότι μια χορεύτρια που ανήκε στους υποστηρικτές των Βένετων και ονομαζόταν Μακεδονία, συμπαραστάθηκε στη Θεοδώρα κατά τη διαμονή της στην Αντιόχεια, και μάλιστα την ενθάρρυνε να επιστρέψει στη Βασιλεύουσα, όπου κατά τα λεγόμενά της, την περίμενε μια καλύτερη τύχη.⁴⁷ Η Θεοδώρα, ύστερα από την περιπλάνησή της στις διάφορες περιοχές της Ανατολής, είχε ανάγκη από μια ήρεμη και άνετη ζωή που θα την καταξίωνε και θα την αντάμειβε με τον καλύτερο τρόπο για τις δυσκολίες που πέρασε και τις απογοητεύσεις που δοκίμασε στη διάρκεια της ζωής της. Είχε ανάγκη να αφήσει πίσω τον άστατο βίο της, να ανασυγκροτήσει τις δυνάμεις της και να ξεκινήσει μια καινούρια ζωή απαλλαγμένη από την αβεβαιότητα και τη σκληρότητα του παρελθόντος. Πιθανότατα, η γνωριμία με τη Μακεδονία, λόγω των διασυνδέσεων που εκείνη είχε με το παλάτι, της έδωσε την ευκαιρία για την υλοποίηση των στόχων της.⁴⁸

⁴⁵ Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία*, τ. Α', σ. 373-374

⁴⁶ Diehl, *Θεοδώρα* σ. 33, - βλ. Evans, *Theodora*, σ. 17

⁴⁷ Προκόπιος, *Ανέκδοτα*, 12. 29-30, σ. 92

⁴⁸ Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 34, - βλ. Evans, *Theodora*, σ. 18

2. Ιουστινιανός και Θεοδώρα

Η ακριβής χρονολογία κατά την οποία γνωρίστηκαν ο Ιουστινιανός Α΄ με τη Θεοδώρα, καθώς και ο τρόπος γνωριμίας τους δεν αναφέρεται σε καμιά ιστορική πηγή. Ο Προκόπιος, όπως προαναφέρθηκε, πιθανολογεί ότι η Μακεδονία, η οποία, εκτός από χορεύτρια των Βένετων στην Αντιόχεια, ενεργούσε και ως πληροφοριοδότη του Ιουστινιανού, έφερε τη Θεοδώρα στο παλάτι υποσχόμενη σε αυτήν μια λαμπρή τύχη, με αποτέλεσμα ο Ιουστινιανός να μαγευτεί από τα κάλλη της, να την ερωτευτεί σφόδρα και να την κάνει ερωμένη του.⁴⁹

Κάποιες συριακές παραδόσεις, αναφέρουν μια διαφορετική εκδοχή της γνωριμίας του Ιουστινιανού με τη Θεοδώρα, την οποία βέβαια παρουσιάζουν ως αγνή και συνετή νέα, με ωραίο παρουσιαστικό. Σύμφωνα λοιπόν με τον Μιχαήλ τον Σύρο, ο Ιουστινιανός στον πόλεμο εναντίων των Περσών, που διεξαγόταν στην Ανατολή, πέρασε από τη συριακή πόλη Mabbug (Ιεράπολις), όπου είδε τη Θεοδώρα, η οποία ήταν κόρη ενός μονοφυσίτη ιερέα. Ο Ιουστινιανός την ερωτεύτηκε και θέλησε να την παντρευτεί. Ο πατέρας της Θεοδώρας για να συναινέσει στο γάμο, ζήτησε από τον Ιουστινιανό να μην υποχρεώσει την κόρη του να ακολουθήσει το δόγμα της Χαλκηδόνας.⁵⁰ Παρόμοια είναι και η ιστορία γνωριμίας του Ιουστινιανού με τη Θεοδώρα στο *Ανώνυμον χρονικόν του 1234*, όπου επιπλέον τονίζονται η ομορφιά της Θεοδώρας και το εξαίρετο ήθος της.⁵¹ Αντιθέτως, ο Ιωάννης Εφέσου αναφέρει ότι η Θεοδώρα *ήρθε από το πορνείο*,⁵² επιβεβαιώνοντας τον Προκόπιο όσον αφορά το παρελθόν της Θεοδώρας και προσιδιάζει στην αφήγηση του ιστορικού για τη γνωριμία της με τον Ιουστινιανό. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο Ιωάννης Εφέσου έτρεφε μεγάλο σεβασμό και εκτίμηση για τη Θεοδώρα και τους συνέδεε βαθιά φιλία. Η αναφορά του στην προέλευση της Θεοδώρας από το πορνείο, δεν κρύβει καμιά απολύτως εμπάθεια ή απόπειρα κριτικής του πρότερου βίου της αυτοκράτειρας, αλλά αποτελεί περισσότερο μια δήλωση της επικρατούσας άποψης που αφορούσε στο

⁴⁹ Προκόπιος, *Ανέκδοτα*, 12. 28 - 32, και 9. 30, - βλ. Evans, *Theodora*, σ. 18, - του ιδίου, *Justinian*, σ. 36-37

⁵⁰ Μιχαήλ ὁ Σύρος, *Χρονικόν*, 9. 20, τ. 2, σ. 189, - βλ. Evans, *Theodora*, σ. 18, - Garland, *Empresses*, σ. 13

⁵¹ *Ανώνυμος*, 1234, *Χρονικόν*, τ. 2, σ. 151

⁵² Ιω. Εφέσου, *Βίοι* I, σ. 189: «*Theodora who came from the brothel(πορνείον)*»

παρελθόν της και την παρουσία της στο θέατρο. Είναι γεγονός πάντως, ότι η συριακή παράδοση φρόντισε επιμελώς να προβάλλει μια αξιοσέβαστη εικόνα της Θεοδώρας, εκφράζοντας με αυτόν τον τρόπο την εκτίμησή της στο πρόσωπό της. Επιπλέον, κατά πάσα πιθανότητα, επεδίωκε τη συγκάλυψη του βεβαρυμμένου παρελθόντος της και την αποφυγή κακεντρεχών σχολίων εις βάρος της από τον κύκλο των αντιπάλων της, εκκλησιαστικών και μη.⁵³ Ο Diehl αναφέρει ότι εκτός του Προκοπίου, κανένας ιστορικός ή χρονικογράφος δεν ασχολήθηκε με τις ανατριχιαστικές λεπτομέρειες των νεανικών χρόνων της Θεοδώρας, υπήρξε ωστόσο, μια έντονη δυσφορία και αρνητική κριτική από τους ορθόδοξους εκκλησιαστικούς κύκλους⁵⁴.

Μια μεταγενέστερη πηγή, τα *Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως* (8^{ος}-9^{ος}), αναφέρει πως, όταν ο Ιουστινιανός γνώρισε και ερωτεύτηκε τη Θεοδώρα, εκείνη διήγε βίο αγνό και ταπεινό, γνέθοντας μαλλί. Μάλιστα, όταν η Θεοδώρα έγινε αυτοκράτειρα, έκτισε στον τόπο που ήταν το σπίτι της το ναό του Αγίου Παντελεήμονος.⁵⁵

Ο έρωτας του Ιουστινιανού για τη Θεοδώρα υπήρξε σφοδρότατος. Ο Ιουστινιανός δεν είχε ανέβει ακόμα στον αυτοκρατορικό θρόνο, καθώς αυτοκράτορας ήταν ο θείος του Ιουστίνος Α΄, ο οποίος διαδέχτηκε στο θρόνο τον Αναστάσιο Α΄ σε προχωρημένη ηλικία.⁵⁶

Ο Ιουστίνος Α΄ ήταν θρακικής καταγωγής από ένα μικρό χωριό, ονόματι Βεδερίανα.⁵⁷ Ήταν φτωχός και αγράμματος, γι' αυτό το λόγο εγκατέλειψε τον τόπο του, όπου εργαζόταν ως αγρότης ή βοσκός και κατευθύνθηκε προς το Βυζάντιο με σκοπό να καταταγεί στο στρατό και να βελτιώσει τη ζωή του. Υπηρέτησε στην αυτοκρατορική φρουρά, όπου τον ξεχώρισε ο Αναστάσιος Α΄ και τον διόρισε κόμητα των Εξκουβιτόρων. Κατόπιν τούτου, έχοντας αποκτήσει μεγάλη δύναμη, μετά το θάνατο του Αναστασίου Α΄, αναρριχήθηκε σε μεγάλη ηλικία στο θρόνο το 518.⁵⁸ Η σύζυγος του Ιουστίνου, Λουπικίνα, ήταν βαρβαρικής καταγωγής, πρώην παλλακίδα, την οποία είχε φροντίσει να απελευθερώσει εξαγοράζοντας την, ώστε να μπορέσει να

⁵³ Evans, *Theodora*, σ. 18 – 19, - βλ. Garland, *Empresses*, σ. 13

⁵⁴ Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 44-46

⁵⁵ Πάτρια, 248, - βλ. Evans, *Theodora*, σ. 18, - Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 35

⁵⁶ Προκόπιος, *Ανέκδοτα*, .6. 11, σ. 58, - βλ. Χριστοφιλοπούλου, *Ιστορία*, τ. Α΄, σ. 248

⁵⁷ Μαλάλας, *Χρονογραφία*, σ. 339, - βλ. Χριστοφιλοπούλου, *Ιστορία*, τ. Α΄, σ. 248

⁵⁸ Μαλάλας, *Χρονογραφία*, σ. 327, - Προκόπιος, *Ανέκδοτα*, 6. 1-6 και 6. 10 - 12 και 9. 47, - Ζωναράς, *Επιτομή*, τ. Α΄, XIV. 5

την νυμφευθεί. Πιθανότατα, αυτό συνέβη πριν αναρριχηθεί στο αξίωμα του συγκλητικού.⁵⁹ Όταν η Λουπικίνα στέφθηκε αυτοκράτειρα, ονομάστηκε Ευφημία.⁶⁰

Ο Πέτρος Σαββάτιος ήταν ο ανιψιός του Ιουστίνου Α΄, γιος της αδελφής του, τον οποίο έφερε στην Κωνσταντινούπολη, τον υιοθέτησε και του έδωσε το όνομα Ιουστινιανός, φροντίζοντας να λάβει αξιόλογη μόρφωση.⁶¹ Κατά την περίοδο της βασιλείας του Ιουστίνου Α΄, ουσιαστικά την εξουσία ασκούσε ο Ιουστινιανός Α΄.⁶² Ο Ιουστίνος, προφανώς, εκτός από την αγάπη που έτρεφε για τον ανιψιό του, είχε εμπιστοσύνη στις ικανότητές του, γι' αυτό το λόγο τον επέλεξε ως στενό του συνεργάτη.⁶³

Στην εμφάνιση ο Ιουστινιανός, σύμφωνα με την περιγραφή που μας δίνει ο Προκόπιος, ήταν ένας άντρας μετρίου αναστήματος και βάρους, με πρόσωπο αρκετά ωραίο που συμπλήρωνε τη συμπαθητική εμφάνισή του.⁶⁴ Αντιθέτως, στην περιγραφή του χαρακτήρα του Ιουστινιανού ο Προκόπιος είναι υπερβολικά αυστηρός, λεπτομερής και επικριτικός. Τον παρουσιάζει ως ένα πολύ κακό και δόλιο άνθρωπο, εγωπαθή, υποκριτή, αλαζόνα και συμφεροντολόγο, που η δίψα του για εξουσία τον ωθεί στις πιο σκληρές πράξεις.⁶⁵ Είναι γεγονός ότι ο Προκόπιος εκθέτει την προσωπική του άποψη για τον Ιουστινιανό και μιλά με έντονη προκατάληψη γι' αυτόν. Ο Ζωναράς (12^{ος} αιώνας) παρουσιάζει τον Ιουστινιανό ως ένα άνθρωπο που αρεσκόταν να σπαταλά μεγάλα ποσά προκειμένου να υλοποιήσει τα σχέδιά του, κυρίως αυτά που εξυπηρετούσαν τα συμφέροντά του, και τα οποία φρόντιζε να τα εισπράττει με πολλούς και αθέμιτους τρόπους, αδιαφορώντας για την οικονομική δυνατότητα των ανθρώπων να ανταπεξέλθουν στις απαιτήσεις του. Παράλληλα, επιδείκνυε έντονη σκληρότητα και εκδικητικότητα σε όσους θεωρούσε ότι τον επιβουλεύονταν ή τον έβλαπταν με οποιοδήποτε τρόπο.⁶⁶ Αντιθέτως, ο Μαλάλας αναφέρεται στον Ιουστινιανό με θετικά λόγια και σχόλια. Για τον Μαλάλα ο

⁵⁹ Προκόπιος, *Ανέκδοτα*, 6. 17-18, - βλ. Evans, *Theodora*, σ. 5

⁶⁰ Προκόπιος, *Ανέκδοτα*, 9.48, - Ζωναράς, *Επιτομή*, τ. Α΄, XIV.5, - βλ. Χριστοφιλοπούλου, *Ιστορία*, τ. Α΄, σ. 248, - Vasiliev, *Justin*, σ. 91, - Evans, *Εποχή*, σ. 185

⁶¹ Vasiliev, *Justin*, σ. 92, - βλ. Evans, *Εποχή*, σ. 180-181, - Χριστοφιλοπούλου, *Ιστορία*, τ. Α΄, σ. 251, - Sarris, *Economy and Society*, σ. 204

⁶² Προκόπιος, *Ανέκδοτα*, 6.19- 20, - βλ. Vasiliev, *Justin*, σ. 95

⁶³ Sarris, *Economy and Society*, σ. 205

⁶⁴ Προκόπιος, *Ανέκδοτα*, 8.12

⁶⁵ Ό.π., 8. 22-25

⁶⁶ Ζωναράς, *Επιτομή*, τ. Α΄, XIV. 6

Ιουστινιανός ήταν «*εύμορφος*», και μεγαλόψυχος,⁶⁷ εξαίρει τη στρατηγική και διοικητική του ικανότητα, όπως επίσης την ενδιαφέρουσα προσωπικότητά του. Το βέβαιο πάντως είναι, ότι ο Ιουστινιανός ήταν πράγματι ένας δυναμικός άνθρωπος και ένας πολυσύνθετος χαρακτήρας, που οι ηγετικές του τάσεις και οι ικανότητές του προφανώς εκτιμήθηκαν δεόντως από το θείο του Ιουστίνo. Το 518 ο Ιουστίνος απένειμε στον ανηψιό του Ιουστινιανό το αξίωμα του κόμη των δομεστικών, εν συνεχεία, του πατρικίου και το 521 του υπάτου.⁶⁸

Η σύγκλητος ζήτησε από τον Ιουστίνo να συμβασιλέψει με τον ανηψιό του, όμως εκείνος αγγίζοντας την πορφύρα είπε: «*Να παρακαλάτε να μην τη φορέσει κάποιος νεότερος*». Ωστόσο, κατόπιν πίεσεως της συγκλήτου, ο αυτοκράτορας Ιουστίνος Α΄ επικύρωσε ψήφισμα, με το οποίο απένειμε το αξίωμα του νωβελίσιμου στον Ιουστινιανό.⁶⁹ Επιπλέον, ο Ιουστινιανός είχε και διοικητικές ικανότητες, αλλά και μεγάλο ενδιαφέρον για τα θεολογικά και νομικά ζητήματα.⁷⁰ Υπήρξε υπέρμαχος του δόγματος της Χαλκηδόνας και εργάστηκε με πάθος για την επικράτησή του, ενώ παράλληλα επιδόθηκε σε εμπεριστατωμένη μελέτη των δογματικών ζητημάτων και της ρωμαϊκής νομοθεσίας.⁷¹

Ο Ιουστινιανός είχε φιλοδοξίες και επεδίωκε την εξουσία, αν κρίνουμε από το πόσο ενεργά συμμετείχε στη διακυβέρνηση του κράτους, επί βασιλείας του θείου του και πόσο γρήγορα αναρριχήθηκε στα ανώτερα αξιώματα.⁷² Την περίοδο αυτή της κοινωνικής, στρατιωτικής και πολιτικής αναγνώρισης και καταξίωσής του, πιθανότατα το 522, ο σαραντάχρονος Ιουστινιανός ερωτεύεται παράφορα την εικοσάχρονη θεατρίνα Θεοδώρα, προκαλώντας την αντίδραση της θείας του και συζύγου του αυτοκράτορα, Ευφημίας. Το παρελθόν της Θεοδώρας εξόργιζε την αυτοκράτειρα, η οποία αρνιόταν κατηγορηματικά να συναινέσει στη σχέση και το γάμο του ζευγαριού.⁷³ Επιπλέον, η έντονη συμπάθεια που έδειχνε η Θεοδώρα στο

⁶⁷ Μαλάλας, *Χρονογραφία*, σ.329

⁶⁸ Vasiliev, *Justin*, σ. 93, - βλ. Χριστοφιλοπούλου, *Ιστορία*, τ. Α΄, σ. 251

⁶⁹ Ζωναράς, *Επιτομή*, τ. Α΄, XIV. 5, - βλ. Vasiliev, *Justin*, σ. 94

⁷⁰ Χριστοφιλοπούλου, *Ιστορία* τ. Α΄, σ. 252

⁷¹ Vasiliev, *Justin*, σ. 93

⁷² Evans, *Εποχή*, σ. 182

⁷³ Χριστοφιλοπούλου, *Ιστορία*, τ. Α΄, σ. 254, - βλ. Evans, *Εποχή*, σ. 184 - 185

μονοφυσιτισμό, ήταν ένας ακόμη λόγος αντίδρασης της αυτοκράτειρας Ευφημίας στη σχέση του ανιψιού της με τη Θεοδώρα.⁷⁴

Ωστόσο, ο Ιουστινιανός παρασυρμένος από το πάθος του και την υπερβολική αγάπη που έτρεφε για τη Θεοδώρα, θα έκανε τα πάντα προκειμένου να εξασφαλίσει στην αγαπημένη του την αρμόζουσα αναγνώριση στο αυτοκρατορικό περιβάλλον. Φρόντισε λοιπόν άμεσα για την κοινωνική της καταξίωση, απονέμοντας της το αξίωμα της *πατρικίας*.⁷⁵ Το αξίωμα της πατρικίας αντιστοιχούσε στον ανώτατο βαθμό ευγενείας, πραγματοποιούνταν δε, ειδική τελετή κατά την απονομή του αξιώματος και μόνον όσες κατείχαν αυτόν τον τίτλο, είχαν το δικαίωμα να τρώνε μαζί με τη βασιλική οικογένεια στη μεγάλη αίθουσα του *Τρίκλινου* και δεν υποχρεούνταν σε βαθιά υπόκλιση ενώπιον του αυτοκράτορα.⁷⁶ Η Θεοδώρα ζούσε μαζί με τον Ιουστινιανό, πριν αυτός αποκτήσει τον αυτοκρατορικό τίτλο, στο ανάκτορο του Ορμίσδα, το οποίο βρισκόταν κοντά στην Προποντίδα, απολαμβάνοντας ήδη μια τρυφή ζωή.⁷⁷

Η επιρροή που ασκούσε στον Ιουστινιανό ήταν μεγάλη και εκείνος έσπευδε να εκπληρώσει κάθε της επιθυμία. Ήταν πλέον αξιοσέβαστη, πλούσια, αγαπημένη σύντροφος ενός ισχυρού άντρα, γεγονός που της έδινε τη δύναμη να πραγματοποιεί τα φιλόδοξα σχέδιά της.⁷⁸ Ενδεικτικό γεγονός της μεγάλης επιρροής που ασκούσε στον Ιουστινιανό, ήταν η μεσολάβησή της να αρθούν οι κυρώσεις που είχαν επιβληθεί στον εξόριστο μονοφυσίτη μητροπολίτη Άμιδας Μάρι και στους κληρικούς του και να επιστρέψουν από την εξορία τους στην Αλεξάνδρεια. Η Θεοδώρα με κλάματα προσπάθησε και πέτυχε να συγκινήσει τόσο τον Ιουστινιανό, όσο και τον αυτοκράτορα Ιουστίνο Α΄, με αποτέλεσμα να δείξουν επιείκεια στους μονοφυσίτες φίλους της.⁷⁹

Μετά το θάνατο της αυτοκράτειρας Ευφημίας πιθανότατα το 524,⁸⁰ ο Ιουστινιανός μπορούσε πια να παντρευτεί τη Θεοδώρα, καθώς ο κύριος λόγος που ο Ιουστίνος δεν έδινε τη συγκατάθεσή του, ήταν η αντίδραση της αυτοκράτειρας. Ο

⁷⁴ Evans, *Theodora*, σ. 19

⁷⁵ Προκόπιος, *Ανέκδοτα*, 9. 30, - βλ. PLRE, IIIB, *Theodora*, σ. 1241, - Evans, *Theodora*, σ. 18

⁷⁶ Ροδοκανάκης, *Βασίλισσα*, σ. 15-16

⁷⁷ Evans, *Theodora*, σ. 20

⁷⁸ Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 38

⁷⁹ Ιω. Εφέσου, *Βίοι* I, σ. 189, - βλ. Evans, *Εποχή*, σ. 203

⁸⁰ Evans, *Theodora*, σ. 19 και σ. 125 σημ.34, - βλ. Garland, *Empresses*, σ. 14

αυτοκράτορας ήταν ήδη πολύ γέρος και οι υπήκοοι της αυτοκρατορίας έδειχναν, κατά τον Προκόπιο σαφή προτίμηση στον Ιουστινιανό, έστω κι αν η στάση τους αυτή υπαγορευόταν από το φόβο κι όχι από ειλικρινή αγάπη.

Η εποχή λοιπόν ήταν κατάλληλη για να αρραβωνιαστεί την αγαπημένη του, επιδιώκοντας εν συνεχεία, να την κάνει νόμιμη σύζυγό του. Ωστόσο, ένα διάταγμα που είχε θεσπιστεί επί βασιλείας του Μεγάλου Κωνσταντίνου, καθιστούσε τα σχέδια περί γάμου τους ανέφικτα.⁸¹ Σύμφωνα με το διάταγμα αυτό, απαγορευόταν σε έναν συγκλητικό να συνάψει γάμο με μια ηθοποιό ή με κόρες ηθοποιών.⁸² Ο αυτοκράτορας Ιουστίνος Α΄, κατόπιν εισηγήσεως του ανιψιού του Ιουστινιανού, κατήγγησε αυτό το νόμο και θέσπισε ένα νέο, κατά τον οποίο μια ηθοποιός, εφόσον μετανοούσε για το επάγγελμα που είχε ακολουθήσει, και αφού είχε πάρει χάρη και σχετική άδεια από τον αυτοκράτορα, της επιτρεπόταν να αποκτήσει τα προνόμια του γάμου. Αν μάλιστα, μια πρώην ηθοποιός αποκτούσε το αξίωμα της πατρικίας, είχε το προνόμιο να νυμφευτεί άνδρα από οποιαδήποτε κοινωνική τάξη.⁸³

Είναι βέβαια κατανοητό, ότι ο Ιουστινιανός ενήργησε προς όφελος της Θεοδώρας, αποσκοπώντας να εξαλείψει το βεβαρυμένο παρελθόν της, ώστε να αποφευχθούν ενδεχόμενες κατηγορίες και κακεντρεχή σχόλια εις βάρος της, να εξυψώσει τη μέλλουσα σύζυγό του στα μάτια των υπηκόων της αυτοκρατορίας και να διασφαλίσει τη νομιμότητα του γάμου τους. Ο γάμος τους χρονολογείται πριν το 527, καθώς, όταν ο Ιουστινιανός στέφθηκε αυτοκράτορας, ήταν ήδη παντρεμένος με τη Θεοδώρα. Ο Μαλάλας αναφέρει: «*συνεβασίλευσεν ὁ θειότατος Ἰουστινιανὸς μετὰ τῆς Αὐγούστας Θεοδώρας, στεφθεὶς ὑπὸ τοῦ θειοτάτου αὐτοῦ θείου*».⁸⁴

Ο Ιουστινιανός έχοντας στο πλευρό του την αγαπημένη του Θεοδώρα, ως νόμιμη σύζυγό του, ένιωθε πλέον πανίσχυρος. Ο αυτοκράτορας Ιουστίνος Α΄ ήταν πολύ γέρος και ένας σοβαρός τραυματισμός επιβάρυνε την υγεία του σε μεγάλο βαθμό. Τόσο ο ίδιος ο αυτοκράτορας όσο οι άρχοντες και ο λαός αντιλαμβάνονταν ότι πλησίαζε η στιγμή της μεταβίβασης της εξουσίας στο διάδοχο Ιουστινιανό Α΄. Τον Απρίλιο του 527, τρεις ημέρες πριν το Πάσχα, ο Ιουστίνος Α΄, παρουσία των

⁸¹ Προκόπιος, *Ανέκδοτα*, 9. 48 -50

⁸² C. Th., 4. 6. 3

⁸³ C. J., 5. 4. 23, - Προκόπιος, *Ανέκδοτα*, 9. 51, - βλ. Evans, *Εποχή*, σ. 186,- του ιδίου, *Theodora*, σ. 20

⁸⁴ Ζωναράς, *Επιτομή*, τ. Α΄, XIV.5, - Μαλάλας, *Χρονογραφία*, σ. 336, -βλ. Evans, *Theodora*, σ. 20, - PLRE, IIIB, *Theodora* ,σ. 1241, - Garland, *Empresses*, σ. 14

αρχόντων και του πατριάρχη Επιφανίου, έστεψε τον ανηψιό του συναυτοκράτορα. Η Θεοδώρα, ως σύζυγος του Ιουστινιανού, έλαβε τον τίτλο της αυγούστας.⁸⁵

Ανήμερα του Πάσχα, στο ναό της Αγίας Σοφίας ο πατριάρχης έχρισε τον Ιουστινιανό αυτοκράτορα. Η λαμπρότητα της τελετής και ο εορταστικός της χαρακτήρας αναδείκνυαν το μεγαλείο και την αποδοχή που απολάμβανε το αυτοκρατορικό ζεύγος. Την αυτοκρατορική πομπή συνόδευαν πλήθος σωματοφυλάκων, εν μέσω σαλπισμάτων, υψωμένων λαβάρων και ψαλμωδιών που έψαλλαν οι δήμοι, κρατώντας αναμμένες λαμπάδες. Η ίδια επισημότητα και πανηγυρική ατμόσφαιρα κυριαρχούσε και στον ιππόδρομο, όπου βρισκόταν συγκεντρωμένος ο λαός της Κωνσταντινούπολης για να επευφημήσει τον αυτοκράτορα Ιουστινιανό Α΄ και την αυγούστα Θεοδώρα.⁸⁶ Το βέβαιο είναι, ότι η Θεοδώρα, τη δεδομένη χρονική στιγμή, απολάμβανε ένα μοναδικό θρίαμβο ως σύζυγος του αυτοκράτορα.⁸⁷

Τον Αύγουστο του 527 ο Ιουστίνος Α΄ άφησε την τελευταία του πνοή σε ηλικία περίπου 75 χρονών, βασιλεύοντας για εννέα χρόνια και είκοσι δύο μέρες.⁸⁸ Επίσημα, τα ηνία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας περνούν στα χέρια του ανηψιού και διαδόχου του Ιουστινιανού Α΄ και της δυναμικής συζύγου του Θεοδώρας.

⁸⁵ Ζωναράς, *Έπιτομή*, τ. Α΄, XIV.5, - Προκόπιος, *Ανέκδοτα*, 9.53, σ. 78, - βλ. Χριστοφιλοπούλου, *Ιστορία*, τ. Α΄, σ. 252, - James, *Empresses*, σ. 123

⁸⁶ Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 42-43

⁸⁷ Evans, *Theodora*, σ. 21

⁸⁸ Μαλάλας, *Χρονογραφία*, σ. 338, - βλ. Vasiliev, *Justin*, σ. 414

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΕΙΑΣ ΘΕΟΔΩΡΑΣ ΣΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΒΙΟ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

1. Η ζωή της Θεοδώρας στα ανάκτορα

Το αυτοκρατορικό ανάκτορο βρισκόταν στην καρδιά της Κωνσταντινούπολης και αποτελούνταν από πολλά μεγαλόπρεπα οικοδομήματα, χτισμένα σε μια τεράστια έκταση, που απλωνόταν ως τη θάλασσα του Μαρμαρά. Το Ιερό Παλάτι όπως το αποκαλούσαν, συνδεόταν με στοές και γαλαρίες από τη μια πλευρά με το ναό της Αγίας Σοφίας και από την άλλη πλευρά με το θεωρείο του Καθίσματος απ' όπου το αυτοκρατορικό ζεύγος παρακολουθούσε τα θεάματα που γίνονταν στον Ιππόδρομο.⁸⁹ Επρόκειτο για ένα αριστούργημα υψηλής αρχιτεκτονικής και εξαιρετικής διακόσμησης με χρυσά μωσαϊκά, τοιχογραφίες, εξαιρετικά ψηφιδωτά, αγάλματα, έπιπλα και χαλιά μοναδικής κομψότητας που αναδείκνυαν την μεγαλοπρέπεια του παλατιού. Ο όγκος των προπυλαίων του Ιερού Παλατίου, αφότου ανακατασκευάστηκαν από τον Ιουστινιανό Α΄, ήταν τεράστιος. Το άνοιγμα των χάλκινων θυρών οδηγούσε στην πλατεία του Αυγουσταίου. Πίσω από τα προπύλαια, τη Χαλκή όπως ονομάζονταν, υπήρχαν τα καταλύματα της πολυάριθμης αυτοκρατορικής φρουράς και πίσω από αυτά βρισκόταν το *Δελφείον* με τη μεγάλη αίθουσα, το μεγάλο *Τρκλίνιον*, στην οποία γίνονταν τα συμπόσια προς τιμήν των διαφόρων πρεσβευτών.⁹⁰ Στο μεγάλο αυτό χώρο βρισκόταν και το *consistorium*, (κονσιστόριο),⁹¹ όπου ο αυτοκράτορας δεχόταν τη σύγκλητο και τους συμβούλους του.⁹² Το κεντρικό παλάτι ήταν το παλάτι της Δάφνης, μια σειρά οικοδομημάτων με κήπους, περιστύλια, αυλές και στοές, ενώ τα μεγαλόπρεπα και

⁸⁹ Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 56

⁹⁰ Evans, *Εποχή*, σ. 74-7, - βλ. Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 54, - Hearsey, *City of Constantine*, σ. 82

⁹¹ Evans, *Εποχή*, σ. 464, σημ. 75, (Η ονομασία προήλθε από το λατινικό ρήμα *consistere*= στέκομαι, καθώς οι σύμβουλοι ήταν υποχρεωμένοι να στέκονται όρθιοι ενώπιον του αυτοκράτορα).

⁹² Evans, *Εποχή*, σ. 75, - βλ. Hearsey, *City of Constantine*, σ. 83

αξιοθαύμαστα διώροφα κτήριά του περιελάμβαναν στο ισόγειο τα υπηρεσιακά δωμάτια των ανακτόρων και στον πρώτο όροφο υπήρχαν οι πολυτελείς αίθουσες υποδοχής. Τα πολυτελή και μεγαλόπρεπα αυτοκρατορικά διαμερίσματα, όπου κατοικούσε η Θεοδώρα με τον Ιουστινιανό, αποτελούσαν ένα ξεχωριστό κτήριο και βρίσκονταν πιο μακριά από τα άλλα οικήματα. Επιπλέον, μέσα στο παλάτι υπήρχαν πολλά εκκλησάκια, δείγμα της θρησκευτικής ευλάβειας του αυτοκρατορικού ζεύγους.⁹³ Το παλάτι θύμιζε μικρή πολιτεία, καθώς ο αριθμός των ανθρώπων που κατοικούσαν σε αυτό ήταν πράγματι εντυπωσιακός. Υπηρέτες, πολιτικοί υπάλληλοι, ευνούχοι, στρατιώτες, αξιωματούχοι, κληρικοί και μοναχοί κατοικούσαν στα ανάκτορα προσφέροντας τις υπηρεσίες τους στον αυτοκράτορα και τη σύζυγό του.⁹⁴

Η ζωή της Θεοδώρας στα ανάκτορα ήταν μεστή από απολαύσεις και πολυτέλεια. Στο παλάτι είχε τους δικούς της χώρους, όπου μπορούσε να απολαμβάνει στιγμές ενασχόλησης με οτιδήποτε την ευχαριστούσε.⁹⁵ Παράλληλα, συμμετείχε ενεργά στη δημόσια ζωή, πάντα στο πλευρό του Ιουστινιανού, έχοντας σημαντικό ρόλο στις διάφορες γιορτές και εκδηλώσεις, όπως επίσης και στη διακυβέρνηση του κράτους.⁹⁶ Οντας φιλάρεσκη, φρόντιζε τον εαυτό της με επιμέλεια και σχολαστικότητα. Ο Προκόπιος στην *Απόκρυφη Ιστορία* αναφέρει ότι η αυτοκράτειρα κοιμόταν πολλές ώρες καθημερινά, φρόντιζε πολύ το σώμα της και γενικότερα την εμφάνισή της, απολάμβανε πολύωρα λουτρά, έτρωγε θεσπέσια γεύματα και ποτά, ενώ αντιθέτως ο Ιουστινιανός ήταν λιτοδίαιτος.⁹⁷ Το όμορφο παρουσιαστικό της φρόντιζε να το επιδεικνύει φορώντας πανέμορφα, κομψά πολυτελή φορέματα και πολλά κοσμήματα μεγάλης αξίας.⁹⁸

Η Θεοδώρα απολάμβανε την καινούρια της ζωή και ικανοποιούσε τη δίψα της για προβολή της θέσης και της ισχύος της απαιτώντας σημαντικές αλλαγές στο εθιμοτυπικό της Αυλής. Παλιότερα, το πρωτόκολλο απαιτούσε οι ανώτεροι αξιωματούχοι, όταν παρουσιάζονταν στον αυτοκράτορα, να σκύβουν βάζοντας το δεξί χέρι στην καρδιά και να δέχονται το φίλημά του στο μέτωπό τους. Όσοι δεν ήταν συγκλητικοί, ήταν αρκετό να κάμψουν το δεξί γόνατο. Τώρα πλέον, με τη

⁹³ Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 55-56

⁹⁴ Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 57

⁹⁵ Potter, *Theodora*, σ. 124

⁹⁶ Diehl, *Μορφές*, σ. 19

⁹⁷ Προκόπιος, *Ανέκδοτα*, 15.5-9, και 13.28-30, - βλ. Potter, *Theodora*, σ. 124

⁹⁸ Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 63

συγκατάθεση του Ιουστινιανού, η αυτοκράτειρα Θεοδώρα τύγγανε της ίδιας τιμής με τον αυτοκράτορα. Απαιτούσαν να τους αποκαλούν «δεσπότη» και «δέσποινα» αντίστοιχα.⁹⁹ Ο Προκόπιος αναφέρει: «*Ιουστινιανόν τε καὶ Θεοδώραν τὰς εἰσόδους ποιούμενοι οἱ τε ἄλλοι ἅπαντες καὶ ὅσοι τὸ πατρικίων ἀξίωμα εἶχον ἔπιπτον μὲν εἰς τὸ ἔδαφος εὐθὺς ἐπὶ στόμα, χειρῶν δὲ καὶ ποδῶν ἐς ἄγαν σφίσι τετανυσμένων τοῦ ποδὸς ἑκατέρου ἀψάμενοι ἐξανίσταντο*».¹⁰⁰ Ο Ιουστινιανός, σε αντίθεση με τη Θεοδώρα, ήταν πιο προσιτός σε οποιονδήποτε επεδίωκε ακρόαση ενώπιον του. Η αυτοκράτειρα αρεσκόταν να παρατείνει για μεγάλο χρονικό διάστημα την αναμονή των ανθρώπων που ζητούσαν ακρόαση ανεξαρτήτως της κοινωνικής τους τάξης. Όταν έφτανε η στιγμή της ακρόασης, αφού την προσκυνούσαν, μπορούσαν να της μιλήσουν, μόνο αν τους το επέτρεπε εκείνη και εν συνεχεία αποχωρούσαν το συντομότερο δυνατό, χωρίς να απασχολούν την αυτοκράτειρα με φλυαρίες.¹⁰¹ Ο Προκόπιος αναφέρει ένα περιστατικό που αναδεικνύει την υπεροψία της Θεοδώρας, την ψυχρή αντιμετώπιση αλλά και την τάση να ταπεινώνει κυρίως μέλη της αριστοκρατίας. Ένας ηλικιωμένος άνθρωπος από την τάξη των πατρικίων ζήτησε να συναντήσει την αυτοκράτειρα, προκειμένου να δώσει λύση σε μια οικονομική διαφορά που είχε με έναν άνθρωπο που ήταν στην υπηρεσία του. Ο ηλικιωμένος άνθρωπος τη θερμοπαρακαλούσε, αλλά η Θεοδώρα τον εξευτέλισε με υβριστικό τρόπο, διασκεδάζοντας με το πρόβλημα του ανθρώπου μπροστά στους υπηρέτες της.¹⁰²

Η Θεοδώρα επιζητούσε την αναγνώριση του κύρους και της δύναμής της από όλους τους υπηκόους και πάντοτε επεδίωκε να κάνει επίδειξη του μεγαλείου της. Απαιτούσε δόξα, χρήμα, πλήθος από υπηρέτες και φρουρούς να την ακολουθούν σε κάθε της βήμα και να ικανοποιούν κάθε απαίτησή της, υποβάλλοντάς τους σε κάθε είδους ταλαιπωρία.¹⁰³ Ο Ιουστινιανός πραγματοποιούσε κάθε επιθυμία της και φρόντιζε να αποδεικνύει έμπρακτα την υπερβολική αγάπη και αδυναμία που της είχε. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η πολυάριθμη συνοδεία της αυτοκράτειρας, όταν επισκέφτηκε τα θερμά λουτρά των Πυθίων. Ο Θεοφάνης αναφέρει ότι η συνοδεία της Θεοδώρας αριθμούσε τέσσερις χιλιάδες άτομα, οι οποίοι ήταν πατρίκιοι, αυλικοί,

⁹⁹ Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 65,- βλ. Evans, *Εποχή*, σ. 189, - Amott, *Byzantines*, σ. 94

¹⁰⁰ Προκόπιος, *Ανέκδοτα*, 30.23-26,

¹⁰¹ Ό.π., 15. 12 – 17

¹⁰² Ό.π., 15. 25 -35, - βλ. Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 69-70

¹⁰³ Προκόπιος, *Ανέκδοτα*, 15. 35-37

στρατιωτικοί και υπηρέτες.¹⁰⁴ Σύμφωνα με τον Προκόπιο, η αυτοκράτειρα τους περισσότερους μήνες διέμενε στο λεγόμενο *Ήριον ή Ηραίον*, μια πολυτελέστατη έπαυλη, που βρισκόταν στα προάστια κοντά στη θάλασσα του Βοσπόρου και χτίστηκε με εντολή του Ιουστινιανού για χάρη της αγαπημένης του. Η αυτοκράτειρα Θεοδώρα είχε αποκτήσει μια πολύ μεγάλη περιουσία με επαύλεις στην πρωτεύουσα και στην περιφέρεια και τεράστιες εκτάσεις γης σε διάφορες περιοχές της αυτοκρατορίας.¹⁰⁵

Τόσο πριν, όσο και μετά την άνοδο της στο θρόνο, η Θεοδώρα είχε αποκτήσει δύναμη και μπορούσε να λειτουργεί όπως επιθυμούσε, καθώς δεν τολμούσε κανείς να αντισταθεί στο θέλημά της, ούτε ο ίδιος ο αυτοκράτορας. Ο Προκόπιος αναφέρει ότι η αυτοκράτειρα είχε πλήθος κατασκόπων που παρακολουθούσαν όλους τους υπηκόους ακόμα και μέσα στα σπίτια τους και την ενημέρωναν για όλες τις ενέργειές τους. Σε όλους υπήρχε ένα έντονο αίσθημα φόβου και ανασφάλειας, εφόσον η δυσaréσκεια της Θεοδώρας σήμαινε αυτομάτως και την επιβολή βαρύτατης τιμωρίας. Υπήρχαν φορές που λειτουργούσε κρυφά, αναθέτοντας σε ανθρώπους της υπηρεσίας της την αιχμαλωσία του υποψήφιου θύματος σε απόμερα μέρη και τον κρατούσε εκεί, μέχρι να αποφασίσει, αν θα του επέτρεπε να ζήσει ή θα του αφαιρούσε τη ζωή.¹⁰⁶ Εκμηδένιζε τους εχθρούς της με οποιονδήποτε τρόπο θεμιτό ή αθέμιτο, με φυλακίσεις και βασανιστήρια και δεν δίσταζε να φτάσει στο φόνο, αν αντιλαμβανόταν ότι κινδύνευε η εξουσία της ή απειλούνταν τα συμφέροντά της.¹⁰⁷

Διαφορετική αντιμετώπιση είχαν οι άνθρωποι του στενού οικογενειακού περιβάλλοντος της, αλλά και οι άνθρωποι που είχαν κερδίσει την εύνοιά της. Η αυτοκράτειρα ευνόησε τους στενούς της συγγενείς και φίλους βελτιώνοντας την κοινωνική τους θέση και φροντίζοντας να έχουν μια άνετη ζωή στα ανάκτορα.¹⁰⁸ Η αδερφή της Κομιτώ, χάρη στη Θεοδώρα, έκανε ένα πολύ καλό γάμο με έναν ανώτατο αξιωματικό, τον Σίττα, το 528. Ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός είχε σε μεγάλη υπόληψη τον Σίττα και τον εμπιστευόταν πολύ, γι' αυτόν το λόγο τον έκανε στρατηγό

¹⁰⁴ Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, τ. Β', σ. 509, - βλ. Garland, *Empresses*, σ. 20, - Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 66

¹⁰⁵ Foss, *Theodora*, σ. 151

¹⁰⁶ Προκόπιος, *Ανέκδοτα*, 16. 13 – 19, - βλ. Garland, *Empresses*, σ. 30

¹⁰⁷ Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 77 και 122

¹⁰⁸ Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 111

της Αρμενίας.¹⁰⁹ Πολύ αργότερα, ο Αναστάσιος, γιος της νόθας κόρης της αυτοκράτειρας, αρραβωνιάστηκε με την Ιωαννίνα, τη μοναχοκόρη του στρατηγού Βελισαρίου. Η αυτοκράτειρα απέβλεπε στην περιουσία του στρατηγού, γι' αυτό και σχεδίασε αυτό το γάμο, παρά τις αντιρρήσεις της Αντωνίνας.¹¹⁰ Η Θεοδώρα, κατά τον Προκόπιο, κατόρθωσε με ύπουλο τρόπο να παντρέψει τον εγγονό της Αναστάσιο με την Ιωαννίνα. Μετά το θάνατο της αυτοκράτειρας, η Αντωνίνα ανάγκασε την κόρη της να χωρίσει.¹¹¹ Επίσης, η Θεοδώρα είχε άλλους δύο εγγονούς που κατείχαν σημαντικά αξιώματα. Ο Αθανάσιος που ήταν ένας πολύ πλούσιος μοναχός, γνωστός του Ιωάννη Εφέσου και υποψήφιος για τον πατριαρχικό θρόνο της Αλεξάνδρειας¹¹² και ο Ιωάννης που ήταν πρεσβευτής και ύπατος, ενώ ο Θεοφάνης αναφέρει και έναν ακόμα συγγενή της αυτοκράτειρας, τον Γεώργιο που ήταν κουράτωρ στο παλάτι της Μαρίνας.¹¹³ Επιπλέον, ο Ιωάννης Εφέσου αναφέρει τη διάδοχο της Θεοδώρας στον αυτοκρατορικό θρόνο, τη Σοφία, ως ανηψιά της Θεοδώρας, η οποία παντρεύτηκε τον ανηψιό και διάδοχο του Ιουστινιανού Α', τον Ιουστίνο Β'.¹¹⁴ Ωστόσο, και άνθρωποι εκτός του οικογενειακού περιβάλλοντος ευνοήθηκαν πολύ από την αυτοκράτειρα, όπως η παλιά φίλη της Θεοδώρας και συνεργός της σε αρκετές ραδιουργίες, η Αντωνίνα, η οποία παντρεύτηκε τον κατά πολλά χρόνια νεώτερό της στρατηγό Βελισάριο, κάτοχο μεγάλης περιουσίας. Η Αντωνίνα ήταν κόρη αρματηλάτη, πρώην θεατρίνα και είχε πολλά νόθα παιδιά.¹¹⁵ Ο Πέτρος Βαρσύμης, ευνοούμενος της Θεοδώρας, έγινε έπαρχος του πραιτορίου.¹¹⁶ Ο ευνούχος Ναρσής έγινε έμπιστος συνεργάτης της, αξιωματούχος και μέλος της ανώτερης συγκλητικής τάξης.¹¹⁷ Γενικά η Θεοδώρα ενδιαφερόταν πολύ για τους δικούς της ανθρώπους. Τους φρόντιζε και

¹⁰⁹ Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, τ. Β', σ. 479, - Ιω. Μαλάλας, *Χρονογραφία*, σ. 342-343, - βλ. PLRE IIIB, Sittas I, σ. 1160, - Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 111

¹¹⁰ Προκόπιος, *Ανέκδοτα*, 4. 35 – 38, - βλ. Garland, *Empresses*, σ. 37, - Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 112

¹¹¹ Προκόπιος, *Ανέκδοτα*, 5. 18 – 25, - βλ. Garland, *Empresses*, σ. 37, - Connor, *Women*, σ. 122-123

¹¹² PLRE IIIA, Athanasius, σ. 147, - βλ. Garland, *Empresses*, σ. 37

¹¹³ Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, τ. Β', σ. 643, - βλ. PLRE IIIA, Ioannes 90, σ. 676, - Garland, *Empresses*, σ. 37

¹¹⁴ Garland, *Empresses*, σ. 38 και 43-61

¹¹⁵ Ό.π., σ. 37, - Hearsey, *City of Constantine*, σ. 76

¹¹⁶ Προκόπιος, *Ανέκδοτα*, 22. 4 -6, - βλ. PLRE IIIB, Petrus 9, σ. 1000-1001, - Evans, *Εποχή*, σ. 340

¹¹⁷ Evans, *Εποχή*, σ. 343

τους στήριζε με θέρμη, τους προώθησε σε αξιώματα εξασφαλίζοντας το μέλλον τους, αλλά απαιτούσε από αυτούς και την ανάλογη αφοσίωση.¹¹⁸

Ο Ιουστινιανός και η Θεοδώρα ενεργούσαν από κοινού, παρόλο που έδιναν την εντύπωση ότι διαχειρίζονταν διαφορετικά τις κρατικές υποθέσεις. Ο Προκόπιος θεωρούσε ότι το αυτοκρατορικό ζεύγος ενεργούσε σκόπιμα με αυτόν τον τρόπο, σαν μια κρυφή συννομωσία μεταξύ τους, ώστε να έχουν τον απόλυτο έλεγχο των υπηκόων και να έχουν τη δυνατότητα να κατατρώνε τις περιουσίες των αντιπάλων τους και το δημόσιο χρήμα. Επιπλέον, η αυτοκράτειρα φρόντιζε να έχει λόγο, να προωθεί τα σχέδια της και να συμβουλεύει τον σύζυγό της στις διάφορες υποθέσεις της αυτοκρατορίας.¹¹⁹ Η Θεοδώρα ήταν πάντοτε στο πλευρό του συζύγου της. Υπήρχαν βέβαια διαφωνίες μεταξύ του ζευγαριού, όμως ο Ιουστινιανός γνώριζε την έντονη και δυναμική προσωπικότητα της γυναίκας του και προφανώς την εμπιστευόταν σε μεγάλο βαθμό, ώστε να της επιτρέπει να επεμβαίνει στις πολιτικές και θρησκευτικές υποθέσεις της αυτοκρατορίας. Εξάλλου, η Θεοδώρα ήταν μια γυναίκα που δύσκολα θα έμενε στο περιθώριο και δε θα αξιοποιούσε κάθε ευκαιρία που θα την έφερνε κοντά στην επίτευξη των στόχων της.¹²⁰ Ήταν μια γυναίκα πολύ σκληρή όταν τον απαιτούσαν οι περιστάσεις και τα γεγονότα, ψύχραιμη στις δυσκολίες, που υποστήριζε με έντονο πάθος τον αυτοκρατορικό της ρόλο.

¹¹⁸ Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 106

¹¹⁹ Προκόπιος, *Ανέκδοτα*, 10. 12 – 15, 10. 20 – 23, - βλ. Garland, *Empresses*, σ. 30

¹²⁰ Evans, *Εποχή*, σ. 194-195

2. Η στάση του Νίκα

Η Θεοδώρα από τη στιγμή που έγινε αυτοκράτειρα, ανέλαβε ενεργό δράση στη διακυβέρνηση της αυτοκρατορίας.¹²¹ Στο εσωτερικό της αυτοκρατορίας επικρατούσε μεγάλη αναταραχή, καθώς η φτώχεια, οι θρησκευτικές και οι κοινωνικές διαμάχες είχαν πάρει μεγάλες διαστάσεις. Ο Ιουστινιανός με την άνοδό του στο θρόνο είχε να αντιμετωπίσει αυτή την τεταμένη κατάσταση, αλλά και να πάρει σημαντικές αποφάσεις για μεταρρυθμίσεις που θα ομαλοποιούσαν το ταραχώδες κλίμα που κυριαρχούσε τόσο στην πρωτεύουσα, όσο και στις επαρχίες της αυτοκρατορίας.¹²² Οι συγγενείς του Αναστασίου Α΄ είχαν εναντιωθεί στον Ιουστινιανό, καθώς ένιωθαν ότι η αυτοκράτειρα, επηρεάζοντας και τον αυτοκράτορα, τηρούσε ευνοϊκή στάση απέναντι στους Βένετους εθελουφλώντας στις ασύδοτες και βίαιες πράξεις τους και περιφρονούσε τους Πράσινους, υποστηρικτές της δυναστείας του Αναστασίου Α΄.¹²³ Οι σκληρές νομικές και οικονομικές μεταρρυθμίσεις των Τριβωνιανού και Ιωάννη Καππαδόκη πυροδότησαν το αρνητικό κλίμα ακόμη περισσότερο. Παράλληλα, στις υπάρχουσες θρησκευτικές αντιθέσεις ορθοδόξων – μονοφυσιτών προστίθεται η περιφρονητική στάση της Θεοδώρας απέναντι στην αριστοκρατική τάξη, γεγονός που πυροδοτούσε μια έντονη δυσαρέσκεια αυτής απέναντι στο νέο καθεστώς.¹²⁴

Αυτή η δύσκολη κατάσταση οδήγησε σε μια τρομερή επανάσταση στην Κωνσταντινούπολη τον Ιανουάριο του 532, που έμεινε γνωστή στην ιστορία ως η στάση του Νίκα. Η ονομασία δόθηκε από το σύνθημα «Νίκα» που φώναζαν οι στασιαστές. Αυτή την κραυγή φώναζαν και στους αγώνες στον Ιππόδρομο οι ομάδες για να ενθαρρύνουν αυτούς που αγωνίζονταν.¹²⁵ Ο τρόπος με τον οποίο αντιμετώπισε την επανάσταση το αυτοκρατορικό ζεύγος και ειδικότερα η στάση της αυτοκράτειρας, αντικατοπτρίζει αφενός τη δυνατή σχέση αλληλοϋποστήριξης και συνεργασίας που υπήρχε ανάμεσα στον Ιουστινιανό και τη Θεοδώρα, αφετέρου δε το δυναμισμό και την ισχυρή προσωπικότητα της αυτοκράτειρας, καθώς επίσης και την

¹²¹ Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 90

¹²² Vasiliev, *Ιστορία*, σ. 196

¹²³ Barker, *Justinian*, σ. 84, - βλ. Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 91

¹²⁴ Vasiliev, *Ιστορία*, σ. 199, - βλ. Evans, *Εποχή*, σ. 227

¹²⁵ Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 95, - βλ. Evans, *Εποχή*, σ. 220

πρόθεσή της να υποστηρίξει τον τίτλο της επεμβαίνοντας ενεργά στη διακυβέρνηση της αυτοκρατορίας.

Ο Ιππόδρομος ήταν ο χώρος όπου γίνονταν οι αρματοδρομίες, ένα θέαμα πολύ αγαπητό στο λαό της πρωτεύουσας. Οι ηνίοχοι που συμμετείχαν στις αρματοδρομίες ήταν ενδεδυμένοι με χιτώνες, το χρώμα των οποίων χαρακτήριζε τις οργανωμένες ομάδες (φατρίες) που συγκεντρώνονταν γύρω από τον κάθε ηνίοχο. Τα χρώματα ήταν το πράσινο, το γαλάζιο, το λευκό και το ερυθρό και αντίστοιχα οι φατρίες ονομάζονταν Πράσινοι, Βένετοι (γαλάζιοι), Λευκοί και Ρούσιοι. Οι φατρίες αυτές, γνωστές και ως *δήμοι*, πρόσφεραν τα χρήματα με τα οποία αμείβονταν οι ηνίοχοι. *Οι δήμοι* σταδιακά μετατράπηκαν σε κοινωνικοπολιτικές και θρησκευτικές ομάδες με συγκεκριμένες ιδεολογικές κατευθύνσεις και ο Ιππόδρομος ήταν ο χώρος που ο λαός μπορούσε να εκφραστεί ενώπιον του αυτοκράτορα.¹²⁶ Τον 6^ο αιώνα οι επικρατέστεροι *δήμοι* ήταν οι *Βένετοι*, που ήταν υπέρμαχοι της συνόδου της Χαλκηδόνας και αντιπροσωπεύονταν κατά κύριο λόγο από την αριστοκρατική τάξη, και οι *Πράσινοι*, που εκπροσωπούσαν τις κατώτερες τάξεις, έχοντας σαφή προτίμηση υπέρ του Μονοφυσιτισμού.¹²⁷ Η προκλητική υποστήριξη των Βένετων από τον Ιουστινιανό Α΄ έδινε αφορμές αντίδρασης στους Πράσινους, οι οποίοι στο παρελθόν είχαν τη στήριξη του αυτοκράτορα Αναστασίου Α΄.¹²⁸

Στις 11 Ιανουαρίου του 532 στον Ιππόδρομο, οι Πράσινοι οργισμένοι διαμαρτύρονταν στον Ιουστινιανό για την κακομεταχείριση που είχαν υποστεί από τον σπαθάριο Καλοπόδιο. Οι διαμαρτυρίες γινόταν σε έμμετρο λόγο ενώπιον του εντολοδόχου του αυτοκράτορα, του *μανδάτορος*, ο οποίος στεκόταν μπροστά στο αυτοκρατορικό θεωρείο και ανταπαντούσε σε έμμετρο λόγο.¹²⁹ Ενώ οι Πράσινοι εξέθεταν τις αδικίες του ανώτερου αξιωματούχου, ο *μανδάτωρ* ανταπαντούσε υπερασπιζόμενος τον Καλοπόδιο και τους προκαλούσε εξαπολύοντας ύβρεις. Εκείνοι εξαγριωμένοι στράφηκαν εναντίον του αυτοκράτορα και των Βένετων, κατηγορώντας τους για τους φόνους που είχαν διαπραχτεί εκείνη την περίοδο, υπαινισσόμενοι την κάλυψή τους από τον Ιουστινιανό.¹³⁰ Οι Πράσινοι αποχώρησαν δυσαρεστημένοι. Φιλονικίες ανάμεσα στους οπαδούς των δήμων συνέβαιναν συχνά στο παρελθόν, την

¹²⁶ Croke, *Constantinople*, σ. 65-66, - βλ. Vasiliev, *Ιστορία*, σ. 197

¹²⁷ Vasiliev, *Ιστορία*, σ. 197,- βλ. Bury, *Roman Empire*, I, σ. 338

¹²⁸ Evans, *Εποχή*, σ. 219

¹²⁹ *Ο.π.*, σ. 217- 218

¹³⁰ Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, τ. Β΄, σ. 496-503, - βλ. Evans, *Εποχή*, σ. 218- 219

περίοδο της βασιλείας του Ζήνωνος, του Αναστασίου Α΄ και του Ιουστίνου Α΄, τόσο στην Κωνσταντινούπολη, όσο και στην Αντιόχεια. Όμως η στάση του Νίκα έλαβε σύντομα πολιτικές και κοινωνικές διαστάσεις.¹³¹ Κατά τη διάρκεια της νύχτας, ο έπαρχος της πρωτεύουσας Ευδαίμων διέταξε την εκτέλεση επτά κακοποιών και από τις δύο αντίπαλες παρατάξεις, Πράσινους και Βένετους. Τέσσερις θα εκτελούνταν με αποκεφαλισμό και τρεις από αυτούς με απαγχονισμό. Εκείνη τη στιγμή που θα απαγχονίζονταν οι τρεις κατάδικοι, κατέρρευσε το ικρίωμα της εξέδρας και δύο από αυτούς, ένας από τους Πράσινους και ένας από τους Βένετους, έπεσαν ζωντανοί κάτω.¹³² Κάποιοι μοναχοί από το μοναστήρι του Αγίου Κόνωνα, όταν είδαν ότι οι δύο άνθρωποι είναι ζωντανοί, τους πήραν και τους πρόσφεραν άσυλο στην εκκλησία του Αγίου Λαυρεντίου. Ο έπαρχος, μόλις πληροφορήθηκε το γεγονός, έστειλε φρουρούς έξω από το ναό για να αποφευχθεί το ενδεχόμενο της δραπετεύσης.¹³³

Το γεγονός ότι οι κατάδικοι ανήκαν στους Πράσινους και τους Βένετους αντίστοιχα, ένωσε τις δύο αντίπαλες παρατάξεις, που ζητούσαν πλέον από τον αυτοκράτορα απόδοση χάριτος στους ενόχους. Ο αυτοκράτορας αρνήθηκε να δώσει χάρη στους κατάδικους, προκαλώντας την οργή των δήμων. Οι διαμαρτυρίες ήταν έντονες. Ο λαός ξεχύθηκε στους δρόμους κραυγάζοντας «Νίκα! Νίκα!». Οι στασιαστές πήγαν στο πραιτώριο ζητώντας να απελευθερώσουν τους κρατούμενους. Η άρνηση της απελευθέρωσης εξαγρίωσε ακόμα περισσότερο τα πλήθη, τα οποία εισέβαλαν στο πραιτώριο, σκότωσαν τους φρουρούς και το προσωπικό του κτηρίου, απελευθέρωσαν τους κρατούμενους και έβαλαν φωτιά σε όλο το οίκημα. Η κατάσταση ήταν τραγική. Οι εξαγριωμένοι οπαδοί των δήμων έτρεχαν στους δρόμους κραυγάζοντας και καταστρέφοντας ό,τι έβρισκαν στο διάβα τους. Φλόγες τύλιξαν τα προπύλαια του παλατιού, τα τραπεζικά γραφεία, το ναό της Αγίας Σοφίας, το ναό της Αγίας Ειρήνης, φτάνοντας ως τα λουτρά του Ζεύξιππου. Οι εξαγριωμένες μάζες έσφαζαν ανθρώπους και λεηλατούσαν περιουσίες χωρίς διάκριση. Όλοι ήταν στους δρόμους ακόμα και γυναίκες παρόλο που απαγορευόταν να παρίστανται στον ιππόδρομο και να παρακολουθούν τις αρματοδρομίες, υποδηλώνοντας ότι επρόκειτο για μια πραγματική επανάσταση κι όχι απλώς για μια σύγκρουση αντίπαλων

¹³¹ Ζακυθινός, *Ιστορία*, σ. 79

¹³² Μαλάλας, *Χρονογραφία*, σ. 375, - βλ. Evans, *Εποχή*, σ. 220, - Diehl, *Θεοδόρα*, σ. 94

¹³³ Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, τ. Β΄, σ. 504, - βλ. Evans, *Εποχή*, σ. 220, - Barker, *Justinian*, σ. 85, - Diehl, *Θεοδόρα*, σ. 94

παρατάξεων.¹³⁴ Οι πολίτες πανικόβλητοι έτρεχαν σε διάφορες κατευθύνσεις για να σωθούν. Ο Ιουστινιανός Α΄ και η Θεοδώρα κλείστηκαν στο παλάτι και παρακολουθούσαν από εκεί τα τραγικά γεγονότα.¹³⁵

Την επόμενη μέρα, στις 14 Ιανουαρίου, ο αυτοκράτορας σε μια προσπάθεια να κατευνάσει την οργή των μαζών, αποφάσισε να διοργανώσει στον Ιππόδρομο αγώνες, αλλά το εξαγριωμένο πλήθος έβαλε φωτιά στα καθίσματα του Ιπποδρόμου και η φλόγες που εξαπλώνονταν, κατέκαψαν και άλλα οικοδομήματα της πόλης.¹³⁶

Το πλήθος τώρα απαιτούσε την απομάκρυνση του έπαρχου Ευδαίμονα, του σπαθάριου Καλοποδίου και των συμβούλων του Ιουστινιανού, του κοιαίστωρα του Ιερού Παλατίου Τριβωνιανού και του Ιωάννη Καππαδόκη, που ήταν έπαρχος των Πραιτορίων. Ο αυτοκράτορας ήθελε απεγνωσμένα να τερματίσει την οργή του λαού και προκειμένου να πάρει με το μέρος του τους οπαδούς των δήμων, αντικατέστησε τον κοιαίστορα Τριβωνιανό και τον έπαρχο Ιωάννη Καππαδόκη, βάζοντας στη θέση τους τον πατρίκιο Βασιλείδη και τον πατρίκιο Φωκά αντίστοιχα.¹³⁷ Ωστόσο, η οργή των στασιαστών εξακολουθούσε να υφίσταται, γεγονός που προβλημάτισε τον Ιουστινιανό, καθώς διαισθανόταν ότι ήταν ανεπιθύμητος και πλέον ανησυχούσε για πιθανή απαίτηση του λαού να ανακηρύξουν νέο αυτοκράτορα. Υποψήφιοι ήταν οι συγγενείς του Αναστασίου Α΄, ο Υπάτιος και ο Πομπήιος. Στις 17 Ιανουαρίου ο αυτοκράτορας τούς ζήτησε να φύγουν από το παλάτι, φοβούμενος μια συνομωσία από αυτούς. Η άρνηση και οι διαμαρτυρίες τους επιβεβαίωσαν τον φόβο του. Ο Υπάτιος και ο Πομπήιος είχαν συνωμοτήσει με άλλους συγκλητικούς εναντίον του αυτοκράτορα. Εν τω μεταξύ, οι πυρκαγιές συνεχιζόταν καταστρέφοντας τα λουτρά του Αλεξάνδρου, το ναό της Αγίας Ειρήνης, τους ξενώνες του Ευβούλου και του Σαμψών, την περιοχή γύρω από το ναό του Αγίου Θεοδώρου Σφωρακίου, το ναό της Αγίας Ακυλίνας, φτάνοντας ως τα ανάκτορα της Μαγναύρας χωρίς ευτυχώς να καούν.¹³⁸ Το επόμενο πρωί ο Ιουστινιανός εμφανίστηκε στον Ιππόδρομο κρατώντας το Ευαγγέλιο, υποσχόμενος στο λαό να δώσει άφεση σε όλους, με την προϋπόθεση να

¹³⁴ Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, τ. Β΄, σ. 507 - βλ. Evans, *Εποχή*, σ. 221

¹³⁵ Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, τ. Β΄, σ. 505,- Προκόπιος, *Πόλεμοι* I, 24. 7- 13, -βλ. Evans, *Εποχή*, σ. 221, - Barker, *Justinian*, σ. 85

¹³⁶ Evans, *Εποχή*, σ. 221, - βλ. Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 95

¹³⁷ Προκόπιος, *Περσικοί Πόλεμοι* I, 24. 17 – 18

¹³⁸ Ό.π., 24. 19 – 21, - βλ. Barker, *Justinian*, σ. 87, - Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία*, τ. Α΄, σ. 431, - Bury, *Roman Empire* II, σ. 42-43

σταματήσουν τις βιαιότητες και να επανέλθει η τάξη. Ήταν μια ύστατη προσπάθεια να κατευνάσει την οργή των μαζών και να κερδίσει την εύνοιά τους. Όμως ο λαός δεν υποχωρούσε. Εξακολουθούσε να αποδοκιμάζει τον Ιουστινιανό και όταν οι μάζες αντιλήφθηκαν ότι ο Υπάτιος και ο Πομπήιος εγκατέλειψαν το παλάτι, έψαξαν να τους βρουν. Εν συνεχεία, οδήγησαν βιαίως τον Υπάτιο στην αγορά του Κωνσταντίνου, του φόρεσαν τον λευκό αυτοκρατορικό χιτώνα και με το χρυσό διάδημα που έφτιαξαν, τον έστεψαν αυτοκράτορα. Ήταν ολοφάνερο ότι ο χειρότερος φόβος του Ιουστινιανού γινόταν πραγματικότητα και πλήρωνε τις λανθασμένες επιλογές του και τις αυθαιρεσίες του. Ήταν 18 Ιανουαρίου και ήδη η πρωτεύουσα καιγόταν και λεηλατούταν για έξι συνεχόμενα μερόνυχτα. Τα πλήθη ήταν ανεξέλεγκτα και η μανία με την οποία διέλυαν τα πάντα, μαρτυρούσε το μέγεθος της δυσαρέσκειας τους απέναντι στον αυτοκράτορα. Η καταπίεση, η βαριά φορολογία, το καθεστώς τρομοκρατίας, οι αυθαιρεσίες της ανώτερης τάξης και οι δύσκολες συνθήκες διαβίωσης για τις κατώτερες τάξεις, όλα αυτά οδήγησαν σε ένα ξέσπασμα των μεσαίων και κατώτερων τάξεων που γενίκευσαν τη λαϊκή αντίδραση και τη μετέτρεψαν σε μια πραγματική επανάσταση.¹³⁹

Όλα έδειχναν ότι η κατάσταση είχε ξεφύγει από τα χέρια του Ιουστινιανού. Υπήρχε η σκέψη να φύγει από τη Βασιλεύουσα και να κατευθυνθεί στη Θράκη, αφήνοντας τον Μούνδο και τον Κωνσταντίολο με αρκετό στρατό να φρουρούν το Παλάτι. Οι άρχοντες προβληματισμένοι και διχασμένοι προσπαθούσαν να βρουν μια λύση. Εν τω μεταξύ, ο λαός ήταν αποφασισμένος να οδηγήσει τον Υπάτιο μέσα στο Παλάτι, ενώ οι στασιαστές συνέχισαν να σφαγιάζουν ανθρώπους, και να ρίχνουν τα άψυχα κορμιά στη θάλασσα.¹⁴⁰

Εκείνη την κρίσιμη στιγμή που ο φόβος, η αγωνία και αμφιταλάντευση του αυτοκράτορα και των αρχόντων ήταν διάχυτες στο Παλάτι, η παρέμβαση της αυτοκράτειρας Θεοδώρας υπήρξε καθοριστική στην έκβαση των γεγονότων. Ο λόγος της ήταν θαρραλέος και συγκλονιστικός. Η ψυχραιμία, η πυγμή και η αποφασιστικότητα που έδειξε η Θεοδώρα τη στιγμή που όλα οδηγούνταν στην κατάρρευση, την αναδεικνύουν σε μια πραγματική και δυναμική ηγέτιδα. Ο ιστορικός Προκόπιος αναφέρει τα λόγια της Θεοδώρας στο έργο του *Περσικοί Πόλεμοι*. Ο

¹³⁹ Προκόπιος, *Περσικοί Πόλεμοι* I, 24.17 –24, - Μαλάλας, *Χρονογραφία*, σ. 377, - βλ. Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 97- 98, - Evans, *Εποχή*, σ. 222, - Barker, *Justinian*, σ. 86

¹⁴⁰ Προκόπιος, *Περσικοί Πόλεμοι* I, 24. 32, - Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, τ. Β', σ. 505 -507, - βλ. Evans, *Theodora*, σ. 44

Evans αναφέρει ότι, κατά πάσα πιθανότητα, ο Προκόπιος δεν εκθέτει επακριβώς το λόγο της αυτοκράτειρας, ωστόσο, τα λόγια αυτά αντικατοπτρίζουν μια ισχυρή και ηγετική προσωπικότητα που ταιριάζει απόλυτα στη Θεοδώρα και αναδεικνύει τη δυνατή, τρυφερή και αληθινή σχέση που είχε με τον Ιουστινιανό.¹⁴¹ Τα λόγια της αυτοκράτειρας ήταν τα εξής:

«Τὸ μὲν γυναικα ἐν ἀνδράσι μὴ χρῆναι τολμᾶν ἢ ἐν τοῖς ἀποκνοῦσι νεανιεύεσθαι, τὸν παρόντα οἶμαι καιρὸν ἥκιστα ἐφεῖναι διασκοπεῖσθαι, εἴτε ταύτῃ εἴτε ἄλλῃ πη νομιστέον. Οἷς γὰρ τὰ πράγματα ἐς κίνδυνον τὸν μέγιστον ἤκει, οὐκ ἄλλο οὐδὲν εἶναι δοκεῖ ἄριστον ἢ τὰ ἐν ποσὶν ὡς ἄριστα θέσθαι. Ἐγούμαι δὲ τὴν φυγὴν ἔγωγε, εἴπερ ποτέ, καὶ νῦν, ἦν καὶ τὴν σωτηρίαν ἐπάγεται, ἀξύμφορον εἶναι. Ἀνθρώπων μὲν γὰρ ἐς φῶς ἤκοντι τὸ μὴ οὐχὶ καὶ νεκρῶ γενέσθαι ἀδύνατον, τῷ δὲ βεβασιλευκότι τὸ φυγάδι εἶναι οὐκ ἀνεκτόν. Μὴ γὰρ ἂν γενοίμην τῆς ἀλουργίδος ταύτης χωρὶς, μηδ' ἂν τὴν ἡμέραν ἐκείνην βιώην, ἐν ἧ με δέσποιναν οἱ ἐντυχόντες οὐ προσερούσιν. Εἰ μὲν οὖν σώζεσθαι σοι βουλομένῳ ἐστίν, ὦ βασιλεῦ, οὐδὲν τοῦτο πρᾶγμα. Χρήματα γὰρ τε πολλὰ ἔστιν ἡμῖν, καὶ θάλασσα μὲν ἐκείνη, πλοῖα δὲ ταῦτα. Σκόπει μέντοι μὴ διασωθέντι ζυμβήσεται σοι ἥδιστα ἂν τῆς σωτηρίας τὸν θάνατον ἀνταλλάξασθαι. Ἐμὲ γάρ τις καὶ παλαιὸς ἀρέσκει λόγος, ὡς καλὸν ἐντάφιον ἢ βασιλεία ἐστί».¹⁴²

Η αξιοθαύμαστη ψυχραιμία της Θεοδώρας και η τόλμη της ενθάρρυνε τόσο τον αυτοκράτορα, όσο και τους άρχοντες που παρευρίσκονταν στην αίθουσα και αποφασίστηκε από κοινού να δράσουν δυναμικά. Ο Ιουστινιανός Α΄ μαζί με τον Μούνδο, τον Κωνσταντίολο, τον Βελισάριο και άλλους αξιωματικούς με στρατιώτες ανέβηκαν στο Τρίκλινο, ενώ ο θαλαμηπόλος Ναρσής δωροδοκώντας μια μερίδα οπαδών των Βένετων τους έπεισε να κραυγάζουν υπέρ του αυτοκρατορικού ζεύγους. Η κίνηση αυτή επέφερε το διχασμό μεταξύ των οπαδών των δήμων. Ο Βελισάριος εισβάλλοντας από την Χαλκή Πύλη έδωσε σκληρή μάχη προκειμένου να φτάσει στον Ιππόδρομο, όπου βρισκόταν ο Υπάτιος, προστατευόμενος από στρατιώτες. Συγχρόνως, επιτίθενται ο Μούνδος από τη Νεκρά Πύλη και ο Ναρσής από την πύλη που συνέδεε το Παλάτι με τον Ιππόδρομο.¹⁴³ Ακολούθησε μεγάλη σφαγή με πολλά

¹⁴¹ Evans, *Εποχή*, σ. 223, - βλ. του ιδίου, *Theodora*, σ. 45-46, - Garland, *Empresses*, σ. 33

¹⁴² Προκόπιος, *Περσικοί Πόλεμοι* I, 24.33-38, - βλ. Bury, *Roman Empire* II, σ. 45, - Garland, *Empresses*, σ. 32

¹⁴³ Προκόπιος, *Περσικοί Πόλεμοι* I, 24. 40- 54, - βλ. Λουγγής, *Ιουστινιανός*, σ. 159, -Hughes, *Belisarius*, σ. 67

θύματα, 35 χιλιάδες ανθρώπους συνολικά.¹⁴⁴ Δύο ανηψιοί του Ιουστινιανού Α΄, εκθρόνισαν ανεμπόδιστοι τον Υπάτιο, τον συνέλαβαν μαζί με τον αδερφό του Πομπήιο και τους οδήγησαν στη φυλακή. Την επόμενη μέρα ο Υπάτιος και ο Πομπήιος θανατώθηκαν και τα νεκρά σώματά τους ρίχτηκαν στη θάλασσα. Ο αυτοκράτορας διέταξε τη δήμευση των περιουσιών των δύο αδελφών και δεκαοχτώ αριστοκρατών υποστηρικτών τους. Ύστερα από καιρό, φρόντισε για την αποκατάσταση των παιδιών του Υπατίου και του Πομπήιου, ενώ παράλληλα επέστρεψε τις περιουσίες και τα αξιώματα που είχε αφαιρέσει από αυτούς που τα κατείχαν πριν την καταστροφική επανάσταση.¹⁴⁵

Η στάση του Νίκα ήταν καταστροφική για την Βασιλεύουσα. Ο λαός αποδυναμωμένος υποχώρησε στις ισχυρές αυτοκρατορικές δυνάμεις. Η ανώτερη τάξη δέχθηκε σοβαρό πλήγμα, καθώς το αυτοκρατορικό ζεύγος επωφελήθηκε από τις καταστάσεις, πλούτισε εις βάρος των αριστοκρατών αποκτώντας τις περιουσίες τους, απαλλάχτηκε από τους εχθρούς, καθώς πολλοί αριστοκράτες που τους εναντιώθηκαν, οδηγήθηκαν στο θάνατο ως προδότες και γενικά περιόρισε σημαντικά τα όρια δράσης τους σε πολιτικό και οικονομικό επίπεδο.¹⁴⁶ Η Κωνσταντινούπολη υπέστη τρομερές καταστροφές. Οι πυρκαγιές κατέκαψαν μεγάλοπρεπα κτήρια, στοές, λουτρά, ναούς και τεράστιες εκτάσεις γης, καθώς οι στασιαστές κυριευμένοι από μανία, κατέστρεφαν τα πάντα στο διάβα τους. Ο Ιουστινιανός είχε την ευκαιρία πια να ανοικοδομήσει την Πόλη όπως εκείνος επιθυμούσε, προσδίδοντας στην πρωτεύουσα την αίγλη που της ταίριαζε, ικανοποιώντας όχι μόνο τις δικές του φιλοδοξίες αλλά και της αγαπημένης του συζύγου. Παράλληλα, η στάση του Νίκα συνέβαλε αποφασιστικά στην οριστική απομάκρυνση κάθε εσωτερικού πολιτικού αντιπάλου που θα μπορούσε να βλάψει το καθεστώς, δίνοντας στον Ιουστινιανό μεγάλα περιθώρια δράσης σε όλα τα επίπεδα.¹⁴⁷

Η Θεοδώρα απέδειξε με τη στάση της πως ο τίτλος της αυτοκράτειρας της άξιζε απόλυτα. Ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός της οφείλει την μεγάλη νίκη του αλλά και την εδραίωσή του στον αυτοκρατορικό θρόνο. Παράλληλα, Η τόλμη, η ψυχραιμία και

¹⁴⁴ Μαλάλας, *Χρονογραφία*, σ. 378

¹⁴⁵ Προκόπιος, *Περσικοί Πόλεμοι* I, 24. 51 – 58, - Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, τ. Β΄, σ. 507 – 509, - Μαλάλας, *Χρονογραφία*, σ. 378, - βλ. Garland, *Empresses*, σ. 32, - Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία*, τ. Α΄, σ. 435-436

¹⁴⁶ Προκόπιος, *Ανέκδοτα*, 12.12 – 14, - βλ. Evans, *Εποχή*, σ. 226,

¹⁴⁷ Barker, *Justinian*, σ. 90-91, - βλ. Bury, *Roman Empire* II, σ. 48

η αποφασιστικότητα που έδειξε τη στιγμή που ο αυτοκράτορας και όλοι οι σύμβουλοί του ένιωθαν ηττημένοι και αδύναμοι, ανέδειξαν την ικανότητα της να κυβερνά με επιμονή και σύνεση μια ολόκληρη αυτοκρατορία.¹⁴⁸

¹⁴⁸ Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 102

3. Διοίκηση του Κράτους και πολιτική

Η αυτοκράτειρα Θεοδώρα επιθυμούσε να έχει λόγο στο δημόσιο και πολιτικό βίο και να βασιλεύει στο πλευρό του συζύγου της σαν πραγματική ηγέτιδα.¹⁴⁹ Η μεγάλη επιρροή που ασκούσε η Θεοδώρα στον Ιουστινιανό, βεβαιώνεται από τον Προκόπιο στην *Απόκρυφη Ιστορία* του. Μάλιστα, υπάρχουν σαφείς υπαινιγμοί στο έργο του για ενασχόληση της Θεοδώρας με τη μαγεία, ως μια απόπειρα εξηγήσεως της απόλυτης εμπιστοσύνης και ολοκληρωτικής αφοσίωσης του Ιουστινιανού στο πρόσωπο της συντρόφου του.¹⁵⁰ Ο αυτοκράτορας αγαπούσε την Θεοδώρα υπερβολικά και έκανε τα πάντα για να την ευχαριστήσει. Της πρόσφερε μεγάλα περιθώρια δράσης και ενεργή συμμετοχή στην εξουσία, γεγονός που το αποδεικνύει και η συμμετοχή της στις συνελεύσεις του αυτοκράτορα με τη σύγκλητο.¹⁵¹ Δεν έκανε καμία ενέργεια χωρίς τη συγκατάθεσή της και υποχωρούσε στις απαιτήσεις της.¹⁵² Η Θεοδώρα απολάμβανε το νέο της ρόλο. Όποιος είχε την εύνοιά της, κέρδιζε τιμές και αξιώματα και είχε έναν ισχυρό σύμμαχο στο πλάι του. Αντιθέτως, φρικτές τιμωρίες, φυλακίσεις και βασανιστήρια περίμεναν όσους την δυσαρεστούσαν με οποιονδήποτε τρόπο.¹⁵³

Η μαεστρία με την οποία εξόντωνε όποιους θεωρούσε εχθρούς της ήταν τρομακτική. Ο Προκόπιος εξιστορεί την περίπτωση ενός ανθρώπου που έπεσε θύμα των ραδιουργιών της αυτοκράτειρας, η οποία έφτασε στο σημείο να διατυπώσει ψευδείς κατηγορίες εις βάρος του και επιλέγοντας δικούς της δικαστές, να του επιβάλει την ποινή της εξορίας και τη δήμευση της περιουσίας του. Αντιθέτως, οι ευνοούμενοι της τύγχαναν μεγάλης επιείκειας ή ακόμα και συγκάλυψης.¹⁵⁴

Η Θεοδώρα ήταν αμείλικτη απέναντι σε εκείνους που θεωρούσε ότι αμφισβητούν τις ικανότητές της στη διακυβέρνηση της αυτοκρατορίας, αλλά και σε όσους επεδίωκαν την άνοδό τους στην εξουσία.¹⁵⁵ Στην *Απόκρυφη Ιστορία* αναφέρεται η περίπτωση των αξιωματούχων Βούζη και Βελισάριου, οι οποίοι

¹⁴⁹ Diehl, *Μορφές*, σ.14

¹⁵⁰ Προκόπιος, *Ανέκδοτα*, 22.21-27, - βλ. Cameron, Procopius, σ. 63,- Βακαλούδη, *Μαγεία*, σ. 206

¹⁵¹ Προκόπιος, *Ανέκδοτα*, 14. 7-9,- βλ. Garland, *Empresses*, σ. 30

¹⁵² Προκόπιος, *Ανέκδοτα*, 9. 30-32, και 10. 14-18,- βλ. Diehl, *Μορφές*, σ. 75, - του ιδίου, *Θεοδώρα*, σ. 103

¹⁵³ Προκόπιος, *Ανέκδοτα*, 15. 1-5, και 15. 22, - βλ. Garland, *Empresses*, σ. 30

¹⁵⁴ Προκόπιος, *Ανέκδοτα*, 15.20-21

¹⁵⁵ Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 117

κατηγορήθηκαν ότι έδειξαν ασέβεια στο πρόσωπο της αυτοκράτειρας. Η οργισμένη Θεοδώρα αποφάσισε να τιμωρήσει τους ενόχους. Με ύπουλο τρόπο φυλάκισε τον αξιωματούχο Βούζη σε ένα πολύ σκοτεινό υπόγειο κελί και για δύο χρόνια και τέσσερις μήνες δεν είχε επαφή με κανέναν. Όταν απελευθερώθηκε, η υγεία του είχε ήδη κλονιστεί πολύ. Παράλληλα, έπεισε τον Ιουστινιανό να αφαιρέσει από το Βελισάριο το αξίωμα του στρατηγού, απαίτησε να απομακρυνθούν από αυτόν οι σωματοφύλακες και οι υπηρέτες που είχε στη διάθεσή του ως ανώτερος αξιωματούχος και έδωσε διαταγή να μην τον συναναστρέφονται ούτε οι φίλοι του ούτε οι άνθρωποι που είχε στην υπηρεσία του. Ύστερα από λίγο καιρό, η αυτοκράτειρα έδειξε επιείκεια, για χάρη της συζύγου του και καλής της φίλης Αντωνίνας.¹⁵⁶

Για τους ίδιους λόγους, μισούσε και πολέμησε με πάθος τον στενό συνεργάτη του Ιουστινιανού, Ιωάννη Καππαδόκη, ο οποίος με την προκλητική και αλαζονική στάση απέναντί της, έδειχνε τις προθέσεις του για τον παραγκωνισμό της στη διακυβέρνηση του κράτους και την απομάκρυνση της από τον αυτοκράτορα σύζυγό της.¹⁵⁷ Ο Ιωάννης Καππαδόκης ήταν έπαρχος των πραιτωρίων της Ανατολής.¹⁵⁸ Δεν ήταν ιδιαίτερα μορφωμένος, ωστόσο κατάφερε με την ευφυΐα του και την πανουργία του να κατακτήσει μια σημαντική θέση στο διοικητικό τομέα του κράτους.¹⁵⁹ Ο Ιουστινιανός τον εκτιμούσε ιδιαίτερα, γιατί κατόρθωνε να συγκεντρώνει με μεγάλη ευκολία τα χρήματα που απαιτούνταν για τα έξοδα της αυτοκρατορίας και να βρίσκει πόρους για να αυξάνονται τα έσοδα του κράτους.¹⁶⁰ Η συμπεριφορά του Ιωάννη απέναντι στη Θεοδώρα έκρινε το μέλλον του, αφού η ασέβειά του αλλά και η συκοφάντηση της αυτοκράτειρας ήταν αδύνατο να μείνει ατιμώρητη.¹⁶¹ Ο φόβος για πιθανή δολοφονία του, οδήγησε τον Καππαδόκη σε παραλογισμό. Είχε ήδη αποκτήσει μεγάλη δύναμη, γεγονός που του επέτρεπε να τον συνοδεύουν εκλεκτοί σωματοφύλακες, για να τον προστατεύουν από τους εχθρούς του. Παρόλο που υπήρχε πάντα φρουρά τριγύρω του, έμενε άγρυπνος και ζούσε σε μια διαρκή αγωνία,

¹⁵⁶ Προκόπιος *Ανέκδοτα*, 4. 5 -18, - βλ. Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 118 και 150

¹⁵⁷ Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 128

¹⁵⁸ PLRE IIIA, *Ioannes II*, σ. 627, - Evans, *Εποχή*, σ. 221

¹⁵⁹ Προκόπιος, *Περσικοί Πόλεμοι I*, 24.10-15

¹⁶⁰ Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 126

¹⁶¹ Χριστοφιλοπούλου, *Ιστορία*, τ. Α', σ. 256

γνωρίζοντας τις εχθρικές διαθέσεις της αυτοκράτειρας απέναντι του.¹⁶² Η Θεοδώρα δεν άργησε να πάρει την εκδίκησή της. Με τη βοήθεια της Αντωνίνας παγίδευσε τον Ιωάννη που είχε ελπίδες για άνοδο στο θρόνο. Η κόρη του Ιωάννη, Ευφημία, έπεσε στην παγίδα της Αντωνίνας, που προσποιούταν ότι είχε αρνητικές διαθέσεις απέναντι στον Ιουστινιανό, και αποφάσισε να μιλήσει στον πατέρα της, που ενθουσιάστηκε στην ιδέα της συνομωσίας εις βάρος του αυτοκράτορα. Η Αντωνίνα κανόνισε να συναντηθεί με τον Ιωάννη στις Ρουφινιανές. Ο Προκόπιος αναφέρει μια φήμη που υπήρχε, ότι ο Ιουστινιανός προειδοποίησε τον Καππαδόκη να αποφύγει τη συνάντηση, αλλά εκείνος δεν τον άκουσε.¹⁶³ Η Θεοδώρα αποκάλυψε τη συνομωσία στον Ιουστινιανό, που δυσπιστούσε στις κατηγορίες που διατύπωνε η σύζυγός του για τον ικανό συνεργάτη του. Γι' αυτό το λόγο, η Θεοδώρα έστειλε στρατιώτες μαζί με δύο έμπιστους του βασιλιά, τον Ναρσή και τον Μάρκελλο, για να επιβεβαιώσουν τα γεγονότα. Στη συμπλοκή που ακολούθησε, ο Ιωάννης κατάφερε να δραπετεύσει και να καταφύγει σε μια εκκλησία. Εν τέλει, τον συνέλαβαν και τον τιμώρησαν με δήμευση της περιουσίας του, από την οποία ο αυτοκράτορας του επέστρεψε ένα μέρος και τον εξόρισαν στην Αρτάκη της Κυζίκου. Εκεί εξαναγκάστηκε να γίνει ιερωμένος, χωρίς βέβαια να ιεουργεί, καθώς εξακολουθούσε να ζει με άνεση, χάρη στην επιείκεια του Ιουστινιανού, ελπίζοντας να επανακτήσει τη θέση του στην εξουσία. Στην Κύζικο ο Ιωάννης κατηγορήθηκε ακόμη μια φορά για συνομωσία που αφορούσε στο φόνο του επισκόπου Ευσεβίου. Οι κατήγοροί του τον κακοποίησαν, τον εξευτέλισαν, του δήμευσαν την περιουσία και τον οδήγησαν στην επαιτεία, εξόριστο στην Αντινόη της Αιγύπτου.¹⁶⁴ Στην *Απόκρυφη Ιστορία* αναφέρεται ότι δεν υπήρχε κανένας εφησυχασμός από την πλευρά της Θεοδώρας για την περίπτωση του Καππαδόκη. Ακόμη και στην εξορία του, επιχείρησε με δολιότητα να τον εξοντώσει. Προσπάθησε να πείσει δύο ανθρώπους να παρουσιάσουν αποδείξεις που τον ενοχοποιούσαν στην περίπτωση της δολοφονίας του επισκόπου, χωρίς όμως επιτυχία. Ο Καππαδόκης επέστρεψε στην Κωνσταντινούπολη μετά το θάνατο της αυτοκράτειρας, χωρίς ωστόσο να κατορθώσει να υλοποιήσει τα μεγαλεπήβολα σχέδια

¹⁶² Προκόπιος, *Περσικοί Πόλεμοι* I, 25. 5-7, - βλ. Evans, *Εποχή*, σ. 337, -Garland, *Empresses*, σ. 34

¹⁶³ Barker, *Roman Empire*, σ. 74

¹⁶⁴ Προκόπιος, *Περσικοί Πόλεμοι* I, 25.13 κ. ε.,- βλ. PLRE IIIA, *Ioannes* II, σ. 633-634, - Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 130-135

του για άνοδο στην εξουσία του κράτους.¹⁶⁵ Πέθανε στο Βυζάντιο, ως ένας απλός, φτωχός ιερωμένος.¹⁶⁶

Ανάλογη τύχη είχε ακόμη ένας αξιωματούχος στην υπηρεσία του Ιουστινιανού Α΄, ο νοτάριος Πρίσκος. Η Θεοδώρα προσπάθησε να συκοφαντήσει τον άνθρωπο αυτό στον αυτοκράτορα με σκοπό την απομάκρυνσή του από τη διοίκηση, αλλά οι προσπάθειές της απέτυχαν.¹⁶⁷ Ο Πρίσκος κατά τον Προκόπιο, ήταν πολύ αφοσιωμένος υπάλληλος, αλλά η αλαζονεία του ενοχλούσε την αυτοκράτειρα. Τελικά, κατάφερε να τον απομακρύνει, τον επιβίβασε σε πλοίο επιλέγοντας εκείνη τον προορισμό, αφού προηγουμένως τον είχε εξαναγκάσει να ακολουθήσει την ιεροσύνη. Ο Ιουστινιανός δεν ενδιαφέρθηκε καθόλου για την τύχη του Πρίσκου και καρπώθηκε την περιουσία του.¹⁶⁸ Ο Μαλάλας, που επίσης αναφέρει το περιστατικό, παρουσιάζει ως προορισμό την Κύζικο.¹⁶⁹

Στον αντίποδα βρίσκονται οι ευνοούμενοι της αυτοκράτειρας, που απολάμβαναν αξιώματα και κοινωνική άνοδο. Ένας από τους πιο αγαπημένους ανθρώπους στην υπηρεσία της Θεοδώρας ήταν ο Πέτρος Βαρσύμης, ο οποίος, σύμφωνα με τα όσα αφηγείται ο Προκόπιος στην *Απόκρυφη Ιστορία* του, καταγόταν από τη Συρία και ήταν τραπεζίτης. Ο πονηρός τρόπος σκέψης του αλλά και οι μεθοδευμένες προς όφελός του οικονομικές ενέργειες, τον έκαναν αρεστό στη Θεοδώρα, την οποία υπηρετούσε με χαρά. Σε αντάλλαγμα η αυτοκράτειρα του χάρισε αξιώματα, πλούτη και κοινωνική αναγνώριση. Διετέλεσε *Έπαρχος των Πραιτορίων* Ανατολής, αξίωμα που κατείχε ο Ιωάννης Καππαδόκης. Ο αντικαταστάτης του Θεόδοτος απολύθηκε, προκειμένου να διοριστεί στη θέση του ο Βαρσύμης. Επίσης διετέλεσε, με την μεσολάβηση της Θεοδώρας, *άρχων των θείων θησαυρών*.¹⁷⁰

Ο Ναρσής ήταν ένας ευνούχος δούλος που καταγόταν από την Περσαρμενία αλλά ήρθε στην Κωνσταντινούπολη από παιδί και μεγάλωσε στα ανάκτορα, όπου μορφώθηκε και εξελίχθηκε κοινωνικά. Η Θεοδώρα και ο Ιουστινιανός επεσήμαναν

¹⁶⁵ Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 131-136, - βλ. Evans, *Εποχή*, σ. 339

¹⁶⁶ Μαλάλας, *Χρονογραφία*, σ. 381,- βλ. Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 136

¹⁶⁷ Evans, *Theodora*, σ. 48

¹⁶⁸ Προκόπιος, *Ανέκδοτα*, 16. 5-10

¹⁶⁹ Μαλάλας, *Χρονογραφία*, σ. 357,- βλ. Garland, *Empresses*, σ. 31

¹⁷⁰ Προκόπιος, *Ανέκδοτα*, 22.2- 5, και 32-34,- PLRE IIIB, *Petrus* 9, σ. 1000-1001, - βλ. Evans, *Εποχή*, σ. 340

τις δυνατότητές του και ύστερα από μια στρατιωτική αποστολή στην Αλεξάνδρεια του παραχώρησαν το δικαίωμα εισόδου στην ανώτερη συγκλητική τάξη.¹⁷¹

Η εξουσία της Θεοδώρας δεν περιοριζόταν μόνο στον πολιτικό βίο, αλλά επεκτεινόταν και στην προσωπική ζωή των ανθρώπων. Η αυτοκράτειρα κανόνιζε γάμους μεταξύ ανθρώπων κατά τη βούλησή της, εξαναγκάζοντάς τους και αδιαφορώντας για τα συναισθήματα και τις προτιμήσεις τους. Χαρακτηριστικά παραδείγματα, οι περιπτώσεις της κόρης της εταίρας Χρυσομαλλούς και των δύο χηρών αριστοκρατισσών. Η Θεοδώρα φρόντισε να παντρέψει με τη βία την κόρη της προστατευόμενης της με τον νιόπαντρο αριστοκράτη Σατορνίνο. Η αυτοκράτειρα στην κυριολεξία άρπαξε το νεαρό την πρώτη νύχτα του γάμου του και τον ανάγκασε να κοιμηθεί με την κόρη της Χρυσομαλλούς. Όταν ο Σατορνίνος αποκάλυψε σε φίλο του ότι η κοπέλα δεν ήταν παρθένα, προκαλώντας την οργή της αυτοκράτειρας, υπέστη φρικτά, βασανιστήρια. Ανάλογη τύχη είχαν και δύο χήρες γυναίκες αριστοκρατικής καταγωγής, οι οποίες υποχρεώθηκαν να παντρευτούν ανθρώπους άθλιους κι αξιοκαταφρόνητους, που ανήκαν στην κατώτερη κοινωνική τάξη.¹⁷² Ο βυζαντινολόγος C. Diehl υποστηρίζει, πως αυτή η ενέργεια της αυτοκράτειρας, συντελέστηκε μέσα στα πλαίσια της μέριμνάς της για τη δημόσια ηθική. Ο έκλυτος, κατά τη γνώμη της, βίος των δύο γυναικών αποτελούσε κακό παράδειγμα για τη βυζαντινή κοινωνία. Ωστόσο, ο Diehl δεν απορρίπτει και την περίπτωση της εξυπηρέτησης των πολιτικών της συμφερόντων.¹⁷³ Γενικότερα όμως, η Θεοδώρα επεδίωκε την πραγματοποίηση αταίριαστων κοινωνικά γάμων, ώστε να περιορίσει τη δύναμη ανθρώπων της ανώτερης τάξης.¹⁷⁴ Αυτός ήταν ο λόγος που έκανε τα πάντα, προκειμένου να μην παντρευτούν τα παιδιά του Γερμανού, συγγενή του Ιουστινιανού, τον οποίο η αυτοκράτειρα μισούσε θανάσιμα, γιατί τον θεωρούσε μεγάλη απειλή για την εξουσία της.¹⁷⁵ Απεναντίας, κατέβαλε προσπάθειες και πέτυχε με δόλο να παντρέψει τον εγγονό της Αθανάσιο με την κόρη του Βελισάριου, αποβλέποντας στη μεγάλη περιουσία που θα κληρονομούσε η κόρη του.¹⁷⁶

¹⁷¹ Evans, *Εποχή*, σ. 343

¹⁷² Προκόπιος, *Ανέκδοτα*, 17. 7-14 και 17. 30-35, - βλ. Foss, *Theodora*, σ. 156

¹⁷³ Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 160 -161

¹⁷⁴ Evans, *Theodora*, σ. 30

¹⁷⁵ Προκόπιος, *Ανέκδοτα*, 5. 8-13, - βλ. Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 115-116

¹⁷⁶ Προκόπιος, *Ανέκδοτα*, 4.36-38, και 5. 18-25,

Στην *Απόκρυφη Ιστορία* η αυτοκράτειρα Θεοδώρα παρουσιάζεται ως μια γυναίκα χωρίς ηθικούς φραγμούς, καθώς με τη στήριξη που παρείχε στις μοιχαλίδες ενθάρρυνε τη μοιχεία, περιφρονώντας την ιερότητα του γάμου. Οι γυναίκες που διέπρατταν μοιχεία εξέθεταν τα παράπονά τους στην αυτοκράτειρα και αποζημιώνονταν αδρά με την αιτιολογία της άδικης κατηγορίας εις βάρος τους, ενώ οι σύζυγοί τους βασανίζονταν και οι περισσότεροι φυλακίζονταν. Αποτέλεσμα αυτών των αποφάσεων εκ μέρους της Θεοδώρας, ήταν η αποσιώπηση της απιστίας στο γάμο, εξαιτίας της τιμωρίας των ανδρών.¹⁷⁷

Χαρακτηριστικό παράδειγμα συγκάλυψης μοιχείας, είναι η περίπτωση της Αντωνίνας. Η σύζυγος του στρατηγού Βελισάριου ερωτεύτηκε παράφορα τον θετό γιο τους Θεοδόσιο και διατηρούσε ερωτική σχέση μαζί του. Όταν το έμαθε ο Βελισάριος, αποφάσισε να στείλει ανθρώπους να συλλάβουν το Θεοδόσιο και να τον σκοτώσουν, ενώ παράλληλα κρατούσε υπό περιορισμό τη γυναίκα του. Η επέμβαση της Θεοδώρας ήταν σωτήρια για την Αντωνίνα. Αφού συνέλαβε τους ανθρώπους που βοήθησαν το Βελισάριο στη σύλληψη του Θεοδοσίου και τους τιμώρησε σκληρά με φρικτά βασανιστήρια, φρόντισε να συμφιλιώσει το ζευγάρι. Παράλληλα, έσωσε τον εραστή της φίλης της και για να έχει τη δυνατότητα να τον βλέπει, τον κράτησε στο παλάτι, όπου ζούσε πλουσιοπάροχα ως τον πρόωρο θάνατό του από δυσεντερία.¹⁷⁸

Οι ηγετικές διαθέσεις της Θεοδώρας δεν περιορίζονταν στο πεδίο της εσωτερικής πολιτικής, αλλά έδειχνε ενδιαφέρον και έκανε παρεμβάσεις ακόμα και στις εξωτερικές υποθέσεις του κράτους. Ο Προκόπιος αναφέρει την προσπάθεια της Θεοδώρας να σταματήσει την περσική απειλή στην αυτοκρατορία, ερχόμενη σε επαφές με τον πρεσβευτή των Περσών Ζαβεργάνη. Σε μια επιστολή που απέστειλε, του ζητούσε να πείσει τον βασιλιά των Περσών Χοσρόη να σταματήσει τις πολεμικές προκλήσεις στα μέρη της αυτοκρατορίας. Παράλληλα, του υποσχόταν ότι θα λάβαινε μεγάλες ευεργεσίες από τον αυτοκράτορα Ιουστινιανό, τονίζοντας μάλιστα τη μεγάλη επιρροή που είχε στο σύζυγό της.¹⁷⁹

Οι σχέσεις της βυζαντινής αυτοκρατορίας με το βασίλειο των Οστρογότθων στην Ιταλία την περίοδο της βασιλείας του Αθαλάριχου (526-534), εγγονού και διαδόχου του Γότθου βασιλιά Θεοδώριχου, ήταν ειρηνικές. Η Αμαλασούνθα, μητέρα

¹⁷⁷ Προκόπιος, *Ανέκδοτα*, 17.22-26,

¹⁷⁸ Ό.π., 3.8-20, - βλ. Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 149

¹⁷⁹ Προκόπιος, *Ανέκδοτα*, 2.32-35, - βλ. Evans, *Theodora*, σ. 60

του ανήλικου Αταλάριχου, είχε την επιτροπεία και η πολιτική που ακολουθούσε στη διακυβέρνηση του κράτους, έδειχνε την πρόθεσή της να διατηρήσει ένα αρμονικό κλίμα ανάμεσα στο γοτθικό βασίλειο και τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία, καθώς υπήρχαν απειλητικές διαθέσεις από εχθρικά μέτωπα, όπως η εξάπλωση των Φράγκων και οι προκλήσεις των Βανδάλων.¹⁸⁰ Ωστόσο, ήταν αναμενόμενη μια αντιπολίτευση που θα εναντιωνόταν σε αυτή την πολιτική, και θα αντιδρούσε με απόπειρες εναντίον του θρόνου. Αυτός ο φόβος της συνομοσίας ήταν ο λόγος που την ώθησε να στραφεί στον Ιουστινιανό, ζητώντας να της παράσχει άσυλο, αν κάποια στιγμή οι συνθήκες στο κράτος της απέβαιναν επικίνδυνες για τη ζωή της. Στο αίτημά της ο Ιουστινιανός για διπλωματικούς λόγους απάντησε θετικά. Ο αυτοκράτορας επεδίωκε να επιτεθεί εναντίον των Οστρογόθων, αλλά θεωρούσε ότι η υπάρχουσα πολιτική και στρατιωτική κατάσταση δεν βοηθούσε στην υλοποίηση ενός τέτοιου εγχειρήματος.¹⁸¹

Εν τω μεταξύ, η Αμαλασούνθα σχεδίαζε προσεκτικά τις ενέργειες στις οποίες επρόκειτο να προβεί, εν όψει μιας οργανωμένης συνομοσίας εναντίον της. Προκειμένου να προστατευθεί, έδωσε διαταγή να δολοφονηθούν τρεις Γότθοι συνωμότες. Εν συνεχεία, επάνδρωσε με τη βοήθεια ανθρώπων της εμπιστοσύνης της ένα πλοίο με άφθονο χρυσό με προορισμό το Δυρράχιο. Επιπλέον, ζήτησε από τον κυβερνήτη του πλοίου, όταν φτάσει στον προορισμό του, να μην ξεφορτώσει τον χρυσό, αλλά να περιμένει μέχρι να δοθούν νέες εντολές. Όταν η Αμαλασούνθα πληροφορήθηκε την εξόντωση των συνωμοτών, αναθάρρησε και έμεινε στη Ραβέννα, περιμένοντας να έρθει το πλοίο που είχε το πολύτιμο φορτίο.¹⁸² Η Αμαλασούνθα θεώρησε ότι ο κίνδυνος πέρασε, αλλά οι Γότθοι συνέχιζαν να είναι δυσαρεστημένοι τόσο από τη φιλοβυζαντινή πολιτική της, όσο και από τη δολοφονία των τριών συμπατριωτών τους.¹⁸³ Η ασθένεια του Αθαλάριχου επιδείνωσε την κατάσταση. Η Αμαλασούνθα ένιωθε απελπισμένη και προβληματισμένη, καθώς οι φιλικές διαθέσεις της προς τους Βυζαντινούς εξόργιζαν τους Γότθους, παράλληλα όμως δημιουργούσαν πρόσφορο έδαφος για τις κυριαρχικές βλέψεις του Ιουστινιανού στην Ιταλία. Επιπλέον, η Αμαλασούνθα είχε να αντιμετωπίσει και το σφοδρό μίσος του συγγενούς

¹⁸⁰ Προκόπιος, *Γοτθ. Πόλ.* I, 2.1-4- βλ. Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία*, τ. Α', σ. 454,- Χριστοφιλοπούλου, *Ιστορία Α'*, σ. 281, - Barker, *Justinian*, σ. 149,- Αντωνόπουλος, *Πέτρος Πατρίκιος*, σ. 50

¹⁸¹ Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία*, τ. Α', σ. 454, - βλ. Evans, *Εποχή*, σ. 244-245

¹⁸² Προκόπιος, *Γοτθ. Πόλ.* I, 2.21-29, - βλ. Καραγιαννόπουλος *Ιστορία*, τ. Α', σ. 455,

¹⁸³ Καραγιαννόπουλος *Ιστορία*, τ. Α', σ. 454, - βλ. Barker, *Justinian*, σ. 150

της Θεωδότης, ενός πλούσιου γαιοκτήμονα, που είχε τεράστιες εκτάσεις γης στην Τοσκάνη, τις οποίες απέκτησε από αρπαγές και κατασχέσεις. Ο Θεωδότης μισούσε την Αμαλασούνθα, γιατί, στα πλαίσια της πολιτικής της υπέρ των Βυζαντινών, διέταξε την αποκατάσταση όλων των αδικιών που διέπραξαν οι Γότθοι εις βάρος αδύναμων αλλά και ισχυρών ανθρώπων, πράξεις τις οποίες εκείνος έκανε κατά κόρον.

Ο Προκόπιος στην αφήγησή του στους *Γοτθικούς Πολέμους* ισχυρίζεται ότι η Αμαλασούνθα είχε ως σκοπό να παραδώσει στον Ιουστινιανό γοτθικά εδάφη στην Ιταλία, προκειμένου να σώσει τη ζωή της. Πράγματι, ο αυτοκράτορας επεδίωξε διαπραγματεύσεις με τον απεσταλμένο του Αλέξανδρο, ο οποίος θα συναντούσε τη βασίλισσα των Γόθων για τη διευθέτηση των θεμάτων που αφορούσαν στην απόδοση του Λιλύβαιου στη βυζαντινή κατοχή και στους Ούννους λιποτάκτες του βυζαντινού στρατού. Η αρνητική απάντηση της βασίλισσας δεν απέτρεψε τον Ιουστινιανό από δεύτερη απόπειρα διαπραγματεύσεων. Είχε ενημερωθεί για την πολιτική αστάθεια των Γόθων και αντιλαμβανόταν τις προθέσεις της βασίλισσας να ξεφύγει από τη δύσκολη κατάσταση.¹⁸⁴

Ο θάνατος του Αθαλάριχου τον Οκτώβριο του 534, προβλημάτισε ακόμα περισσότερο την Αμαλασούνθα, καθώς οι εχθρικές διαθέσεις των Γόθων εναντίον της ήταν βέβαιο ότι θα εντεινόταν. Μπροστά στον αναμενόμενο κίνδυνο, η βασίλισσα των Γόθων πρότεινε μια συνεργασία στον Θεωδότη. Η συμφωνία αφορούσε στη διακυβέρνηση του βασιλείου. Ο Θεωδότης θα στεφόταν βασιλιάς, ουσιαστικά όμως, την εξουσία θα ασκούσε η Αμαλασούνθα. Ο Θεωδότης συμφώνησε αποδεχόμενος με όρκο τους όρους της συμφωνίας, διότι ανερχόμενος στην εξουσία, μπορούσε να ικανοποιήσει τα σχέδια του για τον παραγκωνισμό της βασίλισσας.¹⁸⁵

Ο Ιουστινιανός εν τω μεταξύ, έστειλε απεσταλμένους με επικεφαλής τον Πέτρο Πατρίκιο για μυστικές διαπραγματεύσεις με την Αμαλασούνθα αλλά και τον Θεωδότη.¹⁸⁶ Στη διαδρομή ο Πέτρος Πατρίκιος πληροφορήθηκε αρχικά την άνοδο στο θρόνο του Θεωδότη και εν συνεχεία, τη φυλάκιση της βασίλισσας των Γόθων σε ένα νησί στη λίμνη Βουλσίνα. Ο Ιουστινιανός, αφού ενημερώθηκε για το γεγονός, ζήτησε από τον Πέτρο Πατρίκιο να γνωστοποιήσει επίσημα τη στήριξή του στη

¹⁸⁴ Προκόπιος, *Γοτθ. Πόλ.* I, 4.4-15, - βλ. Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία*, τ. Α', σ. 455-456

¹⁸⁵ Προκόπιος, *Γοτθ. Πόλ.* I, 3.1-15, - βλ. Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία*, τ. Α', σ. 457, - Evans, *Εποχή*, σ. 246

¹⁸⁶ Προκόπιος, *Γοτθ. Πόλ.* I, 3. 29-30, - βλ. Αντωνόπουλος, *Πέτρος Πατρίκιος*, σ. 54

Γότθη βασίλισσα. Ωστόσο, δυστυχώς πριν φτάσει η αποστολή στον προορισμό της, η Αμαλασούνθα είχε ήδη δολοφονηθεί από Γότθους στο νησί που την είχαν φυλακίσει, με συννεοχή, όπως αποκάλυψε ο ένας από τους απεσταλμένους των Γότθων, του Θευδάτου. Το γεγονός συνέβη τον Απρίλιο του 535.¹⁸⁷

Στην *Απόκρυφη Ιστορία* έχουμε μια διαφορετική εκδοχή ως προς τη δολοφονία της Αμαλασούνθας. Ο Προκόπιος παρουσιάζει τη Θεοδώρα ως ηθικό αυτουργό της δολοφονίας της βασίλισσας των Γότθων. Σύμφωνα λοιπόν με τον ιστορικό, η αυτοκράτειρα ζήλευε υπερβολικά την Αμαλασούνθα, τόσο λόγω της αριστοκρατικής της καταγωγής, της ομορφιάς της και του μορφωτικού της επιπέδου, όσο και για τον βασιλικό τίτλο που της έδινε μεγάλες δυνατότητες δράσης και θα μπορούσε να απειλήσει τη σχέση της με τον Ιουστινιανό. Η ευκαιρία να απαλλαγεί από την Αμαλασούνθα, της δόθηκε με την απόφαση του Ιουστινιανού να στείλει πρεσβευτές στην Ιταλία. Η Θεοδώρα τον έπεισε να στείλει τον Πέτρο Πατρίκιο. Η αυτοκράτειρα υποσχέθηκε στον Πέτρο ευεργεσίες και τιμές, εφόσον εκπλήρωνε την επιθυμία της να σκοτώσει τη βασίλισσα των Γότθων. Ο Προκόπιος εικάζει ότι Πέτρος φρόντισε να πείσει τον Θευδάτο για τη δολοφονία και αφού συντελέστηκε το έγκλημα, ο Πέτρος αμείφθηκε με το αξίωμα του αρχηγού της ανακτορικής φρουράς, αποκτώντας μεγάλη δύναμη.¹⁸⁸

Υπάρχει μια αντιφατικότητα μεταξύ των δύο αφηγήσεων του Προκοπίου, που εγείρει προβληματισμούς όσον αφορά στην ανάμιξη της Θεοδώρας στη δολοφονία της Αμαλασούνθας. Στην *Απόκρυφη Ιστορία* αναφέρεται ότι, κατά την συνάντηση του Πέτρου με τον Θευδάτο η βασίλισσα ήταν ζωντανή, ενώ στην αφήγηση των *Πολέμων* ο Πέτρος Πατρίκιος είχε ήδη πληροφορηθεί το θάνατο της Γότθης βασίλισσας, πριν συναντήσει τον Θευδάτο.¹⁸⁹

Οι ιστορικοί διατηρούν επιφυλάξεις, καθώς δύο επιστολές που απευθύνονται στη Θεοδώρα, η μία εκ μέρους του Θευδάτου και η άλλη εκ μέρους της συζύγου του Γκουντελίβα, και περιέχονται στο έργο του Κασσιόδωρου με τον τίτλο *Variae*, προσιδιάζουν στους ισχυρισμούς του Προκοπίου στην *Απόκρυφη Ιστορία* για την ενοχή της αυτοκράτειρας.¹⁹⁰ Στην επιστολή του Θευδάτου αποκαλύπτεται ότι ο Γότθος βασιλιάς τελούσε υπό τις διαταγές της αυτοκράτειρας, εφόσον του ζητούσε να

¹⁸⁷ Προκόπιος, *Γοτθ. Πόλ.* I, 4.17-31, - βλ. Evans, *Theodora*, σ. 64, - Barker, *Justinian*, σ. 151

¹⁸⁸ Προκόπιος, *Ανέκδοτα*, 16.1-5, - βλ. Potter, *Theodora*, σ. 139

¹⁸⁹ Evans, *Theodora*, σ. 64

¹⁹⁰ Evans, *Theodora*, σ. 64, - βλ. του ιδίου, *Εποχή*, σ. 247, -Garland, *Empresses*, σ. 36

την ενημερώνει για τα αιτήματά του πριν τα απευθύνει στον Ιουστινιανό, ενώ παράλληλα μιλά για ένα «πρόσωπο» χωρίς να το ονοματίζει. Στην επιστολή που απέστειλε η Γκουντελίβα, εκφράζεται ο θαυμασμός της συζύγου του βασιλιά προς τη Θεοδώρα για την δικαιοσύνη της όσον αφορά σε μια «υπόθεση».¹⁹¹ Οι επιστολές χρονολογούνται την άνοιξη του 535, συνεπώς χρονικά συμπίπτουν με τη δολοφονία της Αμαλασούνθας. Επιπλέον, η δημοσίευση των *Variae* και η χορήγηση του αξιώματος στον Πέτρο Πατρίκιο πραγματοποιήθηκαν σε επίσης σε κοντινές με τη δολοφονία χρονολογίες. Ωστόσο, οι αοριστίες που περιέχονται στις επιστολές δεν αποδεικνύουν κάποια εμπλοκή της Θεοδώρας. Αν υπήρξε οποιαδήποτε εμπλοκή της αυτοκράτειρας, το έκανε για να βοηθήσει τον Ιουστινιανό να πετύχει τους στόχους του στην εξωτερική του πολιτική. Η ουσία είναι ότι η δολοφονία της Γόθης συμμάχου του αποτελούσε μια πολύ καλή αφορμή για τον Ιουστινιανό, για να πραγματοποιήσει την πολυπόθητη επέμβαση στην Ιταλία.¹⁹² Η L. Garland, επισημαίνει ότι ως προς την ηθική αυτουργία της Θεοδώρας στη δολοφονία της Αμαλασούνθας ή την πιθανή συνεργασία του αυτοκρατορικού ζεύγους να οδηγήσουν το Θεωδάτο σε μια τέτοια ενέργεια, υπάρχουν μόνο εικασίες, ενώ ο I. Καραγιαννόπουλος επισημαίνει ότι ουδέποτε υπήρξαν δείγματα απιστίας του Ιουστινιανού εις βάρος της Θεοδώρας, ώστε η αυτοκράτειρα να προβεί σε ενέργειες ζηλοτυπίας.¹⁹³ Τέλος, ο J. B. Bury στηριζόμενος στις επιστολές του Κασσιόδωρου, συμφωνεί με τον Προκόπιο που υπαινίσσεται τη συνενοχή της αυτοκράτειρας στη δολοφονία της Αμαλασούνθας.¹⁹⁴

¹⁹¹ Κασσιόδωρος, *Variae*, 10. 20.4 -10. 21.2, - βλ. Evans, *Εποχή*, σ. 248, -Potter, *Theodora*, σ. 139

¹⁹² PLRE IIIB, *Petrus* 6, σ. 994 - 995, - βλ. Evans, *Εποχή*, σ. 248, - του ιδίου, *Theodora*, σ. 65, - Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία*, τ. Α', σ. 460

¹⁹³ Garland, *Empresses*, σ. 36, - βλ. Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία*, τ. Α', σ. 460

¹⁹⁴ Bury, *Roman Empire* II, σ. 167

4. Η κοινωνική πολιτική της αυτοκράτειρας Θεοδώρας

Η αυτοκράτειρα Θεοδώρα έδειξε ιδιαίτερη ευαισθησία στη στήριξη των αδύναμων και κοινωνικά ασθενέστερων γυναικών, ενώ παράλληλα επεδίωξε και πέτυχε τη βελτίωση της θέσης τους με μια σειρά ευνοϊκών νόμων, που θέσπισε ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός. Δεν αποκλείεται η ταπεινή της καταγωγή και η περιπετειώδης ζωή της, να αποτέλεσε το κίνητρο για την τόσο θερμή υποστήριξή της στο γυναικείο φύλο. Δεν αποκλείεται επίσης, η Θεοδώρα να άσκησε κάποια επιρροή στη νομοθεσία του Ιουστινιανού, ως προς τα προνόμια των γυναικών.¹⁹⁵

Ο Ιουστινιανός Α΄ ήταν αντίθετος στην υποτίμηση της γυναικείας φύσεως και υποστήριζε την ισότητα των ανθρώπων ενώπιον του Θεού. Η νομοθεσία του, περιλαμβάνει διατάξεις που χορηγούν σημαντικά προνόμια στις γυναίκες, βελτιώνοντας τη θέση τους τόσο σε κοινωνικό, όσο και σε οικογενειακό επίπεδο.¹⁹⁶ Οι περιορισμοί της παλιότερης νομοθεσίας που αφορούσαν στο γάμο των συγκλητικών με γυναίκες κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων,¹⁹⁷ καταργήθηκαν το έτος 542 με την έκδοση της Νεαράς 117, που έδινε πλέον τη δυνατότητα στους συγκλητικούς να συνάπτουν γάμους με κοπέλες που η μητέρα τους είχε σχέση με κακόφημα επαγγέλματα.¹⁹⁸ Παράλληλα, οι διατάξεις που αφορούσαν στο θέμα της προικοδότησης των γυναικών, ευνόησαν τις έγγαμες και άγαμες άπορες κοπέλες, εφόσον η προίκα δεν αποτελούσε απαραίτητη προϋπόθεση για έναν γάμο, παρά μόνον η αληθινή αγάπη.¹⁹⁹ Επιπλέον, σε περίπτωση επιβάρυνσης μιας προγαμιαίας δωρεάς με χρέη από μέρους του μέλλοντα συζύγου, η γυναίκα θα πρέπει να συναινέσει δύο φορές για τη σύναψη γάμου, προς αποφυγήν εξαπατήσεώς της.²⁰⁰ Ο Ιουστινιανός υπερασπιζόταν την ιερότητα του γάμου, ωστόσο επέτρεπε τα διαζύγια για συγκεκριμένους σοβαρούς λόγους, όπως επί παραδείγματι, η απόφαση να μονάσει ο άντρας ή η γυναίκα, η ανικανότητα του συζύγου, ο ξυλοδαρμός, η μοιχεία, η

¹⁹⁵ Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 156, - βλ. Garland, *Empresses*, σ. 15, -Evans, *Theodora*, σ. 36, -Constantelos, *Philanthropy*, σ. 196, - Ιμβριώτη, *Γυναίκα*, σ. 122, - Humfress, *Law and legal Practice*, σ. 170

¹⁹⁶ N.J., 5.2 (535), - βλ. Evans, *Εποχή*, σ. 359, -Garland, *Empresses*, σ. 15

¹⁹⁷ C.T h., 4.6.3

¹⁹⁸ N.J., 117.6 (542), - βλ. Garland, *Empresses*, σ. 15

¹⁹⁹ N. J., 22.3, (535), - βλ. Clark, *Γυναίκες*, σ. 57

²⁰⁰ N.J., 61.1.2 (537), - βλ. Evans, *Εποχή*, σ. 360

συμμετοχή του συζύγου σε συννομωσία εναντίον του αυτοκράτορα.²⁰¹ Όλοι αυτοί οι ευνοϊκοί νόμοι βελτίωσαν τη θέση της γυναίκας, καθώς η χορήγηση προνομίων και η καθιέρωση ποινών σε περίπτωση βίας ή εξαπάτησης, περιόρισαν σε μεγάλο βαθμό την κακομεταχείριση και την κακοποίηση της, όχι μόνο στον έγγαμο βίο, αλλά και στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο.²⁰²

Ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός έδειξε μεγάλο ενδιαφέρον και παρείχε νομική προστασία στις γυναίκες που απασχολούνταν στο θέατρο. Το έτος 534 απαγόρευσε με νόμο τον εξαναγκασμό μιας γυναίκας, σε οποιαδήποτε τάξη κι αν ανήκε, να εργαστεί στο θέατρο, όπως επίσης δεν επέτρεπε σε κανέναν να εναντιωθεί στην απόφασή της να εγκαταλείψει το χώρο του θεάματος. Παράλληλα, οι γυναίκες που εγκατέλειπαν το θέατρο, μπορούσαν να συνάψουν νόμιμους γάμους, ακόμη και με άνδρες της ανώτερης κοινωνικής τάξης, χωρίς την έγκριση του αυτοκράτορα.²⁰³ Η έκδοση της Νεαρής 51 του 537, επαναφέρει το θέμα των γυναικών που εργάζονται στο θέατρο, παρέχοντας τους τη δυνατότητα να απαλλάσσονται από την ιδιότητα της ηθοποιού χωρίς να έχουν κυρώσεις από τους υπευθύνους του θεάτρου. Οι ηθοποιοί παλιότερα έδιναν όρκο και εγγυήσεις ότι δεν θα εγκατέλειπαν το επάγγελμά τους. Ο αυτοκράτορας τις απάλλασσε από αυτή τη δέσμευση, και μάλιστα σε περίπτωση εξαναγκασμού της ηθοποιού, ο υπαίτιος πλήρωνε πρόστιμο. Οι ευνοϊκές ρυθμίσεις υπέρ των ηθοποιών εύλογα μπορούν να οδηγήσουν στο συμπέρασμα της επιρροής της Θεοδώρας στη θέσπιση των συγκεκριμένων διατάξεων.²⁰⁴

Επιπροσθέτως, το έτος 559 με την έκδοση της Νεαρής 134.9, ο αυτοκράτορας δεν επέτρεπε τη φυλάκιση της γυναίκας, προς αποφυγή της κακοποίησης που θα μπορούσε να υποστεί μέσα στη φυλακή από τους φύλακες. Σε περίπτωση απόδοσης κατηγοριών εις βάρος της έπρεπε να ορκιστεί με δεσμευτικό όρκο και αν η φυλάκιση της θεωρούταν αναγκαία, τότε οδηγούταν έγκλειστη σε μοναστήρι.²⁰⁵

Η πορνεία ήταν ένα σύνηθες φαινόμενο. Οι άθλιες συνθήκες διαβίωσης ωθούσαν πολλές άπορες κοπέλες στα χέρια επιτήδειων μαστροπών, οι οποίοι με το δέλεαρ του πλούτου και της άνετης ζωής, παρέσυραν νεαρές γυναίκες στην πορνεία. Αυτοί οι

²⁰¹ N.J., 117.4 και 8-10(542), 119 (544), 22(536), 53.6(537), 61(537), 97(539), -βλ. Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία*, τ. Α', σ. 421, - Evans, *Εποχή*, σ. 360, - Clark, *Γυναίκες*, σ. 56-57

²⁰² Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 158-159

²⁰³ C.J.,1.4. 33, - βλ. Garland, *Empresses*, σ. 16

²⁰⁴ N.J.,51(537), - βλ.- Evans, *Theodora*, σ. 36-37, - Ιμβριώτη, *Γυναίκα*, σ. 120

²⁰⁵ N.J., 134.9(559), - βλ. Garland, *Empresses*, σ. 16, -Evans, *Εποχή*, σ. 360,- Clark, *Γυναίκες*, σ. 100

άνθρωποι, συνέβαινε συχνά, να πλησιάζουν άπορες οικογένειες και εκμεταλλευόμενοι τη φτώχεια των ανθρώπων αυτών, τους εξαπατούσαν με ψεύτικα λόγια και υποσχέσεις, με αποτέλεσμα οι ίδιοι οι γονείς να συγκατατίθενται και να παραχωρούν έναντι αμοιβής τις κόρες τους στους μαστροπούς. Επίσης, οι προαγωγοί συνήθιζαν να δεσμεύουν με όρκους και επαχθή συμβόλαια τις ιερόδουλες, εξαναγκάζοντάς τες να ζουν σε κακόφημα σπίτια, να εκδίδονται και να τους υπηρετούν για όλη τους τη ζωή.²⁰⁶ Στην Νεαρά 14 του 535, ο Ιουστινιανός επισημαίνει και καταδικάζει ως παράνομες τις ενέργειες των μαστροπών, απαλλάσσει τις κοπέλες από τους όρους των συμβολαίων και απαγορεύει ρητά την ύπαρξη τέτοιων φαινομένων.²⁰⁷ Η αυτοκράτειρα Θεοδώρα δεν έμεινε άπραγη στα θέματα των φτωχών απροστάτευτων κοριτσιών και της πορνείας και μαζί με τον αυτοκράτορα Ιουστινιανό προέβησαν σε μια σειρά ενεργειών προστασίας και αποκατάστασης αυτών των γυναικών. Εξάλλου, ο βίος αυτών των δύστυχων γυναικών έφερνε στο μυαλό της αυτοκράτειρας τόσες μνήμες από το δικό της παρελθόν, που ήταν απίθανο να μην ευαισθητοποιηθεί σε ένα τόσο οικείο για εκείνη θέμα. Ως εκ τούτου, ήταν επόμενο να επηρεάσει τον αυτοκράτορα για τη θέσπιση νόμων ευνοϊκών για τις παραστρατημένες γυναίκες. Υπήρξε διακαής πόθος για τη Θεοδώρα, η απομάκρυνση όλων αυτών των κακοποιών στοιχείων και η ηθικοποίηση της βυζαντινής κοινωνίας.²⁰⁸ Αρχικά, η αυτοκράτειρα εξαγόρασε τις νεαρές πόρνες και τις απελευθέρωσε από την ισόβια δέσμευση τους, πληρώνοντας το αντίτιμο στους προαγωγούς και απαγορεύοντας στο εξής την ενασχόληση με τη μαστροπεία: «τοὺς τοιούτους πορνοβοσκούς ἐκέλευσε συσχεθῆναι μετὰ πάσης ἀνάγκης. Καί ἀχθέντων αὐτῶν μετὰ τῶν κορασίων, ἐκέλευσεν εἰπεῖν ἕκαστον αὐτῶν μεθ' ὅρκου δόσεως τί παρέσχον τοῖς αὐτῶν γονεῦσι. Καί εἶπον δεδωκέναι ἀνὰ πέντε νομίσματα. καὶ πάντων ἐπιδεδωκότων γνῶσιν μεθ' ὅρκου, δεδωκυῖα τὰ χρήματα ἢ αὐτὴ εὐσεβὴς βασίλισσα ἠλευθέρωσεν αὐτάς τοῦ ζυγοῦ τῆς δυστυχοῦς δουλείας, κελεύσασα τοῦ λοιποῦ μὴ εἶναι πορνοβοσκούς, ἀλλὰ χαρισαμένη ταῖς αὐταῖς κόραις τὴν τοῦ σώματος ἔνδυσιν καὶ ἀπὸ νομίσματος ἑνὸς ἀπέλυσεν αὐτάς».²⁰⁹

Επιπλέον, οι νόμοι ὀρίζαν το κλείσιμο των οίκων ανοχής, αυστηρότατες ποινές για τους προαγωγούς και άμεση κινητοποίηση των διοικητῶν και των επισκόπων, τόσο στην πρωτεύουσα, όσο και στην επαρχία, προκειμένου να ελέγχουν και να

²⁰⁶ Προκόπιος, *Περὶ κτισμάτων*, 1.9.3-4, - βλ. Potter, *Theodora*, σ. 137, - Beck, *Ερωτικόν*, σ. 141

²⁰⁷ N.J., 14(535), - βλ. Evans, *Εποχή*, σ. 193

²⁰⁸ Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 163, - βλ. Irmscher, *Πορνεία*, σ. 256

²⁰⁹ Μαλάλας, *Χρονογραφία*, σ. 350

αναφέρουν στον αυτοκράτορα κάθε παρέκκλιση από τους νόμους που θεσπίστηκαν για την καταπολέμηση της πορνείας.²¹⁰ Εν συνεχεία, το αυτοκρατορικό ζεύγος μερίμνησε για την αποκατάσταση των πορνών που επιθυμούσαν να αλλάξουν την άθλια ζωή τους, εξασφαλίζοντάς τους ένα μέρος, όπου τους παρείχαν όλα τα απαραίτητα μέσα για να συνεχίσουν τη ζωή τους με αξιοπρέπεια. Αυτό το σκοπό εξυπηρετούσε η μετατροπή των ανακτόρων που βρίσκονταν στην ακτή του Βοσπόρου σε μεγαλόπρεπο μοναστήρι, το οποίο ονομάστηκε «*μονή της Μετανοίας*». Ο Προκόπιος εξιστορεί: «*μοναστήριον μεγαλοπρεπές κατεστήσαντο καταγώγιον ταῖς μεταμελουμέναις γυναιξίν ἐπὶ τῷ προτέρῳ βίῳ ἐσόμενον. Ἐφ' ᾧ τῇ ἐνταῦθα περὶ τε τὸν θεὸν καὶ τὴν εὐσέβειαν ἀσχολία γενησομένη περικαθῆραι τὰς ἁμαρτάδας δυναταὶ εἶεν τῆς ἐν μαστροπείῳ διαίτης. Διό δὴ καὶ Μετάνοιαν τοῦτο δὴ τῶν γυναικῶν τὸ διαιτητήριον ὁμωνύμως τῷ ἔργῳ ἐπονομάζουσι*».²¹¹ Επίσης, στην *Ἀπόκρυφη Ἱστορία* ο Προκόπιος, αφήνοντας υπαινιγμούς για τα τυραννικά κίνητρα του Ιουστινιανού και της Θεοδώρας, κάνει αναφορά για συγκέντρωση πεντακοσίων πορνών που οδηγήθηκαν κατόπιν εντολής της αυτοκράτειρας στη *μονή της Μετανοίας*, εξαναγκαζόμενες να αλλάξουν τρόπο ζωής. Το γεγονός ότι οδηγήθηκαν στο μοναστήρι παρά τη θέλησή τους, είχε ως αποτέλεσμα οι πόρνες να πέφτουν από τα ψηλότερα σημεία του μοναστηριού κατά τη διάρκεια της νύχτας, αρνούμενες το νέο τρόπο ζωής.²¹²

Η Θεοδώρα, παρόλο που τις περισσότερες φορές έδειχνε ένα σκληρό και αδίστακτο πρόσωπο και προκαλούσε το φόβο στους υπηκόους της αυτοκρατορίας, όχι μόνον έδειξε μεγάλη ευαισθησία στο θέμα των απροστάτευτων, κακοποιημένων και παραστρατημένων γυναικών, αλλά στήριξε και τις έγγαμες γυναίκες που δυστυχούσαν στο γάμο τους, επιδιώκοντας να προβάλλει την αξία και την ιερότητα του γάμου και της οικογένειας.²¹³ Ενδεικτική είναι η στάση που τήρησε η Θεοδώρα στην περίπτωση του στρατηγού Αρταβάνη που είχε αφήσει τη σύζυγό του στην Αρμενία και είχε σκοπό να παντρευτεί την ανιψιά του Ιουστινιανού, Πρεϊέκτα. Η σύζυγος του στρατηγού ζήτησε τη βοήθεια της Θεοδώρας. Η αυτοκράτειρα επέμενε

²¹⁰ Evans, *Theodora*, σ. 31, - Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 162-163, - Constantelos, *Philanthropy*, σ. 196, - Garland, *Empresses*, σ. 17, - Ροδοκανάκης, *Βασίλισσα*, σ. 110

²¹¹ Προκόπιος, *Περὶ κτισμάτων*, 1.9.7-10, - βλ. Evans, *Εποχή*, σ. 193, - Κουκουλές, *Βίος*, σ. 170, - Ροδοκανάκης, *Βασίλισσα*, σ. 111, - Irmscher, *Πορνεία*, σ. 256, - Καούρας, *Ερωτικά Εγκλήματα*, 129, - Arnott, *Byzantines*, σ. 94-95

²¹² Προκόπιος, *Ἀνέκδοτα*, 17.5-6 - βλ. Garland, *Empresses*, σ. 17

²¹³ Diehl, *Μορφές*, σ. 94

σθεναρά στη διατήρηση του γάμου του Αρμένιου στρατηγού και αρνιόταν να παντρευτεί την Πρεϊέκτα. Εν τέλει, κατόρθωσε να αποτρέψει το χωρισμό του Αρταβάνη, τουλάχιστον μέχρι το θάνατό της.²¹⁴

Ιδιαίτερα πλούσιο και σημαντικό είναι το φιλανθρωπικό έργο που ανέπτυξε η αυτοκράτειρα Θεοδώρα με τη βοήθεια του συζύγου της Ιουστινιανού. Ο Προκόπιος στο έργο του *Περί κτισμάτων*, κάνει αναφορά σε ένα παλιό πτωχοκομείο στην περιοχή του Βοσπόρου, το οποίο ανακαινίστηκε επί βασιλείας Ιουστινιανού Α' και Θεοδώρας και αποτέλεσε τόπο ανακούφισης για τους αρρώστους.²¹⁵ Επιπλέον, υπήρχε ένας παλιός ξενώνας ανάμεσα στους ναούς της Αγίας Ειρήνης και της Αγίας Σοφίας που φιλοξενούσε άπορους και ασθενείς και υπέστη μεγάλες ζημιές στη στάση του Νίκα. Αυτό το κτήριο ξαναχτίστηκε με πολύ μεγαλύτερο αριθμό δωματίων, ώστε να φιλοξενοούνται περισσότεροι άνθρωποι που υπέφεραν από τη φτώχεια και τις ασθένειες. Μάλιστα ο ιστορικός μας πληροφορεί για την καθιέρωση μεγάλων επιχορηγήσεων, προκειμένου να συγκεντρωθούν πολλά χρήματα για την ανακούφιση αυτών των ανθρώπων. Δύο ακόμη ξενώνες άπορων, έργο για οποίο εξαιρείται η συνεισφορά της Θεοδώρας, ιδρύθηκαν στα ανάκτορα του Ισιδώρου και του Αρκαδίου,²¹⁶ για τη φιλοξενία ανθρώπων που έρχονταν στην πρωτεύουσα για διάφορους λόγους και δεν μπορούσαν να ανταπεξέλθουν οικονομικά για την εξασφάλιση διαμονής.²¹⁷ Η Θεοδώρα κατά την επίσκεψή της στις ιαματικές πηγές των Πυθίων, έκανε μεγάλες δωρεές σε διάφορους κατά τόπους ναούς, μοναστήρια και πτωχοκομεία.²¹⁸ Στην περιοχή αυτή που άρεσε πολύ στην αυτοκράτειρα, ο Ιουστινιανός Α' αποκατέστησε το πρόβλημα ανυδρίας που είχε η περιοχή με την κατασκευή αγωγών για τη μεταφορά πόσιμου νερού και έκτισε ένα αναπαυτήριο για τους ασθενείς επισκέπτες.²¹⁹

Η αυτοκράτειρα Θεοδώρα κατόρθωσε, μέσω της αξιοθαύμαστης φιλανθρωπικής δράσης και των ευνοϊκών μεταρρυθμίσεων υπέρ του γυναικείου φύλου να αναδειχθεί

²¹⁴ Προκόπιος, *Γοτθ. Πόλ.* III, 31. 2-16, - βλ. Evans, *Theodora*, σ. 33

²¹⁵ Προκόπιος, *Περί κτισμάτων*, 1.9-13

²¹⁶ Ό.π., 1.2.14-18, - βλ. Evans, *Theodora*, σ. 35

²¹⁷ Προκόπιος, *Περί Κτισμάτων*, 1.11.23-27

²¹⁸ Μαλάλας, *Χρονογραφία*, σ. 350-351, - Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, τ. Β', σ. 510, - βλ. Ροδοκανάκης, *Βασίλισσα*, σ. 162-163, Potter, *Theodora*, σ. 138

²¹⁹ Προκόπιος, *Περί Κτισμάτων*, 5. 3. 16-20

σε μια μεγάλη ευεργέτιδα.²²⁰ Το αυτοκρατορικό ζεύγος συνεργάστηκε άψογα στην άσκηση της κοινωνικής πολιτικής και το αποτέλεσμα τους δικαίωσε με την αποδοχή και επιβράβευση του έργου τους από την βυζαντινή κοινωνία.

²²⁰ Constantelos, *Philanthropy*, σ. 196

5. Η συμβολή της αυτοκράτειρας Θεοδώρας στην οικοδομική δραστηριότητα του Ιουστινιανού Α΄

Ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός Α΄ κατά τη διάρκεια της βασιλείας του επιδόθηκε σε μια εξαιρετικά μεγάλη οικοδομική δραστηριότητα, αντάξια του κύρους και της ακτινοβολίας ενός ηγέτη μιας ισχυρής αυτοκρατορίας. Το όραμά του και η φιλοδοξία του ήταν να κληροδοτήσει στις επόμενες γενιές ένα μεγαλειώδες έργο που θα έφερε τη σφραγίδα του και θα διαιωνίζε την παρουσία του στην αυτοκρατορία. Η σύντροφος της ζωής του δεν θα μπορούσε να είναι αμέτοχη στην υλοποίηση των μεγαλεπήβολων σχεδίων του, που αποσκοπούσαν αφενός μεν στον εξωραϊσμό της πρωτεύουσας και του κράτους γενικότερα, αφετέρου δε στη γνωστοποίηση των ευεργεσιών του αυτοκρατορικού ζεύγους.²²¹

Το οικοδομικό πρόγραμμα του Ιουστινιανού Α΄ και της Θεοδώρας είναι ενδεικτικό της θρησκευτικής τους ευλάβειας και περιλαμβάνει την οικοδόμηση πολλών μεγάλων ναών και μοναστηριών. Ο ναός των Αγίων Σεργίου και Βάκχου οικοδομήθηκε για να τιμηθούν από τη Θεοδώρα οι δύο άγιοι και χρησιμοποιήθηκε ως καταφύγιο των εξόριστων μονοφυσιτών κληρικών και μοναχών.²²² Ο Προκόπιος μας περιγράφει την ομορφιά και τη μεγαλοπρέπεια του ναού, ο οποίος στολίστηκε με εξαιρετικά πολύτιμα υλικά. Στις επιγραφές μνημονεύονται τα ονόματα του Ιουστινιανού και της Θεοδώρας, η οποία συνέβαλε στην οικοδόμηση του ναού.²²³ Η μνημόνευση της Θεοδώρας πάνω σε επιγραφές και κιονόκρανα με χάραξη των μονογραμμάτων του αυτοκρατορικού ζεύγους ήταν μια συνήθης πράξη του Ιουστινιανού Α΄, ενδεικτική της πρόθεσής του να γνωστοποιήσει τη σύμπραξη της αυτοκράτειρας στο έργο του. Η αυτοκράτειρα μνημονεύεται στο ναό της Αγίας Ειρήνης και της Αγίας Σοφίας στην Κωνσταντινούπολη, οι οποίοι ναοί είχαν πυρποληθεί στη στάση του Νίκα και ξαναχτίστηκαν στα πλαίσια της ανοικοδόμησης των κτηρίων που είχαν υποστεί ζημιές. Επίσης, τα μονογράμματα του αυτοκρατορικού ζεύγους εμφανίζονται στο ναό του Αγίου Ιωάννη του Βαπτιστή

²²¹ Evans, *Εποχή*, σ. 369-370

²²² James, *Emperresses*, σ. 154, - βλ. Croke, *Constantinople*, σ. 73

²²³ Προκόπιος, *Περί κτισμάτων*, 1.4. 1-9, - βλ. Χριστοφιλοπούλου, *Απόκρυφη Ιστορία τ. Α΄*, σ. 254 σημ.2, - Bury, *Roman Empire II*, σ. 49, - Hearsey, *City of Constantine*, σ. 56-57

στην Έφεσο, αν και η οικοδόμηση του ναού ολοκληρώθηκε μετά το θάνατο της αυτοκράτειρας.²²⁴

Ο Ιωάννης Μαλάλας στη *Χρονογραφία* του αναφέρει, ότι η Αντιόχεια ανοικοδομήθηκε μετά τον καταστροφικό σεισμό του 526, με την υποστήριξη του Ιουστινιανού Α΄ και της Θεοδώρας. το αυτοκρατορικό ζεύγος μερίμνησε για τη δημιουργία λουτρών, δεξαμενών, το χτίσιμο ενός ξενώνα για απόρους, και την ανέγερση ναών. Ο ναός του Αρχαγγέλου Μιχαήλ ανεγέρθηκε από την αυτοκράτειρα, ενώ οι ναοί των Αγίου Κοσμά, του Αγίου Δαμιανού και της Θεοτόκου, ανεγέρθηκαν από τον Ιουστινιανό Α΄.²²⁵

Σημαντικά έργα έγιναν και στη Νίκαια της Βιθυνίας με την επιδιόρθωση των υδραγωγών, ώστε να εξασφαλιστεί η παροχή νερού στους κατοίκους, την ανακαίνιση δημόσιων λουτρών και ανακτόρων.²²⁶

²²⁴ Evans, *Theodora*, σ. 34, - βλ. Bury, *Roman Empire II*, σ. 53

²²⁵ Μαλάλας, *Χρονογραφία*, σ. 336-337: «ή εὐσεβεστάτη Θεοδώρα καὶ αὐτὴ πολλὰ τῇ πόλει παρέσχεν· ἔκτισεν δὲ καὶ οἶκον τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαήλ εὐπρεπέστατον πάνυ», - βλ. Evans, *Εποχή*, σ. 388, - Garland, *Empresses*, σ. 20-21

²²⁶ Προκόπιος, *Περὶ Κτισμάτων*, 5.3.1-4, - βλ. Garland, *Empresses*, σ. 21, - Evans, *Εποχή*, σ. 387

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄

Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΕΙΑ ΘΕΟΔΩΡΑ ΚΑΙ Η ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Η εκκλησιαστική πολιτική των βυζαντινών αυτοκρατόρων του 6^{ου} αιώνα χαρακτηρίζεται από διαρκείς αγώνες για τη διευθέτηση των δογματικών θεμάτων.²²⁷ Οι αιρέσεις που αφορούσαν στην ενανθρώπιση και στο πρόσωπο του Χριστού, ανέκαθεν αποτελούσαν τη βασική αιτία ταραχών και διάσπασης της ενότητας στους κόλπους της εκκλησίας.²²⁸ Οι κυριότερες χριστολογικές αιρέσεις που προκαλούν έντονους προβληματισμούς και ταρασσουν το σώμα της Εκκλησίας κλονίζοντας παράλληλα την ενότητα της αυτοκρατορίας, είναι του Αρείου, του Απολλιναρίου, του Νεστορίου και του Ευτυχούς.²²⁹ Η αίρεση του μονοφυσιτισμού δημιουργήθηκε από τη διδασκαλία του αρχιμανδρίτη Ευτυχούς ο οποίος αναγνώριζε μόνο μία φύση στο πρόσωπο του Χριστού, τη θεία. Οι ορθόδοξοι εναντιώνονταν στη μονοφυσιτική διδασκαλία, στην οποία υποστηριζόταν η ταύτιση των όρων *φύσις*, *υπόστασις* και *πρόσωπον* στη χριστολογία, ενώ στην τριαδολογία υποστηριζόταν η διάκριση της *φύσεως* (ουσίας) από την υπόσταση και τα πρόσωπα (*μία ούσία, τρεις υποστάσεις, τρία πρόσωπα*).²³⁰ Η Δ΄ Οικουμενική σύνοδος που συγκλήθηκε στη Χαλκηδόνα το 451, καθαίρεσε τον Ευτυχή, καταδίκασε τη διδασκαλία του μονοφυσιτισμού και όλες τις χριστολογικές αιρέσεις, διακηρύσσοντας την ενότητα και ταυτότητα του προσώπου του Χριστού, προβάλλοντας τις ορθόδοξες θέσεις που βασιζόνταν στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και του Τόμου του πάπα Λέοντα Α΄.²³¹ Ωστόσο, οι μονοφυσίτες αμφισβητούσαν το κύρος της Δ΄ Οικουμενικής συνόδου και εξέφραζαν την αντίθεσή τους στον Όρο της Χαλκηδόνας, με αντιδράσεις τόσο από ακραίους, όσο και από μετριοπαθείς μονοφυσίτες. Η μετριοπαθής μερίδα των

²²⁷ Χριστοφιλοπούλου, *Ιστορία* τ. Α΄, σ. 233, - βλ. Jones, *Roman Empire II*, σ. 1064

²²⁸ Ματσούκας, *Θεολογία* Β, σ. 239, - βλ. Χριστοφιλοπούλου, *Ιστορία*, τ. Α΄, σ. 213

²²⁹ Ματσούκας, *Θεολογία*, Β, σ. 255

²³⁰ Φειδάς, *Ιστορία*, τ. Α΄, σ. 682

²³¹ Ματσούκας, *Θεολογία* Β, σ. 257-258

μονοφυσιτών βρήκε τον μεγαλύτερο εκφραστή της, ως προς τις θεολογικές απόψεις, στο πρόσωπο του μοναχού Σεβήρου.²³²

Ο Σεβήρος ανέπτυξε μια θεολογία, η οποία απέκλειε τη διδασκαλία του μονοφυσιτισμού του Ευτυχούς. Ο Σεβήρος υποστήριζε ότι μετά την ένωση των δύο φύσεων εξακολουθεί να υφίσταται η διάκριση μεταξύ θείας και της ανθρώπινης φύσης του Χριστού, αλλά μόνο «*ἐν θεωρία ἢ κατ'ἐπινοίαν*». Ωστόσο, το γεγονός ότι δεν αποσαφηνιζόταν η χρήση των όρων *οὐσία, φύσις, ὑπόστασις και πρόσωπον* στη διδασκαλία του Σεβήρου, έθιγε το περιεχόμενο του Όρου της Χαλκηδόνας, στον οποίο υπήρχε σαφής διάκριση μεταξύ των όρων *φύσεως και προσώπου, ὑποστάσεως και φύσεως*.²³³

Στην εκπονή του 5ου αιώνα, η θρησκευτική πολιτική της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας στηριζόταν στην επικράτηση του ορθοδόξου δόγματος και της ελληνικής παιδείας. Η έκδοση του «*Ενωτικού*» διατάγματος του αυτοκράτορα Ζήνωνα το 482,²³⁴ είχε ως σκοπό να δώσει μια συμβιβαστική λύση στη διαμάχη των δύο θεολογικών παρατάξεων, των υποστηρικτών του δόγματος της Χαλκηδόνας και των αντιχαλκηδόνιων. Το *Ενωτικόν* διάταγμα προκάλεσε νέα διχόνοια στους κόλπους της εκκλησίας, καθώς υπήρξαν αντιδράσεις από τους πατριάρχες Αλεξανδρείας και Αντιοχείας. Μετά την άρνηση αποδοχής του διατάγματος από τον πατριάρχη Αλεξανδρείας Ιωάννη Ταλάια, στον πατριαρχικό θρόνο της Αλεξανδρείας ανέβηκε ο Πέτρος Μογγός, ο οποίος υπέγραψε μεν το *Ενωτικόν*, αλλά προκάλεσε την αντίδραση του πατριάρχη Αντιοχείας Καλανδίου, ο οποίος δεν δέχτηκε να υπογράψει το *Ενωτικόν* και αρνήθηκε να έχει κοινωνία με τον Πέτρο Μογγό, με αποτέλεσμα να εκθρονιστεί. Ο νέος πατριάρχης Αντιοχείας Πέτρος Κναφέας υπέγραψε το διάταγμα και αποκατέστησε την κοινωνία με τον πατριάρχη Πέτρο Μογγό. Η συναίνεση και του πατριάρχη Ιεροσολύμων Μαρτυρίου έδειξε προς στιγμήν ότι η συμβιβαστική

²³² Φειδάς, *Ιστορία*, τ. Α', σ. 679-680

²³³ Ο.π., σ. 680

²³⁴ Ο.π., σ. 664. Πρόκειται για το «Ενωτικόν» διάταγμα που εκδόθηκε επί βασιλείας Ζήνωνα το 482, με τη σύμφωνη γνώμη του πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Ακακίου, με το οποίο καταδικάζονταν οι αιρετικές μονοφυσιτικές διδασκαλίες του Νεστορίου και του Ευτυχούς, υποστηριζόταν η ένωση των δύο φύσεων του Χριστού, χωρίς να γίνεται αναφορά για μία ή δύο φύσεις του Χριστού μετά την ένωση, τονιζόταν η απόλυτη συμφωνία με τους όρους της συνόδου της Χαλκηδόνας και των προηγούμενων συνόδων, αποφεύγοντας με διπλωματικό τρόπο να τη χαρακτηρίσει ως Δ' Οικουμενική σύνοδο.

πολιτική του Ζήνωνα επικράτησε. Η αντίδραση όμως του πάπα Ρώμης Φήλικα Γ΄ περιέπλεξε την κατάσταση. Ο πάπας πέτυχε τη σύγκληση συνόδου στη Ρώμη το 484, στην οποία καθαίρεσε τον Ακάκιο. Η απάντηση του πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως ήταν άμεση. Διέγραψε τον πάπα Φήλικα από τα Δίπτυχα της Εκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως, συντελώντας με την ενέργεια αυτή στη διακοπή εκκλησιαστικής κοινωνίας με την Εκκλησία στη Δύση και στο δεύτερο σχίσμα που είναι γνωστό ως Ακακιανό Σχίσμα και διήρκησε από το 484 έως το 519.²³⁵

Ωστόσο, η διαμάχη των οπαδών του δόγματος της Χαλκηδόνας με τους ένθερμους μονοφυσίτες που επέμεναν στις απόψεις τους, συνεχίστηκε και μετά το *Ενωτικόν*, διότι η μη ξεκάθαρη διατύπωση βασικών δογματικών σημείων, προκάλεσε έντονες διαταραχές στις σχέσεις των πέντε Πατριαρχείων μεταξύ τους, και συνεχόμενες προστριβές μεταξύ των εκκλησιαστικών ηγετών και των υποστηρικτών τους που οδηγούσαν στη διάσπαση της εκκλησιαστικής ενότητας.²³⁶

Μετά το θάνατο του αυτοκράτορα Ζήωνα τον Απρίλιο του 491, νέος αυτοκράτορας στέφθηκε ο Αναστάσιος Α΄. Η επιλογή του ανώτατου αυτοκρατορικού υπαλλήλου, Αναστασίου, για τον αυτοκρατορικό θρόνο, έγινε κατόπιν υποδείξεως της αυτοκράτειρας Αριάδνης. Ο Αναστάσιος, δεδομένων των συνθηκών και των θρησκευτικών του πεποιθήσεων που έκλιναν προς το μονοφυσитισμό, υποχρεώθηκε, υπό την πίεση του πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Ευφημίου, να ομολογήσει εγγράφως την πίστη του στο ορθόδοξο δόγμα και να υποσχεθεί ότι δεν θα επιχειρούσε καμία αλλαγή επί ζητημάτων πίστεως και Εκκλησίας. Ο Αναστάσιος, λίγο καιρό μετά τη στέψη του ως αυτοκράτωρ, παντρεύτηκε την αυτοκράτειρα Αριάδνη.²³⁷

Αρχικά, η θρησκευτική πολιτική του Αναστασίου Α΄ συμφωνούσε με τις δογματικές κατευθύνσεις του «*Ενωτικού*» διατάγματος. Ο αυτοκράτορας προσπαθούσε με τη μετριοπαθή πολιτική του, να διατηρήσει τις ισορροπίες μεταξύ των ορθοδόξων και των μονοφυσιτών, προς αποφυγήν πρόσθετων επαναστατικών ενεργειών, πέραν της εχθρικής απειλής των Ισαύρων.²³⁸ Ωστόσο, οι σχέσεις του με τον πατριάρχη Ευφήμιο εξακολουθούσαν να είναι τεταμένες. Η αφορμή για την

²³⁵ Ευάγγριος, *Απόκρυφη Ίστορία*, III. 13, 15, 16, 18, - βλ. Φειδάς, *Ίστορία*, τ. Α΄, σ. 665-666

²³⁶ Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, τ. Α΄, σ. 355, - βλ. Φειδάς, *Ίστορία*, τ. Α΄, σ. 667

²³⁷ Ευάγγριος, *Ίστορία*, III. 32- Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, τ. Α΄, σ. 367, - βλ. Καραγιαννόπουλος, *Ίστορία*, τ. Α΄, σ. 328-329, - Χριστοφιλοπούλου, *Ίστορία*, τ. Α΄, σ. 224, σημ.4

²³⁸ Καραγιαννόπουλος, *Ίστορία*, τ. Α΄, σ. 343, - βλ. Bury, *Roman Empire I*, σ. 296

απομάκρυνση του Ευφημίου από τον πατριαρχικό θρόνο της Κωνσταντινούπολης δόθηκε όταν θεωρήθηκε ύποπτος συνεργασίας με τους Ισαύρους. Η σύνοδος που συγκλήθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 496, καταδίκασε τον Ευφήμιο ως νεστοριανό, γεγονός που οδήγησε στην καθαίρεσή του και στην εξορία του στα Ευχάιτα. Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως έγινε ο ορθόδοξος πρεσβύτερος στο ναό της Αγίας Σοφίας, Μακεδόنيος. Η υπογραφή του *Ενωτικού* διατάγματος από το νέο πατριάρχη προκάλεσε την έντονη αντίδραση των μοναχών της Κωνσταντινούπολης, οι οποίοι έφτασαν στο σημείο να διακόψουν την εκκλησιαστική κοινωνία με τον Μακεδόنيο. Ο Αναστάσιος Α΄ προσπάθησε να κατευνάσει την οργή των μοναχών και με παραίνεση του Μακεδόνιου συγκάλεσε νέα σύνοδο στην Κωνσταντινούπολη, στην οποία έδινε επίσημες διαβεβαιώσεις για την προσήλωση στο δόγμα της Χαλκηδόνας. Οι αντιδράσεις συνεχίστηκαν από την πλευρά των μοναχών, καθώς δεν υπήρξε ξεκάθαρη θέση απέναντι στο *Ενωτικόν*. Εν τέλει, ο Μακεδόنيος σταμάτησε τις πιέσεις εναντίον τους, προς αποφυγήν νέων εντάσεων και συγκρούσεων.²³⁹

Στις αρχές του 6^{ου} αιώνα, οι αντιθέσεις και οι συγκρούσεις στον θρησκευτικό χώρο είχαν φτάσει σε εξαιρετικά δύσκολο σημείο. Οι διαμάχες ορθοδόξων και μονοφυσιτών εξακολουθούσαν να υφίστανται και να κλονίζουν την εκκλησιαστική ενότητα. Η ένταση οξύνθηκε με τη διαμάχη του ένθερμου μονοφυσίτη επισκόπου Ιεραπόλεως Φιλοξένου με τον πατριάρχη Αντιοχείας Φλαβιανό Β΄. Ανάλογες εντάσεις ορθοδόξων και μονοφυσιτών παρουσιάστηκαν και στο Πατριαρχείο Ιεροσολύμων. Παράλληλα, ο Αναστάσιος Α΄ αρχίζει να αλλάζει τη μετριοπαθή θρησκευτική πολιτική και να εκδηλώνει τα μονοφυσιτικά του αισθήματα, ασκώντας πιέσεις για αποκήρυξη της συνόδου της Χαλκηδόνας. Ο πατριάρχης Μακεδόنيος αρνήθηκε κατηγορηματικά όχι μόνον να αποκηρύξει τη σύνοδο, αλλά και να έλθει σε κοινωνία με τον μονοφυσίτη επίσκοπο Φιλόξενο που είχε έρθει στην Κωνσταντινούπολη, προκαλώντας την έντονη δυσαρέσκεια του αυτοκράτορα. Η στάση αυτή του Αναστασίου Α΄ προκάλεσε την οργή των ορθοδόξων και τη φυγάδευση του Φιλοξένου από την πρωτεύουσα.²⁴⁰

Ο Αναστάσιος Α΄ θεωρούσε μεγάλο εμπόδιο στην άσκηση της θρησκευτικής του πολιτικής τους ορθόδοξους πατριάρχες και επεδίωξε την απομάκρυνσή τους με συνεχόμενες πιέσεις και διώξεις ορθοδόξων επισκόπων με την αιτιολογία του

²³⁹ Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, τ. Α΄, σ. 381, - βλ. Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία*, τ. Α΄, σ. 344

²⁴⁰ Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία*, τ. Α΄, σ. 345

κατευνασμού των θρησκευτικών εντάσεων. Στη σύνοδο της Σιδώνας το 511, ο Φλαβιανός Αντιοχείας και ο Ηλίας Ιεροσολύμων αρνήθηκαν κατηγορηματικά την αντιχαλκηδόνια ερμηνεία του *Ενωτικού* και την κοινωνία με το Σεβήρο. Αυτό το γεγονός είχε ως συνέπεια την καθαίρεση τους και την εξορία του Φλαβιανού στην Πέτρα της Αραβίας και αργότερα του Ηλία, στην Αίλη. Νέος πατριάρχης Αντιοχείας αναδείχθηκε ο μονοφυσίτης Σεβήρος και στον πατριαρχικό θρόνο των Ιεροσολύμων ο Ιωάννης Γ΄, ο οποίος, υποσχέθηκε να δεχθεί κοινωνία με τον Σεβήρο και να αποκηρύξει την Δ΄ Οικουμενική σύνοδο, όμως, στην τοπική σύνοδο που συγκάλεσε, αποφασίστηκε να εμμένουν στις αποφάσεις και των τεσσάρων Οικουμενικών συνόδων.²⁴¹ Ο Μακεδόنيος Κωνσταντινουπόλεως, αρνιόταν σθεναρά την αποκήρυξη της συνόδου της Χαλκηδόνας, τονίζοντας την αναγκαιότητα της σύγκλησης οικουμενικής συνόδου με συμμετοχή και του πάπα Ρώμης, προκειμένου να αποφανθεί για το συγκεκριμένο θέμα. Η απομάκρυνση του Μακεδόνιου ήταν αναμενόμενη, καθώς ο αυτοκράτορας ήθελε τον έλεγχο του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, στα πλαίσια της πολιτικής του για την επιβολή του μονοφυσιτισμού στην αυτοκρατορία. Αφού λοιπόν κατηγόρησε τον Μακεδόنيο για παιδεραστία, τον υποχρέωσε να ομολογήσει την υπακοή του στις συνόδους Νίκαιας και Κωνσταντινουπόλεως, χωρίς όμως αναφορά στις συνόδους Εφέσου και Χαλκηδόνας. Η δυσαρέσκεια των ορθοδόξων ήταν έντονη και προκάλεσε αντιδράσεις. Ο αυτοκράτορας επικαλούμενος τις εντάσεις και τις φιλονικίες καθαίρεσε και εξόρισε τον Μακεδόنيο, επιλέγοντας τον Τιμόθεο ως νέο πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως. Οι προσπάθειες του πατριάρχη Τιμόθεου να εγγραφεί το όνομα του Σεβήρου Αντιοχείας στα δίπτυχα απέτυχαν, καθώς «*ὕπο τοῦ λαοῦ ἐκωλύθη, Σεβήρου δέ τήν κοινωνίαν πάντες οἱ ὀρθόδοξοι ἔφυγον*». ²⁴²

Ο Αναστάσιος Α΄ συνέχισε να προωθεί προκλητικά τη μονοφυσιτική του πολιτική, με αποκορύφωμα την εντολή στον πατριάρχη Τιμόθεο να προσθέσει στον Τρισάγιο ύμνο την επίμαχη μονοφυσιτική φράση «*ὁ δι' ἡμᾶς σταυρωθείς*». Ο λαός

²⁴¹ Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, τ. Α΄, σ. 418 : «*Ἡλίας δὲ Ἱεροσολύμων ἀναγκαζόμενος ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἢ Σευήρῳ κοινωνῆσαι ἢ τῆς ἐπισκοπῆς ἐκβληθῆναι, τῶν μοναχῶν ὀχυρωσάντων αὐτόν, τῆς ἐπισκοπῆς μᾶλλον ἡρετίσατο ἐκβληθῆναι, καὶ ἐχειροτονήθη Ἰωάννης ἀπὸ σταυροφολάκων συνθέμενος ποιεῖν ὅσα θέλωσιν. Χειροτονηθεὶς δὲ οὐδέτερον ἐποίησεν*». - βλ. Φειδάς, *Ἱστορία*, τ. Α΄, σ. 670-671

²⁴² Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, σ. 419, - Εὐάγριος, *Ἱστορία*, III. 31,32,33, - βλ. Φειδάς, *Ἱστορία*, τ. Α΄, σ. 671, - Καραγιαννόπουλος, *Ἱστορία*, τ. Α΄, σ. 347

αντέδρασε με διαδηλώσεις, εμπρησμούς και βιαιότητες. Η αυτοκράτειρα Αριάδνη τον επέπληξε για τη στάση του και τις ενέργειές του, καθιστώντας τον υπεύθυνο για τα δεινά του λαού. Η σοβαρότητα της κατάστασης και ο κίνδυνος να χαθεί κάθε έλεγχος, ώθησαν τον αυτοκράτορα στην απόφαση να αντιμετωπίσει το εξαγριωμένο πλήθος στον Ιππόδρομο. Εκεί παρουσιάστηκε ενώπιον του συγκεντρωμένου λαού χωρίς το στέμμα του και σε μια απόπειρα συγκινήσεως του πλήθους, ισχυρίστηκε την δήθεν πρόθεσή του να παραδώσει το στέμμα σε όποιον επέλεγε ο λαός. Με αυτόν τον τρόπο κατόρθωσε να ηρεμήσει τα πλήθη, τα οποία αποχώρησαν. Η επόμενη κίνηση επιβεβαίωσε το δόλο του αυτοκράτορα, καθώς προχώρησε σε εκτεταμένες συλλήψεις και εκτελέσεις.²⁴³

Η φιλομονοφυσιτική πολιτική του αυτοκράτορα ώθησε το λαό σε νέες αντιδράσεις εναντίον του. Οι θρησκευτικές διαμάχες άρχισαν να παίρνουν πολιτικές προεκτάσεις το 512-513, όταν ο εγγονός του Γότθου στρατηγού Άσπαρος, Βιταλιανός, αποφάσισε, εκμεταλλευόμενος τη δυσaréσκεια των ορθοδόξων εναντίον του Αναστασίου Α΄, να επαναστατήσει με το πρόσχημα της αποκατάστασης των αδικιών εις βάρος των ορθοδόξων επισκόπων και πατριαρχών. Πραγματική αιτία όμως της επανάστασης, ήταν η ενέργεια του Αναστασίου Α΄ να απομακρύνει τον Βιταλιανό από τη διοίκηση των μισθοφορικών βαρβαρικών στρατευμάτων, θεωρώντας τον ύποπτο συνεργασίας με τους Ούννους.²⁴⁴

Ο Βιταλιανός, αρχηγός της επανάστασης, κατόρθωσε να ενισχύσει τις δυνάμεις του με πολλούς Ούννους και άλλους στρατιώτες, ενώ παράλληλα, είχε τη στήριξη των ορθοδόξων του Α. Ιλλυρικού και των αρχηγών των στρατιωτών που υπηρετούσαν στις μονάδες της Θράκης και της Μικράς Σκυθίας. Η σύμπραξη τους με το Βιταλιανό προέκυψε επειδή είχαν δυσφορήσει με τις ενέργειες του στρατηγού στη Θράκη, Υπατίου. Ο Βιταλιανός, αφού επιδόθηκε σε λεηλασίες και πολιορκίες πόλεων, έφτασε στο Βυζάντιο. Ο αυτοκράτορας προσπάθησε να αντιμετωπίσει το Βιταλιανό και να αποπροσανατολίσει την κοινή γνώμη, αλλά ο αντίπαλος επέμενε και κέρδιζε έδαφος. Παράλληλα, εκδηλώνονταν στον Ιππόδρομο αλλεπάλληλες συγκρούσεις μεταξύ των ορθοδόξων Βένετων και των μονοφυσιτών Πρασίνων. Ο Αναστάσιος Α΄ τρομοκρατημένος για την έκβαση των γεγονότων, υποσχέθηκε με

²⁴³ Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία*, τ. Α΄, σ. 348, - βλ. Χριστοφιλοπούλου, *Ιστορία*, τ. Α΄, σ. 235, - Bury, *Roman Empire I*, σ. 297

²⁴⁴ Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία*, τ. Α΄, σ. 349, - βλ. Φειδάς, *Ιστορία*, τ. Α΄, 671-672

όρκο στο Βιταλιανό την αποκατάσταση των εξορισθέντων επισκόπων και πατριαρχών και τη σύγκληση συνόδου με παρουσία του πάπα Ρώμης και όλων των επισκόπων, προκειμένου να εξεταστούν οι εναντίον των ορθοδόξων ενέργειες και να ληφθούν αποφάσεις. Η αποδοχή των όρων του Βιταλιανού από τον αυτοκράτορα έθεσε τέλος στην επανάσταση.²⁴⁵

Εν τω μεταξύ, η κατάσταση στον εκκλησιαστικό χώρο ήταν ιδιαίτερα δύσκολη και συγκεχυμένη. Η αποδοχή κοινωνίας από τον επίσκοπο Θεσσαλονίκης Δωρόθεο με το νέο πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Τιμόθεο, προκάλεσε τη διακοπή κοινωνίας σαράντα επισκόπων του Ανατολικού Ιλλυρικού με τον Δωρόθεο. Η άρνηση των σαράντα επισκόπων να αναγνωρίσουν τον νεοεκλεγέντα Τιμόθεο, γνωστοποιήθηκε με επιστολές στον πάπα Ρώμης Ορμίςδα και στους ορθοδόξους της Ανατολής. Οι μοναχοί στην έρημο της Θήβας αρνούνταν την εκκλησιαστική κοινωνία με τον Σεβήρο Αντιοχείας και υποστήριζαν σθεναρά το δόγμα της Χαλκηδόνας. Ο πάπας επεδίωκε την επέκταση της επιρροής του στο Ανατολικό Ιλλυρικό και οι διαμαρτυρίες και αντιδράσεις των ορθοδόξων έναντι της μονοφυσιτικής πολιτικής του αυτοκράτορα Αναστασίου Α΄, ήταν μια καλή ευκαιρία να προωθήσει τα μεγαλεπήβολα σχέδια του. Ωστόσο, ο αυτοκράτορας, παρόλο που η σύγκληση συνόδου δεν του προκαλούσε ιδιαίτερη ευχαρίστηση και ενδιαφέρον, κάλεσε στην Κωνσταντινούπολη εκπροσώπους των σαράντα επισκόπων του Ανατολικού Ιλλυρικού των οποίων προΐστατο ο Αλκίσων Νικοπόλεως καθώς επίσης και παπικούς εκπροσώπους για τη διευθέτηση των εκκλησιαστικών πραγμάτων. Κατόπιν μεγάλων πιέσεων τόσο εκ μέρους των επισκόπων του Ανατολικού Ιλλυρικού, όσο και εκ μέρους των παπικών, ο Αναστάσιος Α΄ αναγκάστηκε να συμφωνήσει με τη χαλκηδόνια ερμηνεία του *Ενωτικού* και να διακηρύξει την συμφωνία του εν λόγω διατάγματος με τις αποφάσεις της Δ΄ Οικουμενικής συνόδου της Χαλκηδόνας.²⁴⁶

Ο πάπας Ορμίςδας δεν εγκατέλειψε τις προσπάθειες για την εδραίωση της επιρροής του στην Ανατολή. Οι προσδοκίες για την άρση των εκκλησιαστικών διαφορών Ανατολής-Δύσης ήταν πολύ δύσκολο να πραγματοποιηθούν, καθώς, τόσο ο αυτοκράτορας, όσο και ο πάπας ήταν αμετακίνητοι στις απόψεις τους. Ωστόσο το

²⁴⁵ Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, τ. Α΄, σ. 429, - βλ. Φειδάς, *Ιστορία*, τ. Α΄, σ. 672, - Bury, *Roman Empire* I, σ. 297-298

²⁴⁶ Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, τ. Α΄, σ. 433, - βλ. Φειδάς, *Ιστορία*, τ. Α΄, σ. 672, - Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία*, τ. Α΄, σ. 355 - 356

517, ο πάπας έστειλε αντιπροσωπεία στην Κωνσταντινούπολη με επικεφαλής τον Εννόδιο, με το πρόσχημα της επίλυσης των θεμάτων που απασχολούσαν την Εκκλησία, ουσιαστικά όμως, αποβλέποντας στην προώθηση των παπικών θέσεων. Η παπική αποστολή εκτός των επιστολών που θα επέδιδε στον αυτοκράτορα και τον πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Τιμόθεο, είχε σκοπό να προωθήσει στο λαό μυστικά έγγραφα που περιελάμβαναν τις παπικές απόψεις. Ο Αναστάσιος Α΄ αντιλαμβανόμενος τις ηγετικές διαθέσεις του πάπα, ανάγκασε τους απεσταλμένους να επιστρέψουν άπραγοι στη Ρώμη. Στη συνέχεια, έχοντας στα χέρια του τα προπαγανδιστικά έγγραφα, απέστειλε επιστολή στον πάπα τον Ιούλιο του 517, με την οποία διέκοπτε τις όποιες επαφές με την Εκκλησία στη Δύση.²⁴⁷

Ο θάνατος του πατριάρχη Τιμόθεου προκάλεσε νέες αντιδράσεις στην Κωνσταντινούπολη. Ο αυτοκράτορας Αναστάσιος Α΄ ανακήρυξε νέο πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, αφού πρώτα τον πίεσε να αποκηρύξει τη σύνοδο της Χαλκηδόνας, τον πρεσβύτερο και πρωτοσύγκελο Ιωάννη Β΄ Καππαδόκη. Ο λαός αγανακτισμένος από τη θρησκευτική πολιτική του Αναστασίου Α΄, απαιτούσε από τον πατριάρχη Ιωάννη Β΄ να αναθεματίσει το Σεβήρο Αντιοχείας και να συμμεριστεί τις ορθόδοξες θέσεις. Ο αυτοκράτορας Αναστάσιος Α΄, πέθανε το 518, αφήνοντας τα εκκλησιαστικά ζητήματα να ταλανίζουν την αυτοκρατορία. Οι διαταραγμένες σχέσεις με τη Δύση και οι φιλονικίες μεταξύ ορθοδόξων και μονοφυσιτών παρέμεναν άλυτα προβλήματα, απειλώντας την ενότητα της αυτοκρατορίας.²⁴⁸

Ο νέος αυτοκράτορας Ιουστίνος Α΄, ένθερμος υποστηρικτής του ορθόδοξου δόγματος, είχε να αντιμετωπίσει μια πολύ δύσκολη κατάσταση σε σχέση με τα εκκλησιαστικά ζητήματα. Ο προκάτοχός του Αναστάσιος Α΄, με τη μεροληπτική του θρησκευτική πολιτική υπέρ των μονοφυσιτών είχε συμβάλει στο διχασμό των υπηκόων της αυτοκρατορίας, αφήνοντας πίσω του μια χαοτική κατάσταση.²⁴⁹ Στην Κωνσταντινούπολη ο λαός απαιτούσε την απομάκρυνση του Σεβήρου Αντιοχείας και όλων των αιρετικών που προωθούσαν διδασκαλίες αντίθετες στο ορθόδοξο δόγμα. Ο πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Ιωάννης Β΄ αναγκάστηκε υπό τις έντονες πιέσεις και διαμαρτυρίες του λαού να αναγνωρίσει επίσημα την Δ΄ Οικουμενική σύνοδο και να δηλώσει την πίστη του στο δόγμα της Χαλκηδόνας. Επιπλέον, καταδίκασε τις

²⁴⁷ Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία*, τ. Α΄, σ. 356-357

²⁴⁸ Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, τ. Α΄, σ. 439, - βλ. Φειδάς, *Ιστορία*, τ. Α΄, σ. 674

²⁴⁹ Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία*, τ. Α΄, σ. 373

ενέργειες του Σεβήρου Αντιοχείας και έγραψε στα δίπτυχα τα ονόματα των πατριαρχών Ευφημίου και Μακεδονίου καθώς και του πάπα Ρώμης Λέοντα. Επίσης, λαϊκή απαίτηση ήταν και η επιστροφή από την εξορία όλων των κληρικών και μοναχών που εκδιώχθηκαν λόγω της στήριξης που παρείχαν στον πατριάρχη Μακεδόνιο. Όλες αυτές οι ενέργειες, όπως επίσης και ο αναθεματισμός του Σεβήρου, επικυρώθηκαν στην Ενδημούσα Σύνοδο που έλαβε χώρα τον Ιούλιο του 518 στο ναό της Αγίας Σοφίας. Κατόπιν, γνωστοποιήθηκαν όλες οι αποφάσεις με συνοδικές επιστολές στα υπόλοιπα πατριαρχεία.²⁵⁰ Ο αγανακτισμένος, από την πολιτική του Αναστασίου Α΄, ορθόδοξος λαός απαιτούσε την άμεση καταδίκη των μονοφυσιτών. Εξάλλου, αυτή ήταν και απαίτηση του αυτοκράτορα Ιουστίνου Α΄, ο οποίος επιδόθηκε με θέρμη στην καταπολέμηση του μονοφυσιτισμού και στην υπεράσπιση του δόγματος της Χαλκηδόνας.²⁵¹

Οι πιέσεις εκ μέρους των ορθοδόξων οδήγησαν στη σύγκληση τοπικών συνόδων στα Ιεροσόλυμα τον Αύγουστο του 518 και στην Τύρο το Σεπτέμβριο του 518. Οι σύνοδοι κινήθηκαν στο πνεύμα της Ενδημούσας Συνόδου της Κωνσταντινούπολης. Καταδίκασαν ομόφωνα δηλαδή, το μονοφυσιτισμό και τους υποστηρικτές του, κυρίως τον Σεβήρο Αντιοχείας, ο οποίος αναθεματίστηκε και καταδικάστηκε για όλες τις πράξεις και τα δεινά που προκάλεσε στους ορθόδοξους μοναχούς και κληρικούς, αναγνώρισαν και τις τέσσερις Οικουμενικές συνόδους όπως επίσης και τον Τόμο του πάπα Λέοντα, ομολόγησαν την πίστη στο δόγμα της Χαλκηδόνας και γενικά απαιτούσαν την αποκατάσταση όλων των αδικιών που διεπράχθησαν εις βάρος των ορθοδόξων.²⁵²

Οι μονοφυσίτες επίσκοποι απομακρύνθηκαν άμεσα από τους θρόνους τους. Ο Θεοφάνης αναφέρει ότι μετά το θάνατο του Αναστασίου Α΄, ο Βιταλιανός επέστρεψε στο Βυζάντιο, όπου ο αυτοκράτορας Ιουστίνος του απένειμε το αξίωμα του υπάτου. Είχε μάλιστα τόση οικειότητα με τον αυτοκράτορα Ιουστίνο, ώστε του ζήτησε την εκθρόνιση και εξορία του Σεβήρου.²⁵³ Ο Σεβήρος, όταν το πληροφορήθηκε κατέφυγε

²⁵⁰ Φειδάς, *Ιστορία*, τ. Α΄, σ. 674-675,- βλ. Vasiliev, *Justin*, σ. 146-147

²⁵¹ Vasiliev, *Justin*, σ. 160

²⁵² Ο.π., σ. 148-151

²⁵³ Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, τ. Β΄, σ. 454: «Βιταλιανός δὲ.... ὁ προρρηθείς μετὰ θάνατον Ἀναστασίου Ἰουστίνῳ τῷ μεγάλῳ σφόδρα ὤκειώθη, ὥστε στρατηλάτου ἀξίαν παρ' αὐτοῦ δέξασθαι καὶ ὑπατεῦσαι.....παρρησίαν τε ἔχειν τοσαύτην πρὸς τὸν βασιλέα, ὥστε καὶ Σευήρον προστάζει ἐκβληθῆναι καὶ ἀνααιρεθῆναι».- βλ. Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία*, τ. Α΄, σ. 373-374

μαζί με τον ομοϊδεάτη του επίσκοπο Αλικαρνασσού Ιουλιανό στην Αίγυπτο, όπου επιδόθηκαν στη διάδοση της διδασκαλίας περί του φθαρτού και αφθάρτου. Ο Σεβήρος αντικαταστάθηκε στο θρόνο από τον Παύλο Β΄. Οι μονοφυσίτες επίσκοποι Ιεραπόλεως Φιλόξενος και Απάμειας Πέτρος εκδιώχτηκαν από τον αυτοκράτορα Ιουστίνο Α΄. Στην Αντιόχεια, με την άνοδο στο θρόνο του ορθόδοξου επισκόπου Παύλου Β΄, άρχισαν διωγμοί εναντίον όλων των μονοφυσιτών, οι οποίοι κακοποιούνταν και εξορίζονταν. Στην ίδια γραμμή κινήθηκε και ο Ευφράσιος, που διαδέχτηκε στο θρόνο τον Παύλο Β΄. Στην περιοχή της Αιγύπτου ο μονοφυσιτισμός είχε γερές βάσεις, για αυτό το λόγο αποτελούσε καταφύγιο όλων των μονοφυσιτών. Ο αυτοκράτορας, επειδή ήδη θεωρούσε την Αίγυπτο πνευματικά αποκομμένη από την υπόλοιπη αυτοκρατορία, δεν προχώρησε σε διώξεις και σκληρά μέτρα.²⁵⁴

Οι υπάρχουσες συνθήκες επέβαλλαν την επίλυση των θρησκευτικών θεμάτων, όχι μόνο στην Ανατολή αλλά και στη Δύση, με τη διευθέτηση των διαφορών με την Εκκλησία στη Δύση. Ο Ιουστίνος Α΄ αλλά και Ιουστινιανός είχαν αντιληφθεί τη σπουδαιότητα της προσέγγισης της Δύσης, προκειμένου να εδραιώσουν τα κυριαρχικά τους δικαιώματα στην περιοχή, αποδυναμώνοντας τη γοτθική απειλή.²⁵⁵ Το 518 ο αυτοκράτορας Ιουστίνος, ο Ιουστινιανός, και ο πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Ιωάννης Β΄ απέστειλαν τον κόμη του κονσιστορίου Gratus και ζητούσαν δια επιστολών προς τον πάπα Ορμίσδα να στείλει αντιπροσωπεία στην Κωνσταντινούπολη για τη διευθέτηση των μεταξύ τους διαφορών.²⁵⁶ Ο πάπας Ορμίσδας απέστειλε τους αντιπροσώπους του στη βυζαντινή πρωτεύουσα το 519 και τους συνέστησε να αρνηθούν εκκλησιαστική κοινωνία με επισκόπους που δεν θα δέχονταν τη διαγραφή του ονόματος του Ακακίου από τα Δίπτυχα και δεν θα υπέγραφαν το *Λίβελλο* Πίστεως που θα τους επέδιδαν. Ο πατριάρχης Ιωάννης Β΄ αρνήθηκε να υπογράψει το κείμενο του *Λιβέλλου*, θεωρώντας ότι χρήζει τροποποιήσεων. Η απαίτηση του πατριάρχη έγινε δεκτή από τους παπικούς αντιπροσώπους. Το νέο κείμενο του *Λιβέλλου* περιλαμβανόταν στην επιστολή του πατριάρχη Ιωάννη Β΄ και επεσήμαινε την ισότητα των πρεσβείων τιμής των θρόνων Κωνσταντινούπολης και Ρώμης, η οποία βασιζόταν στην πολιτική ενότητα των δύο πρωτευουσών της αυτοκρατορίας. Επιπροσθέτως, η ισότητα των πρεσβείων τιμής

²⁵⁴ Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, τ. Β΄, σ. 455, -βλ. Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία*, τ. Α΄, σ. 373 και 378-379

²⁵⁵ Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία*, τ. Α΄, σ. 379

²⁵⁶ Ο.π., σ. 375

συνεπαγόταν την ίση συμμετοχή στα προνόμια του Πρώτου Θρόνου. Τονιζόταν δε, η αναγνώριση του κύρους και η αποδοχή όλων των δογματικών και κανονικών αποφάσεων των τεσσάρων Οικουμενικών συνόδων, ενώ απουσίαζε από το κείμενο η φράση που αναφερόταν στον πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Ακάκιο και αποτελούσε αγκάθι στις σχέσεις του πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως και του πατριαρχείου Ρώμης: «*ὐπὸ τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου καταδικασθεῖς*». Η ικανοποίηση του πάπα Ορμίσδα και η υπογραφή του τροποποιημένου *Λιβέλλου* από τον πατριάρχη Ιωάννη Β΄ το Μάρτιο του 519, επισφράγισαν την άρση του Ακακιανού Σχίσματος και αποκατέστησαν την κοινωνία μεταξύ των πατριαρχείων Κωνσταντινούπολης και Ρώμης.²⁵⁷

Ο Ιουστίνος Α΄, όπως και ο Ιουστινιανός, επιθυμούσαν την κυριαρχία της ορθοδοξίας σε όλη την αυτοκρατορία και επιδόθηκαν με ζήλο εναντίον όλων των αιρετικών. Με διάταγμά του όριζε την απομάκρυνση όλων των αιρετικών από το στρατό. Επιπλέον, οριζόταν η επάνδρωση του στρατού με στρατιώτες οι οποίοι θα πιστοποιούν με κατάθεση μαρτύρων την πίστη τους στο ορθόδοξο δόγμα.²⁵⁸ Το διάταγμα δεν σώζεται και οι ιστορικοί μελετητές εικάζουν το περιεχόμενο του διατάγματος από τις σχετικές διατάξεις του *Ιουστινιάνειου Κώδικα*.²⁵⁹ Οι διατάξεις του Κώδικα που αφορούν στους αιρετικούς αναδεικνύουν το πόσο αλληλένδετες είναι οι θρησκευτικές πολιτικές των δύο ένθερμων ορθοδόξων αυτοκρατόρων και το πόσο προφανής είναι η επιρροή του Ιουστινιανού, καθότι βέβαια υπήρξε σύμβουλος και συναυτοκράτορας κατά τη βασιλεία του Ιουστίνου Α΄, πριν γίνει μονοκράτορας το 527.²⁶⁰ Οι αιρετικοί ουσιαστικά εξαναγκάζονταν να δεχθούν το ορθόδοξο δόγμα, αποκηρύσσοντας τις αιρετικές τους πεποιθήσεις. Το διάταγμα αυτό θορόβησε ιδιαίτερα τους Γότθους μισθοφόρους του βυζαντινού στρατού, καθότι είχαν ασπαστεί τις αιρετικές διδασκαλίες του Αρείου. Ο βασιλιάς των Γότθων Θεοδώριχος εξέλαβε το διάταγμα ως πολεμική απειλή, γεγονός που τον ώθησε να στραφεί στον πάπα Ιωάννη Α΄, ζητώντας του να εισηγηθεί την άρση των μέτρων εναντίον των αρειανών.

²⁵⁷ Φειδάς, *Ιστορία*, τ. Α΄, σ. 677-678, - βλ. Vasiliev, *Justin*, σ. 176-177, - Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία*, τ. Α΄, σ. 375-378

²⁵⁸ C.J., 1. 5. 12

²⁵⁹ Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία*, τ. Α΄, σ. 383, σημ. 2: *το περιεχόμενο συμπεραίνεται από τον C.J., 1. 5. 12, ενώ η χρονολόγηση 527, κατά τον εκδότη του C.J., P. Kruger, συμπεραίνεται από το C.J. 1. 5. 18. 4- a. 529,- βλ. Vasiliev, Justin, σ. 243*

²⁶⁰ Vasiliev, *Justin*, σ. 244

Επιπροσθέτως, ζήτησε να επιτραπεί σε όσους αρειανούς αποδέχτηκαν το ορθόδοξο δόγμα, να επιστρέψουν στις αρχικές τους πεποιθήσεις, χωρίς την απειλή των κυρώσεων. Ο πάπας Ιωάννης Α΄ μετέβη στην Κωνσταντινούπολη το 526 την περίοδο του Πάσχα, όπου έγινε δεκτός με μεγάλες τιμές. Ο πάπας εξέθεσε τα αιτήματα στον αυτοκράτορα Ιουστίνο, ο οποίος επιθυμώντας να δείξει τις φιλικές διαθέσεις του και τη στήριξη του στον πάπα, συμφώνησε στην ανάκληση κάποιων απαγορεύσεων, απέρριψε όμως το αίτημα της επιστροφής όσων αιρετικών είχαν αποδεχτεί το ορθόδοξο δόγμα.²⁶¹

Βασική επιδίωξη της θρησκευτικής πολιτικής του Ιουστινιανού ήταν η ενότητα της Εκκλησίας υπό το φως της Ορθοδοξίας. Αυτόν ακριβώς τον σκοπό εξυπηρετούσε η αυστηρή νομοθεσία κατά πάντων των αιρετικών και ειδωλολατρών της αυτοκρατορίας, και η υπεράσπιση του ορθόδοξου δόγματος.²⁶² Οι διατάξεις εναντίον των ειδωλολατρών που τέθηκαν και πάλι σε ισχύ, αφήνουν να διαφανεί έντονος ζήλος στην επιβολή του Χριστιανισμού, καθώς, ο παγανισμός έτεινε να αφανιστεί και δεν μπορούσε να κλονίσει το θρησκευτικό υπόβαθρο της αυτοκρατορίας.²⁶³

Ο αυτοκράτορας ήθελε να διευθετηθούν οι δογματικές διαφορές με τους μονοφυσίτες, ώστε να διασφαλιστεί η ενότητα της Εκκλησίας και κατά συνέπεια της αυτοκρατορίας.²⁶⁴ Όλα τα αλληλένδετα πολιτικά και θρησκευτικά γεγονότα που συντελούνταν τη χρονική περίοδο μετά την Οικουμενική Σύνοδο της Χαλκηδόνας, επηρέαζαν την αυτοκρατορία και στο εσωτερικό της και στις σχέσεις της με γειτονικούς λαούς. Οι συγκρούσεις των αιρετικών κληρικών, μοναχών με την πολιτική και εκκλησιαστική ηγεσία της αυτοκρατορίας, αλλά και μεταξύ των υπηκόων, είχαν σοβαρό αντίκτυπο στη συνοχή της αυτοκρατορίας, γεγονός που την καθιστούσε αδύναμη έναντι των εξωτερικών εχθρών.²⁶⁵

Η προσπάθεια του Ιουστινιανού, που είχε αρχίσει το 532 για τη διευθέτηση των δογματικών διαφορών, χωρίς να πληγεί το ορθόδοξο δόγμα, συνεχίστηκε σε όλη τη διάρκεια της βασιλείας του. Οι φιλομονοφυσιτικές τάσεις της Θεοδώρας διαδραμάτισαν βασικό ρόλο στη στάση του Ιουστινιανού έναντι των αιρετικών

²⁶¹ Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία*, τ. Α΄, σ. 383-385, - βλ. Vasiliev, *Justin*, σ. 243-244, - Bury, *Roman Empire II*, σ. 156-157

²⁶² Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία*, τ. Α΄, σ. 408

²⁶³ Evans, *Εποχή*, σ. 133

²⁶⁴ Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία*, τ. Α΄, σ. 413

²⁶⁵ Φειδάς, *Ιστορία*, τ. Α΄, σ. 678-679

μονοφυσιτών, ως του σημείου να θεωρεί συμβιβάσιμες τις δογματικές διαφορές τους με τους ορθοδόξους.²⁶⁶ Επιπρόσθετα, ο Ιουστινιανός λαμβάνοντας υπόψη τις υπάρχουσες κοινωνικοπολιτικές και θρησκευτικές συνθήκες στην Ανατολή και τη Δύση, στόχευε πρωτίστως να στραφεί στην καταπολέμηση των Αρειανών στη Δύση, επιδιώκοντας τη μεταστροφή τους στην ορθοδοξία και προωθώντας ταυτόχρονα την ανακτητική του πολιτική στη Δύση. Οι θρησκευτικές αντιθέσεις και συγκρούσεις στην ευρύτερη περιοχή της Ανατολής απαιτούσαν λεπτότερους χειρισμούς, λόγω της αυξανόμενης επιρροής του μονοφυσιτισμού και πολιτικών ζητημάτων που εγείρονταν.²⁶⁷

Η επίδραση της Θεοδώρας ήταν έκδηλη πριν τον αυτοκρατορικό τίτλο, όταν, έχοντας τον τίτλο της πατρικίας επί βασιλείας Ιουστίνου Α΄, εισηγήθηκε και κατόρθωσε την άρση των κυρώσεων εναντίον του μονοφυσίτη μητροπολίτη Άμιδας Μάρι και τη δυνατότητα παραμονής του στην Αλεξάνδρεια.²⁶⁸

Η αυτοκράτειρα έχοντας πλέον εξουσία στο πλευρό του Ιουστινιανού προωθούσε το θέμα του μονοφυσιτισμού διά του θεολογικού διαλόγου, με υπερβάλλοντα ζήλο, γεγονός που εξαγρίωνε τους υπερασπιστές του χαλκηδόνιου δόγματος.²⁶⁹ Είναι χαρακτηριστική η στάση του Αγίου Σάββα, όταν το 531 μετέβη στην Κωνσταντινούπολη ως επικεφαλής παλαιστινίων μοναχών και συναντήθηκε με το αυτοκρατορικό ζεύγος. Ο Άγιος αρνήθηκε κατηγορηματικά, παρά τις ικεσίες της Θεοδώρας, να προσευχηθεί, προκειμένου εκείνη να χαρίσει έναν διάδοχο στον αυτοκράτορα, ισχυριζόμενος: «ὅτι οὐ μὴ ἐξέλθῃ ἐκ τῆς κοιλίας ἐκείνης καρπός ἵνα μὴ τῶν Σευήρου θηλάσῃ δογμάτων καὶ χεῖρῳ Ἀναστασίου ταραξῇ τὴν ἐκκλησίαν».²⁷⁰

Ο Ιουστινιανός επιθυμούσε διακαώς να διασφαλίσει την ενότητα στην Εκκλησία. Το 532 είχε καλέσει στην Κωνσταντινούπολη ἑξι μονοφυσίτες και ἑξι ορθοδόξους εκπροσώπους, μεταξύ των οποίων και ο Λεόντιος Βυζάντιος, για τη διευθέτηση των

²⁶⁶ Evans, *Theodora*, σ. 68

²⁶⁷ Λουγγής, *Ιουστινιανός*, σ. 226

²⁶⁸ Ιω. Εφέσου, *Βίοι* II, σ. 189: «because she saw that saint's distress, made her mercy manifest and made entreaty to Justinian her husband, who was master of the soldiers and also a patrician and the king's nephew, that he would inform his uncle.....making this entreaty even with tears». - βλ. Evans, *Εποχή*, σ. 203, - Vasiliev, *Justin*, σ. 230

²⁶⁹ Evans, *Theodora*, σ. 74

²⁷⁰ Κυρ. Σκυθοπολίτης, *Βίος Αγ. Σάββα*, σ. 174, -βλ. Evans, *Εποχή*, σ. 191, - του ιδίου, *Theodora*, σ. 75,- Frend, *Monophysite Movement*, σ. 262σημ. 3

δογματικών διαφορών, ενώ παρευρίσκονταν και πολλοί οπαδοί των δύο πλευρών. Η αυτοκράτειρα φιλοξένησε τους μονοφυσίτες εκπροσώπους στο παλάτι του Ορμίσδα και καθοδηγούμενη από τον Σεβήρο προωθούσε τη μονοφυσιτική διδασκαλία και τα συμφέροντα των μονοφυσιτών.²⁷¹

Στις δύο πρώτες συνεδρίες προήδρευε ο πατρίκιος Στρατήγιος και στην τρίτη συνεδρία ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός.²⁷² Οι μονοφυσίτες απέρριπταν τον Τόμο του πάπα Λέοντα,²⁷³ ενώ ο Ιουστινιανός τον αποδεχόταν, με αποτέλεσμα οι δύο πλευρές να αδυνατούν να έλθουν σε συμφωνία.²⁷⁴ Εν τω μεταξύ, διένεξη προκλήθηκε και με την επαναφορά της λεγόμενης θεοπασχητικής έριδας που αφορούσε στην επίμαχη φράση «τόν ένα τής Τριάδος πεπονθέναι σαρκί», που χρησιμοποίησαν οι Σκύθες μοναχοί κατά τη διάρκεια των συζητήσεων στην πρωτεύουσα για την άρση του Ακακιανού σχίσματος το 519. Η φράση αυτή, αν και βασιζόταν στην κυρίλλεια θεολογία, όπου τονιζόταν για το πρόσωπο του Χριστού ότι «ἐπαθεν ἀπαθῶς ἐν τῇ σαρκί αὐτοῦ», ωστόσο, επειδή δεν υπήρχε σαφής αναφορά στο Χριστό, συνδέθηκε με τη μονοφυσιτική φράση «ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς». Τότε, δεν υπήρξε ξεκάθαρη αντιμετώπιση του θέματος ούτε από την πλευρά του αυτοκράτορα στην Ανατολή, ούτε από τον πάπα στη Δύση, όπου είχαν πάει οι Σκύθες μοναχοί για να ζητήσουν βοήθεια και στήριξη από τον πάπα Ορμίσδα. Ο πάπας αλλά και οι επίσκοποι της Ιταλίας και της Β. Αφρικής δεν τους πρόσφεραν τη στήριξη που ποθούσαν, με αποτέλεσμα να επιστρέψουν δυσαρεστημένοι στην Κωνσταντινούπολη.²⁷⁵ Στη διάσκεψη της Κωνσταντινούπολης το 532 ο Ιουστινιανός με διάταγμα στις 5 Μαρτίου του 533 επέβαλε την επίμαχη φράση που οδήγησε στη θεοπασχητική έριδα με πολλές διευκρινίσεις, που έγιναν δεκτές και από τους επισκόπους και από τον πάπα Ιωάννη Β'. Η συμφωνία αυτή προκάλεσε την οργή των ακοίμητων μοναχών, οι

²⁷¹ Ευάγγριος, *Ιστορία*, IV.10 : «*Ιουστινιανός μὲν οὖν τῶν ἐν Καλχηδόνι συνεληλυθόντων καὶ τῶν παρ' αὐτῶν ἐκτεθειμένων μάλα γενικῶς ἀντείχετο, Θεοδώρα δὲ ἡ τούτου σύνοικος τῶν μίαν φύσιν λεγόντων.....*"*Ἡ καὶ πείθει τον Ἰουστινιανόν μετὰπεμπτον Σευῆρον ποιήσασθαι*», - βλ. Φειδάς, *Ιστορία*, τ. Α', σ. 691,- Χρυσός, *Πολιτική*, σ. 101

²⁷² Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία*, τ. Α', σ. 413, - βλ. Φειδάς, *Ιστορία*, τ. Α', σ. 684

²⁷³ Ματσούκας, *Θεολογία Β*, σ. 257 σημ. 49: *Ο πάπας Λέων Α' για να καταπολεμήσει το μονοφυσισμό του Ευτυχούς, έγραψε το 449 μια δογματική επιστολή όπου περιλαμβάνονται οι ορθόδοξες θέσεις και κυρίως η διδασκαλία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας. Η επιστολή είναι γνωστή ως ο «τόμος» του πάπα Λέοντα Α' και απευθυνόταν στον πατριάρχη Φλαβιανό.*

²⁷⁴ Evans, *Εποχή*, σ. 204

²⁷⁵ Φειδάς, *Ιστορία*, τ. Α', σ. 689-690

οποίοι εναντιώνονταν στο Ενωτικό και τη μονοφυσιτική διδασκαλία και αντέδρασαν με έντονες διαμαρτυρίες, συμπαρασύροντας πολλούς επισκόπους, χωρίς όμως μεγάλη αποδοχή από το λαό. Ο αυτοκράτορας τους καταδίκασε και διέλυσε τις μονές τους. Ο Σεβήρος, εν τω μεταξύ, απουσίαζε από τις συζητήσεις.²⁷⁶ Εν συνεχεία, στις 15 Μαρτίου του 533 ο αυτοκράτορας εξέδωσε διάταγμα που απευθυνόταν στο λαό της Κωνσταντινούπολης, με το οποίο διακήρυττε την ενότητα της Αγίας Τριάδας, χωρίς όμως αναφορά στις οικουμενικές συνόδους που κατοχύρωναν τα ορθόδοξα δόγματα,²⁷⁷ πιθανότατα προς αποφυγή μονοφυσιτικών αντιδράσεων. Αντίγραφο του συγκεκριμένου διατάγματος απέστειλε και σε άλλες περιοχές, όπως στην Έφεσο, στην Καισάρεια, στην Κύζικο, στην Άμιδα, στην Τραπεζούντα, στην Αντιόχεια, στα Ιεροσόλυμα, στη Σεβάστεια, στην Ταρσό και στην Άγκυρα. Αντιθέτως, τα διατάγματα που εξέδωσε στις 23 Μαρτίου του 533 και απέστειλε στον πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Επιφάνιο²⁷⁸ και τον Ιούνιο του ίδιου έτους στον πάπα Ιωάννη Β',²⁷⁹ είχαν αποδέκτες μόνο τους συγκεκριμένους πατριάρχες και εξέθεταν με ακρίβεια τα ορθόδοξα δόγματα περί των δύο τέλειων φύσεων του Χριστού με παράλληλη μνεία των αντίστοιχων Οικουμενικών συνόδων, συμπεριλαμβανομένης και εκείνης της Χαλκηδόνας.²⁸⁰ Ο πάπας Ιωάννης Β' επικύρωσε το διάταγμα και τον επόμενο χρόνο με επιστολή του στον Ιουστινιανό αφόρισε τους Ακοίμητους μοναχούς που είχαν εναντιωθεί, επισημαίνοντας ωστόσο στον αυτοκράτορα να τηρήσει επιεική στάση, σε περίπτωση που οι μοναχοί μετανοήσουν.²⁸¹

Εν τω μεταξύ, η αυτοκράτειρα Θεοδώρα προωθούσε μονοφυσίτες κληρικούς σε καίριες θέσεις, διαδραματίζοντας βασικό ρόλο στην έκβαση των εκκλησιαστικών πραγμάτων.²⁸² Το 535 πεθαίνει ο μονοφυσίτης πατριάρχης Αλεξανδρείας Τιμόθεος Δ' και με τη συνδρομή της Θεοδώρας, νέος πατριάρχης αναδείχτηκε ο μονοφυσίτης Θεοδόσιος στις 10 Φεβρουαρίου του 535. Στην Αλεξάνδρεια την περίοδο εκείνη υπήρχε έντονη διαμάχη ανάμεσα στους οπαδούς του Σεβήρου και τους υποστηρικτές του Ιουλιανού της Αλικαρνασσού, ο οποίος δίδασκε ότι το σώμα του Χριστού ήταν

²⁷⁶ C.J., 1.1.7-a. 533, - βλ. Φειδάς, *Ιστορία*, τ. Α', σ. 691

²⁷⁷ C.J., 1.1.6-a. 533, - βλ. Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία*, τ. Α', σ. 413

²⁷⁸ C.J., 1.1.7-a. 533, - βλ. Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία*, τ. Α', σ. 414

²⁷⁹ C.J., 1.1.8-a. 533, - Ό.π., σ. 414

²⁸⁰ C.J., 1.1.8-a. 534, - Ό.π., σ. 414-415

²⁸¹ Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία*, τ. Α', σ. 415

²⁸² Χριστοφιλοπούλου, *Ιστορία*, τ. Α', σ. 256

ήδη άφθαρτο, πριν αναστηθεί.²⁸³ Η αίρεση του αφθαρτοδοκητισμού, όπως ονομάστηκε, είχε μεγάλη απήχηση στην Αλεξάνδρεια και η ακραία έκφραση της αντικατοπτρίζεται στις δογματικές θέσεις των ακτισιτών, που υποστήριζαν όχι μόνο το «*άφθαρτον*» του σώματος του Χριστού, αλλά και το «*άκτιστον*».²⁸⁴ Παράλληλα, ορισμένοι οπαδοί του Σεβήρου δίδασκαν ότι οι ατέλειες και τα πάθη της ανθρώπινης φύσης κατά την πρόσληψη της από τον Χριστό, μεταφέρθηκαν και στην ψυχή Του. Εκφραστής αυτών των απόψεων ήταν ο διάκονος Θεμίστιος, ο οποίος χαρακτηρίστηκε αιρετικός από τον πατριάρχη Αλεξανδρείας Θεοδόσιο Α΄ και διέκοψε την εκκλησιαστική κοινωνία μαζί του. Οι οπαδοί του ονομάστηκαν *αγνοήτες*, εξαιτίας της άγνοιας που εκδήλωναν για την ανθρώπινη φύση του Χριστού.²⁸⁵ Η άνοδος στον πατριαρχικό θρόνο του Θεοδοσίου προκάλεσε έντονες αντιδράσεις και διαμαρτυρίες από την πλευρά των υποστηρικτών του Ιουλιανού, οι οποίοι δεν αναγνώριζαν τον πατριάρχη Θεοδόσιο, αλλά τον αφθαρτοδοκήτη Γαϊνά. Οι αντιδράσεις στην περιοχή πήραν μεγάλη έκταση και η αυτοκράτειρα ζήτησε την επέμβαση του Ιουστινιανού, ο οποίος της έδωσε την εξουσία να χειριστεί το θέμα κατά τη βούλησή της. Η Θεοδώρα το Μάιο του 535 απέστειλε στην Αλεξάνδρεια στρατιωτική δύναμη με επικεφαλής τον Ναρσή, ο οποίος κατόρθωσε να αποκαταστήσει την τάξη και τον Θεοδόσιο στον πατριαρχικό θρόνο, ενώ ο Γαϊνάς εξορίστηκε στη Σαρδηνία, όπου και πέθανε.²⁸⁶

Τον Ιούνιο του 535 μετά το θάνατο του Επιφανίου, στον πατριαρχικό θρόνο της Κωνσταντινούπολης ανήλθε ο ευνοούμενος της αυτοκράτειρας και μητροπολίτης Τραπεζούντας, Άνθιμος.²⁸⁷ Ο νέος πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ήταν γνωστός για τις μονοφυσιτικές του απόψεις, είχε συμμετάσχει στη διάσκεψη της Κωνσταντινούπολης το 532 και προφανώς είχε συμβάλει στη σύνταξη του θεοπασχητικού διατάγματος.²⁸⁸ Ο πατριάρχης Άνθιμος, μόλις ανακηρύχθηκε πατριάρχης, επιβεβαίωσε τα μονοφυσιτικά του φρονήματα με επιστολή του στο

²⁸³ Frend, *Monophysite Movement*, σ. 206, - βλ. Φειδάς, *Ιστορία*, τ. Α΄ σ. 681

²⁸⁴ Φειδάς, *Ιστορία*, τ. Α΄, σ. 682

²⁸⁵ Ό.π., σ. 683

²⁸⁶ Σεβήρος του Ασμουνναΐν, *The Patriarchs of the Coptic Church of Alexandria*, σ. 459-460, - βλ. Garland, *Emperresses*, σ. 26, -Frend, *Monophysite Movement*, σ. 270, - Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία*, τ. Α΄, σ. 493

²⁸⁷ Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, τ. Β΄, σ. 591

²⁸⁸ Φειδάς, *Ιστορία*, τ. Α΄, σ. 691

Σεβήρο και τον προσκάλεσε στην Κωνσταντινούπολη. Επίσης, επικοινωνήσε με τον μονοφυσίτη πατριάρχη Αλεξανδρείας Θεοδοσίο. Ο Σεβήρος ήρθε στην πρωτεύουσα το Σεπτέμβριο του 535. Επιπλέον, εκείνη την περίοδο επισκέφτηκε την Κωνσταντινούπολη και ο μονοφυσίτης στυλίτης Ζ' υρα. Ο Ζ' υρα κατά τη διαμονή του στην πρωτεύουσα απολάμβανε τις υπηρεσίες και την εύνοια της Θεοδώρας. Δίδασκε με παρρησία το μονοφυσιτικό δόγμα και κατάφερε να προσηλυτίσει πολλούς στον μονοφυσιτισμό, καθώς θαυμαζόταν για το ήθος του, την ταπείνωσή του και τη φιλανθρωπική του δράση. Όταν κάποτε συναντήθηκε με τον Ιουστινιανό, ήρθαν σε φοβερή αντιπαράθεση, καθώς η εμμονή του στυλίτη στην υπεράσπιση του αντιχαλκηδόνιου δόγματος και η αποστροφή του για το δόγμα της Χαλκηδόνας, προκάλεσαν την έντονη αντίδραση του αυτοκράτορα. Η παρέμβαση της Θεοδώρας ήταν καταλυτική, καθώς η μεσολάβηση της απέτρεψε τη σύλληψη και φυλάκιση του στυλίτη. Επιπλέον, ο Ιωάννης Εφέσου αναφέρει ότι οι προσευχές του Ζ' υρα, κατόπιν παρακλήσεως της Θεοδώρας, έσωσαν τον αυτοκράτορα από μια μεγάλη κύστη στο κεφάλι.²⁸⁹

Η Θεοδώρα είχε επίσης άψογες σχέσεις με τον Σεβήρο και έτρεφε μεγάλο σεβασμό για το πρόσωπό του. Σε μια από τις επιστολές του Σεβήρου προς τον διάκονο Μισαήλ, επιβεβαιώνεται η επικοινωνία μεταξύ του Σεβήρου και της αυτοκράτειρας, με την αναφορά στις θεολογικές απόψεις της αυτοκράτειρας και τις αντίστοιχες συστάσεις του Σεβήρου προς εκείνη.²⁹⁰ Η επιρροή της Θεοδώρας στις αποφάσεις που αφορούσαν στα εκκλησιαστικά πράγματα είναι εμφανέστατη, αν κρίνουμε από την επιλογή των εκκλησιαστικών ηγετών, την ανοχή και τη συναίνεση του αυτοκράτορα στις συγκεκριμένες επιλογές.²⁹¹

Ωστόσο, η μετριοπαθής στάση του Ιουστινιανού απέναντι στο μονοφυσιτισμό και η συμφωνία του πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Ανθίμου με τις αιρετικές απόψεις του Σεβήρου και του Θεοδοσίου, προκάλεσαν την οργή των ορθοδόξων. Ο πατριάρχης Αντιοχείας Ευφραίμιος και ο πατριάρχης Ιεροσολύμων Πέτρος εισηγήθηκαν με επιστολές την επέμβαση του νέου πάπα Ρώμης Αγαπητού Α'. Την

²⁸⁹ Ιω. Εφέσου, *Βίοι* I, σ. 23-32, - βλ. Evans, *Theodora*, σ. 78, - Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 183-184

²⁹⁰ Ψευδό-Ζαχαρίας, IX. 19, σ. 367 και IX. 20, σ. 372, - Ευάγγριος, *Ιστορία*, IV. 10-11, - Severus, *Select Letters*, σ. 197: «But i was much distressed that the serene queen presumes to say such grievous, not to say blasphemous, things against the holy fathers in respect of doctrines which she does not understand, and mocks at the holy Alexander the archbishop...» - βλ. Garland, *Empresses*, σ. 24

²⁹¹ Potter, *Theodora*, σ. 173, - βλ. Gerostergios, *Justinian*, σ. 104

απομάκρυνση του Ανθίμου απαιτούσαν και οι ορθόδοξοι μοναχοί στην πρωτεύουσα.²⁹² Η παρουσία του πάπα Αγαπητού Α΄ στην Κωνσταντινούπολη στις αρχές του 536, ανέτρεψε τα σχέδια των μονοφυσιτών και έθεσε τέλος στους θριάμβους τους. Ο πάπας ήταν ανένδοτος στην προσέγγιση των μονοφυσιτών και στον οποιοδήποτε δογματικό συμβιβασμό. Επιπλέον, δεν αναγνώριζε τον πατριάρχη Άνθιμο, λόγω της στήριξης που παρείχε στο μονοφυσιτισμό, ενώ παράλληλα προσπάθησε και πέτυχε την επαναφορά του αυτοκράτορα Ιουστινιανού στις αρχές του δόγματος της Χαλκηδόνας, γεγονός που προκάλεσε τη δυσαρέσκεια της αυτοκρατορίας, καθώς δεν κατόρθωσε να αλλάξει τη γνώμη του πάπα Αγαπητού. Η μετάβαση του στην Κωνσταντινούπολη απέβλεπε όχι μόνον στη διασφάλιση του δόγματος της Χαλκηδόνας και την απόρριψη του θεοπασχητικού δόγματος, αλλά και στη διευθέτηση των σχέσεων της αυτοκρατορίας με το οστρογοτθικό βασίλειο, κατόπιν εκκλήσεως του Γότθου βασιλιά Θευδάτου. Η αντίδραση του Ιουστινιανού ήταν άμεση. Λαμβάνοντας υπόψη τις πιέσεις του πάπα, τις έντονες αντιδράσεις των μοναχών και τις επεκτατικές του βλέψεις στο γοτθικό βασίλειο, σκλήρυνε τη στάση του έναντι των μονοφυσιτών.²⁹³ Ο πατριάρχης Άνθιμος εκθρονίστηκε και τέθηκε σε αργία, ωστόσο μετανοήσει και υποβάλει ομολογία ορθόδοξης πίστεως. Νέος πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ανακηρύχθηκε ο «ἀπό τῶν ξενοδόχων τῶν Σαμνῶν» Μηνᾶς.²⁹⁴ Η Ενδημούσα σύνοδος που συγκλήθηκε το 536 στην Κωνσταντινούπολη, αναθεμάτισε τον Άνθιμο και τον Σεβήρο, ο οποίος κατέφυγε στην Αίγυπτο, και καταδίκασε την αιρετική διδασκαλία του μονοφυσιτισμού. Ο πάπας Αγαπητός πέθανε ξαφνικά τον Απρίλιο του 536, αλλά οι εργασίες της συνόδου συνεχίστηκαν κανονικά. Ο Ιουστινιανός επικύρωσε τις αποφάσεις της συνόδου που απάλλασσε το ορθόδοξο δόγμα από τα ίχνη της μονοφυσιτικής διδασκαλίας που εμπεριέχονταν στο θεοπασχητικό δόγμα και έθετε τέλος στη θεοπασχητική έριδα.²⁹⁵

Παράλληλα, στη Μεσοποταμία πραγματοποιήθηκε στρατιωτική επέμβαση, προκειμένου να εκδιωχθούν οι μονοφυσίτες από την περιοχή. Ο πατριάρχης Αλεξανδρείας Θεοδόσιος αρνούσανται πεισματικά να εγκαταλείψει τις μονοφυσιτικές

²⁹² Φειδάς, *Ιστορία*, τ. Α΄, σ. 692

²⁹³ Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία*, τ. Α΄, σ. 494

²⁹⁴ Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, τ. Β΄, σ. 593, - βλ. Φειδάς, *Ιστορία*, τ. Α΄, σ. 693

²⁹⁵ Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, τ. Β΄, σ. 593, - βλ. Καραγιαννόπουλος *Ιστορία*, τ. Α΄, σ. 495-496, - Φειδάς, *Ιστορία*, τ. Α΄, σ. 693-694, - Evans, *Εποχή*, σ. 204-205, - του ιδίου, *Theodora*, σ. 84, - Garland, *Emperresses*, σ. 28, - Bury, *Roman Empire II*, σ. 377-378

του απόψεως, εξοργίζοντας τον Ιουστινιανό με αποτέλεσμα να εξοριστεί μαζί με τριακόσιους μονοφυσίτες επισκόπους και κληρικούς στη Θράκη, σε ένα κάστρο που είχε το όνομα Δερκούς, τελώντας υπό την προστασία της Θεοδώρας.²⁹⁶ Αργότερα, ο Θεοδόσιος με τη βοήθεια της αυτοκράτειρας επέστρεψε στην Κωνσταντινούπολη και διέμενε στο παλάτι του Ορμίσδα, ακόμα και μετά το θάνατο της αυτοκράτειρας, με τη σύμφωνη γνώμη του Ιουστινιανού.²⁹⁷ Αντιθέτως, Ο Άνθιμος έμεινε κρυμμένος στα διαμερίσματα της Θεοδώρας, ως την εποχή που η αυτοκράτειρα πέθανε.²⁹⁸

Η αυτοκράτειρα Θεοδώρα ήταν πάντα στο πλευρό των μονοφυσιτών κληρικών και πρόσφερε απλόχερα τη βοήθειά της, όποτε παρουσιαζόταν ανάγκη. Το έτος 541, ο εμίρης Αρέθας ζήτησε τη συνδρομή της Θεοδώρας για την προώθηση «ορθοδόξων» ιερέων, υπαινισσόμενος την πίστη τους στις μονοφυσιτικές απόψεις, σε επισκοπικές θέσεις της επικράτειας τους. Επίσης, η αυτοκράτειρα έδωσε τη συγκατάθεση της για τη χειροτονία από τον μονοφυσίτη Θεοδόσιο το 542 του μοναχού Ιάκωβου Βαραδαίου ως μητροπολίτη Εδέσσης και του μοναχού Θεοδώρου ως μητροπολίτη Βόστρας.²⁹⁹ Ο Ιάκωβος Βαραδαίος ήταν μαθητής του Σεβήρου και είχε έρθει στην Κωνσταντινούπολη με τον μονοφυσίτη μοναχό Σέργιο ζητώντας τη βοήθεια της αυτοκράτειρας για παροχή προστασίας στους μοναχούς που διώκονταν. Εν τω μεταξύ, ο ορθόδοξος πατριάρχης Αντιοχείας Ευφραίμιος αναζητούσε να συλλάβει τον Ιάκωβο, χωρίς να το κατορθώνει, γιατί ο Βαραδαίος μεταμφιεζόταν συνεχώς και διέφευγε την προσοχή, ενώ παράλληλα, περιόδευσε σε περιοχές της Ανατολής προσηλυτίζοντας νέα μέλη και χειροτονώντας μεγάλο αριθμό κληρικών.³⁰⁰ Η επιτυχημένη ιεραποστολική του δράση, χάρη στη σημαντική βοήθεια της

²⁹⁶ Ιω. Εφέσου, *Βίοι* II, σ. 528-529: «a well known and cruel place of exile was then given to the holy archbishop himself and the whole of his company the bishops with the most eminent clergy, about three hundred of them, in the interior of Thrace...a certain fortress, called Dercus.....», - βλ. Evans, *Εποχή*, σ. 205, - Frend, *Monophysite Movement*, σ. 274, - Foss, *Theodora*, σ. 144

²⁹⁷ Ιω. Εφέσου, *Βίοι* II, σ. 680, -βλ. Garland, *Empresses*, σ. 26, -Frend, *Monophysite Movement*, σ. 276

²⁹⁸ Ιω. Εφέσου, *Βίοι* II, σ. 686-687: «But, when the queen saw the king's wrath against the blessed Anthimus on account of what he had done, and his great threatening, she took him and hid him in a chamber in her palace», - βλ. Garland, *Empresses*, σ. 27

²⁹⁹ Μιχαήλ ο Σύρος, *Χρονικόν*, 9. 29, σ. 245, - βλ. Evans, *Εποχή*, σ. 319, - Garland, *Empresses*, σ. 28, -Browning, *Αιώνας*, σ. 196

³⁰⁰ Ιω. Εφέσου, *Βίοι* II, σ. 158, - βλ. Foss, *Theodora*, σ. 144

αυτοκρατείας, αναγνωρίστηκε από τη συριακή μονοφυσιτική εκκλησία, η οποία ονομάστηκε Ιακωβιτική.³⁰¹

Επίσης, η αυτοκράτειρα πρόσφερε καταφύγιο σε μια έπαυλη, στον Ιωάννη από την Ηφαιστόπολη, ο οποίος διέμενε εκεί το χρονικό διάστημα που είχε αρρωστήσει. Ο Ιωάννης είχε επιδοθεί στη χειροτονία μονοφυσιτών ιερέων σε περιοχές της Ανατολής.³⁰²

Ανάλογη στήριξη και βοήθεια πρόσφερε η Θεοδώρα στην ιεραποστολική προσπάθεια του μονοφυσίτη ιερέα Ιουλιανού στην περιοχή της Νουβίας. Ο Ιουλιανός ζήτησε από τη Θεοδώρα να τον βοηθήσει να διαφωτίσει με το κήρυγμά του τις φυλές της περιοχής. Η Θεοδώρα πληροφόρησε τον Ιουστινιανό, ο οποίος έδωσε μεν τη συγκατάθεση του, διέταξε όμως την αποστολή ορθοδόξων ιερέων, προκειμένου να διαδοθεί το δόγμα της Χαλκηδόνας κι όχι η αιρετική διδασκαλία του μονοφυσιτισμού.³⁰³ Ο Ιουστινιανός ενδιαφερόταν για την αποκατάσταση της ηρεμίας στα σύνορα της αυτοκρατορίας και για αυτό το λόγο ενδιαφερόταν να εκχριστιανίσει τους κατοίκους της περιοχής της Νουβίας. Παρά το γεγονός ότι στη Νουβία προωθήθηκαν και ορθόδοξες και μονοφυσιτικές ιεραποστολές, με τελική επικράτηση του μονοφυσιτισμού, ωστόσο δεν δημιουργήθηκαν αντιδράσεις και προβλήματα στην περιοχή. Οι ιεραποστολές στη Νουβία είχαν τα χαρακτηριστικά μιας επίσημης διπλωματικής ενέργειας που αποσκοπούσε στη διατήρηση της ειρήνης στην περιοχή, με την ένταξη των κατοίκων της περιοχής σε νέα ιδεολογική και πολιτική κατάσταση μέσω του εκχριστιανισμού τους.³⁰⁴ Η Θεοδώρα κινήθηκε άμεσα και φρόντισε να ενημερώσει τον δούκα της Θηβαΐδας στην Αίγυπτο για την ιεραποστολή υπό την καθοδήγηση του Ιουλιανού, διατάσσοντας με απειλές τη διευκόλυνση της μονοφυσιτικής ιεραποστολής στην πραγματοποίηση των στόχων τους, πριν προλάβει ο αυτοκράτορας να αποστείλει τους ορθόδοξους ιερείς. Πράγματι, ο δούκας καθυστέρησε την ορθόδοξη ιεραποστολή και όταν έφτασαν στους Νοβάτες, ο ήδη προσηλυτισμένος από τους μονοφυσίτες βασιλιάς Σιλκώ και ο λαός του, απέρριψαν την ορθόδοξη διδασκαλία θεωρώντας την αιρετική.³⁰⁵ Η αντικρουόμενη θρησκευτική

³⁰¹ Garland, *Empresses*, σ. 28, - βλ. Evans, *Theodora*, σ. 95

³⁰² Foss, *Theodora*, σ. 144

³⁰³ Evans, *Theodora*, σ. 62

³⁰⁴ Πατούρα –Σπανού, *Χριστιανισμός*, σ. 341

³⁰⁵ Ιω. Εφέσου *Ιστορία* III, σ. 251κ. ε.,- βλ. Garland, *Empresses*, σ. 28, - Evans, *Theodora*, σ. 62-63, - Foss, *Theodora*, σ. 145

πολιτική του αυτοκρατορικού ζεύγους εν προκειμένω, εντάσσεται, κατά πάσα πιθανότητα, στα πλαίσια μιας διπλωματικής τακτικής τους για τη διασφάλιση του αυτοκρατορικού κύρους και της εξουσίας στην περιοχή. Οι μονοφυσίτες διέκριναν στο πρόσωπο της αυτοκράτειρας Θεοδώρας μια πραγματική σύμμαχο, που ήταν πρόθυμη να υπερασπιστεί και να προωθήσει τα συμφέροντά τους και με κάθε ευκαιρία εκδήλωναν την ευγνωμοσύνη τους με την αφοσίωση και τη στήριξη τους στην αυτοκρατορία. Επιπλέον, η αποδοχή των μονοφυσιτικών αισθημάτων της Θεοδώρας από τον Ιουστινιανό και η ανοχή του σε ενέργειες της υπέρ των μονοφυσιτών εξηγείται, αν λάβουμε υπόψη το γεγονός ότι, εφόσον η στήριξη του προς τους ορθόδοξους ήταν δεδομένη, περισσότερο ενδιαφέρον του προκαλούσε η διατήρηση της κυριαρχίας του στην Ανατολή, παρά η διάδοση του δόγματος της Χαλκηδόνας.³⁰⁶ Αυτή η στρατηγική του αυτοκρατορικού ζεύγους σχολιάζεται και από τον Προκόπιο, ο οποίος επικρίνει τον Ιουστινιανό και τη Θεοδώρα για προσποιητές αντιπαραθέσεις μεταξύ τους, προκειμένου να παραπλανήσουν και να διχάσουν την κοινή γνώμη, αποσκοπώντας στην εύκολη χειραγώγησή της.³⁰⁷ Η αυτοκράτειρα, ανεξαρτήτως των θρησκευτικών της πεποιθήσεων, αντιλαμβανόταν σε μεγάλο βαθμό τα πολιτικά οφέλη που θα επέφερε μια ήπια και ανεκτική θρησκευτική πολιτική έναντι των μονοφυσιτών των ανατολικών επαρχιών. Η προστασία της προς τους υποστηρικτές και εκπροσώπους του μονοφυσιτισμού ανταποκρίνεται, κατά κύριο λόγο, στην προάσπιση των συμφερόντων της αυτοκρατορίας.³⁰⁸

Υπό το πρίσμα αυτών των διπλωματικών ενεργειών δικαιολογείται, κατά κάποιο τρόπο, η συναίνεση του Ιουστινιανού για την αποστολή του μονοφυσίτη Ιωάννη Εφέσου στην Μικρά Ασία. Η αυτοκράτειρα Θεοδώρα παρότρυνε τον αυτοκράτορα να ενδιαφερθεί για τη διάδοση του χριστιανισμού σε διάφορες περιοχές της Μικράς Ασίας, επιδιώκοντας την εξάπλωση του μονοφυσιτισμού. Για αυτό το σκοπό, το έτος 542, εισηγήθηκε στον αυτοκράτορα να αναθέσει την ιεραποστολή στις επαρχίες της Ασίας, Φρυγίας, Καρίας και Λυδίας, στον μονοφυσίτη Ιωάννη Εφέσου. Η επιτυχία της αποστολής περιγράφεται από τον Ιωάννη στους *Βίους* του, όπου αναφέρει τον

³⁰⁶ Evans, *Εποχή*, σ. 191, - βλ. του ιδίου, *Theodora*, σ. 63, - Garland, *Empresses*, σ. 29

³⁰⁷ Προκόπιος, *Ανέκδοτα*, 10.15-23, - βλ. Evans, *Εποχή*, σ. 191, - Παϊδας, *Εικόνα Ιουστινιανού*, σ. 74, - Cameron, *Procopius*, σ. 77

³⁰⁸ Χριστοφιλοπούλου, *Ιστορία*, τ. Α', σ. 256

προσηλυτισμό ογδόντα χιλιάδων ανθρώπων, την ίδρυση ενενήντα οκτώ εκκλησιών, δώδεκα μοναστηριών και τη μετατροπή επτά συναγωγών σε εκκλησίες.³⁰⁹

Η επαφή της Θεοδώρας με ένθερμους υποστηρικτές του μονοφυσιτισμού συνέβαλε σημαντικά στην ανάπτυξη μιας αμφίδρομης σχέσης απόλυτου σεβασμού και αφοσίωσης. Ο θαυμασμός, η εμπιστοσύνη και η ευγνωμοσύνη που ένιωθε για τους κληρικούς και μοναχούς που της συμπαράσθηκαν στις δύσκολες στιγμές, πριν ακόμα γνωρίσει τον Ιουστινιανό, εκφραζόταν με την προάσπιση των αρχών του μονοφυσιτισμού και τη στήριξη της προς τους εκπροσώπους του.³¹⁰ Η Θεοδώρα απολάμβανε να συναναστρέφεται με μοναχούς και ασκητές και δεν ήταν λίγες οι φορές που τους παρείχε προστασία και φιλοξενία στα ανάκτορα.³¹¹

Οι διώξεις εναντίον των μονοφυσιτών ανάγκασαν πολλούς μοναχούς και ασκητές από τη Συρία, την Καπαδοκία, την Αλεξάνδρεια την Ισαυρία, την Ασία, την Κιλικία, την Αρμενία και άλλες περιοχές να προσέλθουν στην πρωτεύουσα και να εγκατασταθούν, με εντολή της αυτοκράτειρας Θεοδώρας, στο ανάκτορο του Ορμίσδα, τα οποία διαμόρφωσε κατά το πρότυπο των μονών.³¹² Ο Ιωάννης Εφέσου αναφέρει ότι συνολικά φιλοξενήθηκαν περί τα πεντακόσια άτομα. Η αυτοκράτειρα τους παρείχε όλες τις ανέσεις και συχνά τους επισκεπτόταν, συνοδευόμενη κάποιες φορές από τον Ιουστινιανό, συζητούσαν μαζί τους και δεχόταν τις ευλογίες τους.³¹³ Ο ναός των Αγίων Σέργιου και Βάκχου που βρισκόταν κοντά στο Παλάτι, πιθανόν αποτέλεσε το λατρευτικό τους κέντρο.³¹⁴

Η αυτοκράτειρα υποδεχόταν στο παλάτι όλους τους εξόριστους και διωκόμενους μοναχούς και με μεγάλη προθυμία εξαντλούσε όλη τη γενναιοδωρία της στην υπηρεσία τους. Φρόντισε να χτίσει πολλά μοναστήρια και ξενώνες στην Κωνσταντινούπολη, στα οποία έμεναν πλέον οι εξόριστοι μονοφυσίτες και έκανε

³⁰⁹ Ιω. Εφέσου, *Βίοι* II, σ. 681, - βλ. Garland, *Empresses*, σ. 29, - Evans, *Theodora*, σ. 60, - Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία*, τ. Α', σ. 522, - Cameron, *Procopius*, σ. 79

³¹⁰ Frend, *Monophysite Movement*, σ. 260

³¹¹ Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 172

³¹² Ιω. Εφέσου, *Βίοι* II, σ. 677- 678: «On the subject therefore of the community of blessed men which was gathered together in the royal city by the believing queen at the time of persecution...», -βλ. Croke, *Constantinople*, σ. 73

³¹³ Ιω. Εφέσου, *Βίοι* II, σ. 677- 680, - βλ. Evans, *Εποχή*, σ. 204, - του ιδίου, *Theodora*, σ. 74, - Connor, *Women*, σ. 131, - Croke, *Constantinople*, σ. 73, - Cameron, *Procopius*, σ. 79, - Foss, *Theodora*, σ. 144

³¹⁴ Evans, *Theodora*, σ. 72, - βλ. Garland, *Empresses*, σ. 25

μεγάλες δωρεές σε ναούς, κληρικούς και μοναχούς.³¹⁵ Επιπρόσθετα, σε πολλά μοναστήρια της πρωτεύουσας και των προαστίων βρήκαν καταφύγιο μοναχές που ακολουθούσαν το μονοφυσιτικό δόγμα από τις περιοχές της Αντιόχειας, της Κιλικίας, της Ισαυρίας, της Καππαδοκίας και άλλες επαρχίες.³¹⁶ Οι μονοφυσίτες μοναχοί και κληρικοί εκμεταλλευόμενοι την εύνοια της αυτοκράτειρας, είχαν επιδοθεί στη διάδοση του μονοφυσιτικού δόγματος, κηρύττοντας σε ναούς και σε σπίτια κατοίκων τόσο μέσα στην πρωτεύουσα, όσο και στις γύρω περιοχές. Το κήρυγμά τους είχε μεγάλη απήχηση σε όλες τις κοινωνικές τάξεις, κυρίως δε, στις παραστρατημένες γυναίκες, και σε αξιωματούχους της Αυλής. Με αυτόν τον τρόπο κατόρθωσαν να προσηλυτίσουν ένα μεγάλο αριθμό πιστών.³¹⁷

Την εποχή του Ιουστινιανού, οι σχέσεις ανάμεσα στη δυτική εκκλησιαστική ηγεσία και την αυτοκρατορική εξουσία ήταν ιδιαίτερα εύθραυστες, καθώς ο ηγετικός ρόλος του αυτοκράτορα ήταν αποδυναμωμένος στη Δύση και οι θρησκευτικές εντάσεις παρακώλυαν τη διαμόρφωση μιας κοινής γραμμής στην πολιτική της ενότητας της Εκκλησίας και κατ' επέκταση της αυτοκρατορίας.³¹⁸

Η ανάμιξη της Θεοδώρας στην εκκλησιαστική πολιτική στη Δύση, προσέβλεπε στην επιτυχή πραγμάτωση των επεκτατικών σχεδίων Ιουστινιανού για την κυριαρχία του στο χώρο της Δύσεως. Τα θρησκευτικά ζητήματα προκαλούσαν διακυμάνσεις στη σχέση Ανατολής – Δύσης, καθώς οι δογματικές διαφορές και οι συγκρούσεις των εκπροσώπων και υπερασπιστών των διαφόρων δογμάτων, οδηγούσε σε αντιφατικές πολιτικές εκ μέρους του Ιουστινιανού και διατάραξη των σχέσεων μεταξύ των πατριαρχείων και των σφαιρών επιρροής τους.³¹⁹

Η Θεοδώρα, παρακολουθώντας τις θρησκευτικές εξελίξεις, αντιλήφθηκε, ότι πρωτεύουσα σημασία στην πολιτική του συζύγου της στη Δύση, αποτελούσε η διατήρηση καλών σχέσεων με τον πάπα. Επιπλέον, κατενόησε το γεγονός ότι η επιρροή του πάπα ήταν η κύρια αιτία της αλλαγής της πολιτικής του αυτοκράτορα έναντι του μονοφυσιτισμού και της εξαπόλυσης διώξεων εναντίον των υποστηρικτών

³¹⁵ Ιω. Εφέσου, *Ιστορία* III, σ. 1-2, - βλ. Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 174,

³¹⁶ Ιω. Εφέσου, *Ιστορία* III, σ. 6-7

³¹⁷ Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 184

³¹⁸ Χριστοφιλοπούλου, *Ιστορία*, τ. Α' σ. 267

³¹⁹ Ό.π., σ. 292-293

του. Οι επιδιώξεις της στρέφονταν πλέον στη δημιουργία ευνοϊκού κλίματος για την ευρύτερη διάδοσή του.³²⁰

Ο ξαφνικός θάνατος του πάπα Αγαπητού Α΄ τον Απρίλιο του 536, έδωσε στην αυτοκράτειρα την ευκαιρία να προωθήσει στον πατριαρχικό θρόνο της Ρώμης το διάκονο Βιγίλιο, που συνόδευσε τον πάπα Αγαπητό Α΄ στην Κωνσταντινούπολη. Ο Βιγίλιος φιλοδοξούσε να ανέλθει στον παπικό θρόνο και γνώριζε καλά πως η εύνοια της Θεοδώρας θα τον βοηθούσε στην εκπλήρωση των σχεδίων του. Οι διαβεβαιώσεις του για την υπακοή στο θέλημα της αυτοκράτειρας, αρκούσαν για να αποκτήσει τη συναίνεση της Θεοδώρας για τη άνοδό του στον παπικό θρόνο, εφόσον με αυτό τον τρόπο η αυτοκράτειρα θα μπορούσε να επηρεάζει την εκκλησιαστική πολιτική της Δύσης.³²¹ Όταν όμως επέστρεψε ο Βιγίλιος στη Ρώμη, πάπας είχε ήδη αναγορευθεί ο Σιλβέριος, γεγονός που αποτελούσε εμπόδιο στα σχέδια της Θεοδώρας.³²²

Ο πάπας Σιλβέριος πλήρωσε την αντίδρασή του στις επιλογές της αυτοκράτειρας στην ηγεσία της εκκλησίας. Ο Βελισάριος στον πόλεμο με τους Γότθους στη Ρώμη το 536, είχε βοηθηθεί από τον πάπα Σιλβέριο, καθώς εκείνος ζήτησε από τους Ρωμαίους να επιτρέψουν στα στρατεύματα των Βυζαντινών να εισέλθουν στην πόλη. Η Θεοδώρα με επιστολή της ζήτησε από τον πάπα Σιλβέριο να στηρίξει την αποκατάσταση του εκθρονισμένου πατριάρχη Ανθίμου. Εκείνος όμως αρνήθηκε κατηγορηματικά να στηρίξει έναν αιρετικό στον πατριαρχικό θρόνο της Κωνσταντινούπολης.³²³ Η οργή της αυτοκράτειρας εκφράστηκε με το σχεδιασμό μιας βαριάς κατηγορίας εναντίον του πάπα. Η κατηγορία ήταν αποτέλεσμα μιας καλοσχεδιασμένης πλεκτάνης της Θεοδώρας σε συνεργασία με τον Βελισάριο και την Αντωνίνα. Ο πάπας Σιλβέριος κατηγορήθηκε για συνομωσία με τους Γότθους εις βάρος της αυτοκρατορίας, ενώ ψευδομάρτυρες επιβεβαίωναν την αλληλογραφία του με τους Γότθους.³²⁴ Ο Βελισάριος τον προέτρεψε να συναινέσει στις επιθυμίες της αυτοκράτειρας, προκειμένου να σωθεί. Ο Σιλβέριος αρνήθηκε με αποτέλεσμα την εκθρόνισή του και την άνοδο στον παπικό θρόνο του ευνοούμενου της Θεοδώρας Βιγίλιου. Ο εκθρονισμένος πάπας, αναγκάστηκε να ενδυθεί το μοναχικό σχήμα και να

³²⁰ Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία*, τ. Α΄, σ. 497, - βλ. Evans, *Εποχή*, σ. 320-322

³²¹ Evans, *Εποχή*, σ. 258, - βλ. Νικολόπουλος, *Βιγίλιος*, σ. 884-886

³²² Evans, *Εποχή*, σ. 259

³²³ Liber Pontificalis, σ. 150, - βλ. Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία* τ. Α΄, σ. 497, - Evans, *Theodora*, σ. 91

³²⁴ Προκόπιος, *Ανέκδοτα*, 1.14, -βλ. Liber Pontificalis, σ. 151, - Evans, *Theodora*, σ. 91, - Bury, *Roman Empire II*, σ. 379

εξοριστεί στα Πάταρα της Λυκίας. Ωστόσο, ο επίσκοπος Πατάρων ενημέρωσε τον Ιουστινιανό Α΄, ο οποίος διέταξε την επιστροφή του Σιλβέριου στη Ρώμη για την επανεξέταση του θέματος. Όμως, ο πάπας Σιλβέριος, παραδόθηκε από τον Βελισάριο στον Βιγίλιο, ο οποίος τον εξόρισε στο νησί Palmaria, όπου αρρώστησε από τις ταλαιπωρίες και πέθανε.³²⁵

Ο νέος πάπας Βιγίλιος, μετά την άνοδό του στον παπικό θρόνο άλλαξε τη στάση του. Όταν κλήθηκε να εκπληρώσει τις υποσχέσεις του στην αυτοκράτειρα, εκείνος αρνήθηκε να υποστηρίξει την αποκατάσταση του Ανθίμου στο θρόνο, χαρακτηρίζοντας τον αιρετικό. Ο Βιγίλιος είχε κατορθώσει, δια της διπλωματικής οδού, να παραπλανήσει τη Θεοδώρα με τη βοήθεια του αποκρισιάριου Πελαγίου.³²⁶ Ο νέος πάπας, όντας ορθόδοξος, υποστήριζε θερμά το δόγμα της Χαλκηδόνας και με επιστολές του στον Ιουστινιανό, επέμενε στην καταδίκη των μονοφυσιτικών στοιχείων της συνόδου και όλων των υποστηρικτών τους.³²⁷ Οι πολιτικές συνθήκες ευνόησαν το Βιγίλιο να αποφύγει τη ρήξη με την αυτοκράτειρα. Η κατάσταση στην περιοχή της Ιταλίας, λόγω των πολέμων ήταν απελπιστική. Η Δύση υποστήριζε θερμά το δόγμα της Χαλκηδόνας, σε σημείο που ο πάπας Βιγίλιος ήταν αδύνατο να αποκλίνει, διότι θα ερχόταν αντιμέτωπος με τον δυτικό κλήρο. Η αυτοκράτειρα κατανοώντας τη σοβαρότητα της υπάρχουσας κατάστασης απέφυγε να ασκήσει πιέσεις, τηρούσε ωστόσο στάση αναμονής ως προς την εκκλησιαστική της πολιτική στη Δύση, λαμβάνοντας υπόψη τη δέσμευση του πάπα Βιγίλιου να τελεί υπό τις διαταγές της.³²⁸

Οι αποφάσεις της Ενδημούσας Συνόδου στην Κωνσταντινούπολη, δρομολόγησαν νέες εξελίξεις. Οι διώξεις και τα μέτρα εναντίον των πολεμίων του δόγματος της Χαλκηδόνας προκάλεσαν την ενίσχυση των ωριγενιστών μοναχών της Παλαιστίνης που διέμεναν στην Κωνσταντινούπολη. Οι ωριγενιστές μοναχοί ασκούσαν μεγάλη επιρροή στο πατριαρχείο της πρωτεύουσας και στην Αυλή. Κυριότεροι εκπρόσωποι τους, ο Θεόδωρος Ασκιδάς που ήταν έξαρχος της Νέας Λαύρας και ο ηγούμενος της μονής Μαρτυρίου της Παλαιστίνης, Δομετιανός. Ο

³²⁵ Liber Pontificalis, σ. 151 -152, - βλ. Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία τ. Α΄*, σ. 497-498, - Evans, *Εποχή*, σ. 259, - Bury, *Roman Empire II*, σ. 379

³²⁶ Liber Pontificalis, σ. 155, - βλ. Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία τ. Α΄*, σ. 499, - Bury, *Roman Empire II*, σ. 380

³²⁷ Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία τ. Α΄*, σ. 499

³²⁸ Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 211

Λεόντιος Βυζάντιος είχε ιδρύσει στην πρωτεύουσα δικό του μοναστήρι με ωριγενιστές μοναχούς. Οι ωριγενιστές είχαν μεγάλη απήχηση στην Παλαιστίνη. Όταν ηγούμενος της μονής της Μεγάλης Λαύρας αναδείχθηκε ο αντιωριγενιστής Γελάσιος, άρχισαν μεγάλες ταραχές, διώξεις και συγκρούσεις μεταξύ ωριγενιστών και αντιωριγενιστών, που εξαπλώθηκαν σε όλη την περιοχή της Παλαιστίνης.³²⁹ Η μοναστική διαμάχη αποτέλεσε θέμα συζήτησης στη σύνοδο της Γάζας που συγκλήθηκε το 540, ύστερα από απόφαση του Ιουστινιανού. Ο αυτοκράτορας είχε ενοχληθεί από την αδράνεια του πατριάρχη Αλεξανδρείας Παύλου Ταβεννησιώτη και ζήτησε από τον αποκρισιάρχη Πελάγιο να κάνει όλες τις απαραίτητες ενέργειες για τη σύγκληση της συνόδου στη Γάζα, που είχε ως σκοπό την καθαίρεση του πατριάρχη Αλεξανδρείας. Στη σύνοδο ήταν απαραίτητη η παρουσία των εκπροσώπων των πέντε πατριαρχικών θρόνων. Ήταν λοιπόν παρόντες μεταξύ άλλων ο αποκρισιάρης Πελάγιος ως εκπρόσωπος του πατριαρχείου Ρώμης, ο Υπάτιος Εφέσου ως εκπρόσωπος του πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, ο Ευφραίμιος Αντιοχείας, ο Πέτρος Ιεροσολύμων και ο Παύλος Αλεξανδρείας ως υπόδικος. Η σύνοδος αποφάσισε να καθαιρεθεί ο Παύλος Αλεξανδρείας και να ανέλθει στον πατριαρχικό θρόνο της Αλεξανδρείας ο Ζωΐλος. Εν τω μεταξύ, ο Λεόντιος Βυζάντιος έθεσε προς συζήτηση και το θέμα της διαμάχης ωριγενιστών και αντιωριγενιστών μοναχών. Η σύνοδος θεώρησε ότι το θέμα αυτό ήταν αρμοδιότητα του πατριάρχη Ιεροσολύμων Πέτρου. Εν τω μεταξύ, οι διαμάχες μεταξύ μοναχών και κληρικών εντεινόνταν σε επικίνδυνο βαθμό.³³⁰ Οι μοναχοί που βρίσκονταν σε αντιδικία ζητούσαν τη διευθέτηση της υπόθεσής τους και αντί να προσφύγουν στον Πέτρο Ιεροσολύμων, επέλεξαν την προσφυγή τους στον Ευφραίμιο Αντιοχείας, ο οποίος αναθεμάτισε τις θέσεις του Ωριγένη. Όταν ο Πέτρος Ιεροσολύμων ενημερώθηκε για το γεγονός αυτό, πρότεινε στους αντιωριγενιστές μοναχούς Γελάσιο και Σωφρόνιο να υποβάλλουν μυστικά *Λίβελλο* εναντίον των ωριγενιστών, ώστε να μην πάρει μεγάλη έκταση το επίμαχο θέμα, προκαλώντας την αντίδραση των τελευταίων. Ο Πέτρος Ιεροσολύμων ενημέρωσε τον Ιουστινιανό για τις διαστάσεις που έλαβε η διαμάχη των μοναχών της Παλαιστίνης, αποφεύγοντας να διαγράψει τον πατριάρχη Ευφραίμιο από τα δίπτυχα,

³²⁹ Φειδάς, *Ιστορία*, τ. Α' σ. 694-695, - βλ Στοιγιόγλου, *Ιστορία*, σ. 205-206

³³⁰ Φειδάς, *Ιστορία*, τ. Α', σ. 695-696

καθώς μια τέτοια ενέργεια από μέρους του θα δημιουργούσε εκκλησιαστικό ζήτημα.³³¹

Ο Ιουστινιανός, τόσο υπό την επιρροή του Πελαγίου και του πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Μηνά, πείστηκε να καταδικάσει τις δοξασίες του Ωριγένη, με το επιχείρημα ότι είχε προηγηθεί καταδίκη του Ωριγένη από την Εκκλησία παλιότερα και το 543 εξέδωσε διάταγμα που περιελάμβανε 10 αναθεματισμούς των ωριγενικών δοξασιών. Το διάταγμα κοινοποιήθηκε και στα πέντε Πατριαρχεία και έγινε δεκτό από την Ενδημούσα Σύνοδο στην Κωνσταντινούπολη το 543.³³²

Η αντίδραση των ωριγενιστών μοναχών ήταν έντονη, με πρωτοστάτη τον Θεόδωρο Ασκιδά, ο οποίος διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στην αλλαγή της πολιτικής του Ιουστινιανού έναντι των ωριγενιστών. Ο Θεόδωρος Ασκιδάς ήταν ωριγενιστής μοναχός, ο οποίος μετέβη από την Παλαιστίνη, όπου μόναζε, στην Κωνσταντινούπολη, για να προσφέρει τη βοήθειά του στους ομοϊδεάτες του μοναχούς. Ο Ασκιδάς κατόρθωσε να κερδίσει την εύνοια τόσο του Ιουστινιανού, όσο και της Θεοδώρας, με αποτέλεσμα να χειροτονηθεί επίσκοπος Καισαρείας. Η παραμονή του στην πρωτεύουσα, εξαιτίας της διαμάχης μεταξύ των ωριγενιστών και αντιωριγενιστών μοναχών, του έδωσε τη δυνατότητα, μέσω θεολογικών συζητήσεων, να επηρεάσει τον αυτοκράτορα και να τον προσανατολίσει στη σύνταξη και έκδοση ενός νέου διατάγματος.³³³

Ο Ασκιδάς αξιοποίησε την επιθυμία του αυτοκρατορικού ζεύγους για την άρση των θρησκευτικών διαφορών και τη διασφάλιση της ενότητας στην Εκκλησία προς όφελός των ωριγενιστών. Με επιδεξιότητα φρόντισε να συμπεριληφθεί η καταδίκη του Θεόδωρου Μοψουεστίας στην καταδίκη του Θεοδωρήτου Κύρου και του Ίβα Εδέσσης. Η καταδίκη των τριών αντιοχειανών θεολόγων θα ικανοποιούσε απόλυτα τους αντιχαλκηδόνιους οπαδούς και θα άνοιγε το δρόμο για την εύρεση μιας συμβιβαστικής λύσης μεταξύ των υποστηρικτών του δόγματος της Χαλκηδόνας και των πολεμίων αυτού.³³⁴

Ο Ιουστινιανός εξέδωσε στα τέλη του 544 το διάταγμα *κατά των Τριών Κεφαλαίων*,³³⁵ καθώς θεώρησε ότι η ενότητα θα μπορούσε να επιτευχθεί

³³¹ Φειδάς, *Ιστορία*, τ. Α' σ. 697

³³² Ο.π., σ. 698

³³³ Χρυσός, *Πολιτική*, σ. 26

³³⁴ Φειδάς, *Ιστορία*, τ. Α', σ. 704

³³⁵ Ο.π., σ. 703: ο Φειδάς αναφέρει τη συγκεκριμένη χρονολογία (544) ως τη σωστότερη.

με την καταδίκη και τον αναθεματισμό του Θεόδωρου Μοψουεστίας και των έργων του, των έργων του Θεοδωρήτου Κύρου κατά των δώδεκα αναθεματισμών του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και της Γ΄ Οικουμενικής συνόδου της Εφέσου και της επιστολής του Ίβα Εδέσσης προς τον Πέρση Μάρι.³³⁶ Η έκδοση του διατάγματος «των Τριών Κεφαλαίων», όπως ονομάστηκε, επειδή περιελάμβανε τους αναθεματισμούς και τις καταδίκες των θεολογικών τους απόψεων σε τρία κεφάλαια, προκάλεσε νέες αντιδράσεις. Ο παπικός αποκρισιάριος Στέφανος απείλησε τον πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Μηνά ότι θα διέκοπτε την εκκλησιαστική κοινωνία με αυτόν αν υπέγραφε το διάταγμα. Ο πατριάρχης Μηνάς επεσήμανε ότι το διάταγμα έθιγε του κύρος της συνόδου της Χαλκηδόνας, αλλά παρόλα αυτά υπέγραψε, δηλώνοντας ότι θα ανακαλούσε την υπογραφή του, αν δεν υπέγραφε και ο πάπας. Οι υπόλοιποι πατριάρχες δίσταζαν να το υπογράψουν, θεωρώντας ότι το διάταγμα με την καταδίκη προσώπων που δεν αναφέρονταν στη σύνοδο της Χαλκηδόνας θίγει όχι μόνο το κύρος της αλλά και το θεολογικό της περιεχόμενο, δίνοντας έρεισμα στους μονοφυσίτες να καταδικάσουν την Δ΄ Οικουμενική σύνοδο. Από την άλλη πλευρά, ο πάπας Βιγίλιος έφερνε αντιρρήσεις, διότι στη Χαλκηδόνα οι εκπρόσωποι της Δύσης υπερασπίστηκαν με πάθος τους εν λόγω θεολόγους και η συναίνεση στην καταδίκη θα αποτελούσε μεγάλη αντίφαση και σκάνδαλο για την Εκκλησία στη Δύση.³³⁷

Παράλληλα, ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός ασκούσε πιέσεις στους επισκόπους να υπογράψουν το διάταγμα. Ο πάπας Βιγίλιος, ο αποκρισιάριος Στέφανος και όλοι οι παπικοί εκπρόσωποι αρνήθηκαν να αποδεχτούν το διάταγμα και μάλιστα διέκοψαν για τέσσερις μήνες την εκκλησιαστική κοινωνία με τον πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Μηνά, ο οποίος κινήθηκε αναλόγως εναντίον του πάπα Βιγιλίου. Οι υπόλοιποι πατριάρχες, Ζωΐλος Αλεξανδρείας, Ευφραίμιος Αντιοχείας, Πέτρος Ιεροσολύμων, αν και αντέδρασαν έντονα, υπό την πίεση και τις απειλές του αυτοκράτορα υπέγραψαν.³³⁸ Ο πατριάρχης Ζωΐλος αφότου υπέγραψε, αποδοκιμάστηκε από τον πάπα Βιγίλιο, με αποτέλεσμα να ανακαλέσει και να

³³⁶ Χρυσός, *Πολιτική*, σ. 20

³³⁷ Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία* τ. Α΄, σ. 529-530, - βλ. Φειδάς, *Ιστορία* τ. Α΄, σ. 701, - Χριστοφιλοπούλου, *Ιστορία* τ. Α΄, σ. 295

³³⁸ Φειδάς, *Ιστορία* τ. Α΄, σ. 705-707, - βλ. Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία* τ. Α΄, σ. 530-531, - Χρυσός, *Πολιτική*, σ. 35-37

προκαλέσει την οργή του αυτοκράτορα. Ο Ζωΐλος εξορίστηκε και αργότερα καθαιρέθηκε.³³⁹

Η Θεοδώρα σε συνεννόηση με τον Ιουστινιανό αποφάσισαν να εκβιάσουν τη συναίνεση του πάπα στέλνοντας αντιπροσώπους στη Ρώμη με σκοπό την άμεση μετάβασή του στην Κωνσταντινούπολη. Οι πιέσεις τώρα εντεινόνταν από δύο μέτωπα, και από την πλευρά του δυτικού κλήρου και από την πλευρά του αυτοκράτορα.³⁴⁰ Μια διήγηση που περιέχεται στο Liber Pontificalis, κάνει λόγο για εισβολή αυτοκρατορικών στρατιωτών στο ναό της Αγίας Καικιλίας, κατόπιν ρητής εντολής της αυτοκράτειρας, όπου ο πάπας Βιγίλιος συνελήφθη βιαίως και οδηγήθηκε στην Κωνσταντινούπολη. Στη διαδρομή αντιμετώπισε τις έντονες και ακραίες αποδοκimasίες ανθρώπων που ήταν δυσαρεστημένοι μαζί του. Όταν έφτασαν στη Σικελία, του επετράπη να χειροτονήσει κάποιους ιερείς και διακόνους. και ύστερα αναχώρησε για την Κωνσταντινούπολη.³⁴¹ Το περιστατικό της αφήγησης αποτελεί βέβαια μια λαϊκή φήμη. Αντικατοπτρίζει όμως, τη σπουδαιότητα που είχε για τον Ιουστινιανό και τη Θεοδώρα η αποδοχή και υπογραφή του διατάγματος από τον προκαθήμενο της Δύσης. Είναι γεγονός ότι ο Βιγίλιος με αυτοκρατορική εντολή, έπρεπε να μεταβεί στην Κωνσταντινούπολη για την υπόθεση των Τριών Κεφαλαίων.³⁴² Κατά τη διαδρομή για το Βυζάντιο, έμεινε δέκα μήνες στη Σικελία. Στο διάστημα αυτό, συναντήθηκε με επισκόπους και απεσταλμένους, ώστε να εκτιμήσει τις αντιδράσεις και την υπάρχουσα κατάσταση. Εξάλλου, υπήρχε μια επιφυλακτικότητα ως προς τις πιέσεις και την αντίδραση της Θεοδώρας, την οποία έπρεπε να λάβει σοβαρά υπόψη.³⁴³ Όταν ο πάπας Βιγίλιος έφτασε στην πρωτεύουσα στις αρχές του 547, είχε έντονους προβληματισμούς και επιφυλάξεις, κυρίως για τις αντιδράσεις του δυτικού κλήρου. Οι έντονες πιέσεις και οι απειλές εκ μέρους του αυτοκρατορικού ζεύγους, καθώς επίσης και οι διαβεβαιώσεις θεολόγων ότι όχι μόνο δεν θίγεται το κύρος της Δ΄ Οικουμενικής συνόδου με την καταδίκη των αιρετικών θέσεων που εμπεριέχονται στα *Τρία Κεφάλαια*, αλλά επιπλέον, δίνεται ένα ισχυρό πλήγμα στην εξάπλωση του νεστοριανισμού στην περιοχή της Ανατολής, άρχισαν να

³³⁹ Φειδάς, *Ιστορία*, τ. Α΄, σ. 706-707

³⁴⁰ Evans, *Theodora*, σ. 102

³⁴¹ Liber Pontificalis, σ. 155-156, - βλ. Diehl, Θεοδώρα, σ. 214

³⁴² Bury, *Roman Empire II*, σ. 385

³⁴³ Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία* τ. Α΄ σ. 533- βλ. Bury, *Roman Empire II*, σ. 385, -Evans, *Theodora*, σ. 102

κάμπτουν τις αντιρρήσεις του.³⁴⁴ Εν τέλει, τον Ιούνιο του 547 ο πάπας Βιγίλιος, αφού είχε δεχθεί έντονες πιέσεις, υποχώρησε και με τη μεσολάβηση της Θεοδώρας αποκατέστησε τη σχέση του με τον πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Μηνά και καταδίκασε τα *Τρία Κεφάλαια* αλλά αρνήθηκε να τα επικυρώσει με την υπογραφή του. Αντ' αυτού, παρέδωσε στο αυτοκρατορικό ζεύγος, δύο επικυρωμένες, από τον ίδιο, διακηρύξεις σχετικά με την καταδίκη των *Τριών Κεφαλαίων*.³⁴⁵ Τον Απρίλιο του 548 ο πάπας Βιγίλιος καταδίκασε επίσημα τα *Τρία Κεφάλαια* με την έκδοση του *judicatum* (απόφαση) τονίζοντας ότι το διάταγμα με την καταδίκη των *Τριών Κεφαλαίων* δεν θίγει το κύρος της συνόδου της Χαλκηδόνας.³⁴⁶ Το ίδιο έτος πέθανε και η αυτοκράτειρα Θεοδώρα. Είχε συμβάλλει σημαντικά στην έκβαση των γεγονότων, καθώς επιδίωξη της ήταν η δημιουργία ενός νέου *Ενωτικού*, βασισμένου στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας, ανταποκρινόμενο απόλυτα στις απόψεις του Σεβήρου. Η αυτοκράτειρα γνώριζε ότι με την αποδοχή της καταδίκης των Τριών Κεφαλαίων, η Σύνοδος της Χαλκηδόνας θα μπορούσε να τεθεί υπό αμφισβήτηση και να επαναπροσδιοριστούν οι όροι της. Η συναίνεση της παπικής Εκκλησίας ήταν απαραίτητη, γιατί με την αποδοχή του διατάγματος, οι προσδοκίες της Θεοδώρας και του Σεβήρου εκπληρώνονταν, εφόσον άνοιγε ο δρόμος για ένα νέο *Ενωτικό* και ο μονοφυσитισμός αποκτούσε ένα ισχυρό έρεισμα εντός της Εκκλησίας.³⁴⁷

Παρόλα αυτά, οι επίσκοποι που ανήκαν στη σφαίρα επιρροής του πάπα, αντέδρασαν έντονα στην έκδοση του *judicatum* και παρά τις διαβεβαιώσεις ότι δεν θίγεται ούτε το περιεχόμενο, ούτε το κύρος της Δ' Οικουμενικής Συνόδου, αρνήθηκαν να το αποδεχτούν.³⁴⁸ Η κατάσταση ήταν δύσκολη. Οι αντιδράσεις των επισκόπων οδήγησαν στη διάσκεψη της Κωνσταντινούπολη το 550. Στη διάσκεψη συμμετείχαν, εκτός των πατριαρχών, επίσκοποι από την Ανατολή και τη Δύση, αξιωματούχοι και συγκλητικοί. Το *judicatum* αποσύρθηκε και ο πάπας Βιγίλιος ζήτησε να ανακληθεί το διάταγμα των *Τριών Κεφαλαίων*. Ο Ιουστινιανός αρνήθηκε, με αποτέλεσμα τη διακοπή επικοινωνίας μεταξύ του πάπα και του αυτοκράτορα το καλοκαίρι του 551.³⁴⁹

³⁴⁴ Φειδάς, *Ιστορία* τ. Α', σ. 705-706.

³⁴⁵ Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 215, - βλ. Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία* τ. Α', σ. 534

³⁴⁶ Χρυσός, *Πολιτική*, σ. 65

³⁴⁷ Evans, *Theodora*, σ. 101

³⁴⁸ Χρυσός, *Πολιτική*, σ. 68-69

³⁴⁹ Φειδάς, *Ιστορία*, τ. Α', σ. 709-710

Το Μάιο του 553 συγκλήθηκε στην Κωνσταντινούπολη η Ε΄ Οικουμενική σύνοδος. Στη σύνοδο παρευρίσκονταν οι πατριάρχες Κωνσταντινουπόλεως Ευτύχιος, Αλεξανδρείας Απολινάριος, Αντιοχείας Δόμνος. Επίσης, παρευρίσκονταν οι επίσκοποι Ραφείας Στέφανος, Τιβεριωτών Γεώργιος και Σωζοπόλεως Δαμιανός, οι οποίοι εκπροσωπούσαν τον πατριάρχη Ιεροσολύμων Ευστόχιο. Ο πάπας Βιγίλιος δεν συμμετείχε, ούτε αυτοπροσώπως ούτε με τοποτηρητές. Το γεγονός αυτό δεν μείωνε το κύρος της συνόδου, εφόσον η σύνοδος θεώρησε ότι με το *Judicatum* του πάπα Βιγιλίου, καταδικαζόταν ούτως ή άλλως τα *Τρία Κεφάλαια*. Πρόεδρος της συνόδου ορίστηκε ο Ευτύχιος Κωνσταντινουπόλεως. Τα πρακτικά της συνόδου δε διασώθηκαν στα ελληνικά, αλλά σε λατινική μετάφραση η οποία εκπονήθηκε από τον αποκρισιάρχη Πελάγιο.³⁵⁰ Η Ε΄ Οικουμενική σύνοδος και οι 14 δογματικοί κανόνες-αναθεματισμοί καταδικάζουν και αναθεματίζουν τους αιρετικούς Άρειο, Ευνόμιο, Μακεδόνη, Απολινάριο, Ευτυχή, Νεστόριο, Ωριγένη. Επιπλέον, καταδικάζονται το πρόσωπο και τα έργα του Θεοδώρου Μοψουεστίας, τα έργα του Θεοδωρήτου Κύρου κατά του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και της Γ΄ Οικουμενικής Συνόδου, όπως επίσης η επιστολή του Ίβα Εδέσσης προς τον Πέρση Μάρι. Επίσης, ανανεώνονται οι αποφάσεις των προηγούμενων τεσσάρων Οικουμενικών συνόδων.³⁵¹ Η Ε΄ Οικουμενική Σύνοδος επικύρωσε την ερμηνεία του Όρου της Χαλκηδόνας με βάση τη θεολογική ερμηνεία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας, ως τη μόνη αυθεντική και ορθόδοξη. Με αυτόν τον τρόπο δινόταν τέλος σε οποιαδήποτε αμφισβήτηση του κύρους της Δ΄ Οικουμενικής Συνόδου και καθιστούνταν απολύτως σαφές στους μονοφυσίτες, ότι η αποδοχή του Όρου της Χαλκηδόνας ήταν απαραίτητη προϋπόθεση οποιασδήποτε ενωτικής προσπάθειας. Ωστόσο, οι ενωτικές προσπάθειες του Ιουστινιανού και το όραμα της Θεοδώρας για την εύρεση μιας συμβιβαστικής λύσης μεταξύ ορθοδόξων και μονοφυσιτών δεν καρποφόρησαν.³⁵²

³⁵⁰ Φειδάς, *Ιστορία*, τ. Α΄, σ. 715 -717, - βλ. Χρυσός, *Πολιτική*, σ. 109-110

³⁵¹ Χρυσός, *Πολιτική*, σ. 129, - βλ. Φειδάς, *Ιστορία*, τ. Α΄, σ. 719

³⁵² Φειδάς, *Ιστορία*, τ. Α΄, σ. 722-723

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄

Η ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΘΕΟΔΩΡΑΣ ΚΑΙ Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΗΣ

1. Ηθογράφηση της Θεοδώρας

Αναμφισβήτητα, η δυναμική προσωπικότητα της Θεοδώρας και ο έντονος βίος της διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στα πολιτικά, κοινωνικά και θρησκευτικά δρώμενα του 6^{ου} αιώνα. Οι μαρτυρίες προσώπων που είχαν προσωπική επαφή με τη Θεοδώρα, αλλά και των ανθρώπων που προσπάθησαν να ερμηνεύσουν τη συμπεριφορά και τη δράση της μέσω της μελέτης των ιστορικών γεγονότων και των συνθηκών που εκείνη έζησε, προσφέρουν μια πληθώρα πληροφοριών για τη σκιαγράφηση της πολυσχιδούς προσωπικότητάς της.³⁵³

Ο χώρος του θεάτρου την ωθεί σε έκλυτο βίο, καθώς το περιβάλλον μέσα στο οποίο μεγαλώνει και ανατρέφεται της μαθαίνει να επιβιώνει με τη λαγνεία, τη σκληρότητα, την έλλειψη αδυναμίας, ευαισθησίας και ηθικών φραγμών.³⁵⁴ Η Θεοδώρα στο θέατρο άρχισε να αποκτά συναίσθηση της ωραίας εξωτερικής της εμφάνισης και να αξιοποιεί τις ευκαιρίες που παρουσιάζονταν για να ικανοποιήσει την έντονη φιλοδοξία της και την επιθυμία της για απολαύσεις. Οι αντιζηλίες στο χώρο καλλιέργησαν την αλαζονεία της και την επιδεικτική αυτοπροβολή της. Ήταν αυθάδης, αδίστακτη και τρομερά ανταγωνιστική.³⁵⁵ Οι περιγραφές του Προκοπίου στην *Απόκρυφη Ιστορία* σκιαγραφούν την προσωπικότητα μιας πολύ διεφθαρμένης γυναίκας που απώτερος στόχος της είναι η κατάκτηση του πλούτου και της δόξας και η ικανοποίηση της φιληδονίας της.³⁵⁶ Ωστόσο, σύμφωνα με τον Potter, ο Προκόπιος στην έντονη κριτική του για το παρελθόν της Θεοδώρας, που επιβεβαιώνεται και από τον Ιωάννη Εφέσου,³⁵⁷ είναι πράγματι υπερβολικός, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι γράφει ανακρίβειες, καθώς δεν μπορούσε να έχει ίδια αντίληψη και γνώση των νεανικών χρόνων της, αλλά επηρεάζεται περισσότερο από τη λαϊκή προπαγάνδα και

³⁵³ Παΐδας, *Απόκρυφη Ιστορία*, σ. 172

³⁵⁴ Ο.π., σ. 175

³⁵⁵ Potter, *Theodora*, σ. 46, - βλ. Foss, *Theodora*, σ. 154

³⁵⁶ Προκόπιος, *Ανέκδοτα*, 9. 12-17,- βλ. Foss, *Theodora*, σ.154

³⁵⁷ Ιω. Εφέσου, *Βίοι* I, σ. 189

τις φήμες σχετικά με τη ζωή και τη δράση των ηθοποιών της εποχής.³⁵⁸ Ο Potter θεωρεί ότι η Θεοδώρα, αν και δεν πείστηκε να ακολουθήσει τον συγκεκριμένο τρόπο ζωής, ωστόσο ζούσε μια δύσκολη, ανυπόφορη και ανασφαλή κατάσταση από την οποία η μόνη διέξοδος ήταν η αναζήτηση συντρόφων με οικονομική άνεση που θα της εξασφάλιζαν ένα καλύτερο μέλλον.³⁵⁹

Η παραμονή της Θεοδώρας πλάι στους μονοφυσίτες μοναχούς ασκεί μεγάλη επίδραση στο χαρακτήρα της και αποτελεί σταθμό για την πορεία της μετέπειτα ζωής της. Η σχέση της με το μονοφυσιτισμό τη μετέτρεψε σε μια σοβαρή, ευλαβή και ένθερμη προστάτιδα του μονοφυσιτικού δόγματος και των υποστηρικτών του. Ο σεβασμός, η στήριξη και βοήθεια που παρείχε στους εκπροσώπους του μονοφυσιτικού κλήρου και στους διωκόμενους οπαδούς είναι ενδείξεις της μεγάλης αλλαγής του ήθους και της ιδιοσυγκρασίας της. Η ευσέβειά της εκδηλωνόταν με τον ζήλο για τα πνευματικά και θεολογικά ζητήματα, το χτίσιμο ναών, τη στήριξη ιεραποστολών, τις δωρεές σε ναούς και ιδρύματα. Πάντα έδειχνε καλή διάθεση απέναντι σε όσους την βοηθούσαν. Αντιθέτως, ήταν σκληρή και αμείλικτη με όσους την περιφρονούσαν.³⁶⁰

Η Θεοδώρα έδινε μεγάλη σημασία στην εξωτερική της εμφάνιση. Ήταν υπερβολικά φιλάρεσκη και φρόντιζε με ιδιαίτερη σχολαστικότητα τον εαυτό της, κυρίως την εποχή που εγκαταστάθηκε στο παλάτι ως σύντροφος του Ιουστινιανού, ώστε να έχει μια προσεγμένη κι επιβλητική παρουσία, ανταποκρινόμενη απόλυτα στην κοινωνική της θέση και στο νέο της ρόλο στο αυτοκρατορικό περιβάλλον.³⁶¹ Λάτρευε την πολυτέλεια και κοσμούσε την ωραία της εμφάνιση με ανεκτίμητης αξίας κοσμήματα και κομψά πανάκριβα ενδύματα.³⁶²

Υπήρξε αδίστακτη σε όποιον τολμούσε να την αμφισβητήσει και να προδώσει την εμπιστοσύνη της. Οι σκληρές και απάνθρωπες τιμωρίες, τα τρομερά βασανιστήρια στα οποία υπέβαλε τους εχθρούς της είναι ενδεικτικά στοιχεία της εκδικητικής της συμπεριφοράς.³⁶³ Φερόταν με απίστευτη αλαζονεία στους αριστοκράτες, υποτιμώντας τους με εξευτελισμούς και ύβρεις. Απαιτούσε το

³⁵⁸ Potter, *Theodora*, σ. 25-26, - βλ. Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 78

³⁵⁹ Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 48, - βλ. Παϊδας, *Αφηγηματικοί Αζονες*, σ. 195

³⁶⁰ Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 47-48 και 171-172, 174-178

³⁶¹ Προκόπιος, *Ανέκδοτα*, 15.5- 8, - βλ. Foss, *Theodora*, σ.155,- Connor, *Women*, σ. 127

³⁶² Potter, *Theodora*, σ. 46

³⁶³ Ό.π., σ. 28

σεβασμό κρατώντας μια αγέρωχη, αυστηρή και απόμακρη στάση, επιδεικνύοντας τη δύναμή της σε όλους αυτούς που άλλοτε την περιφρονούσαν και την γελοιοποιούσαν με σαρκασμό και αυθάδεια.³⁶⁴

Τόσο η Θεοδώρα όσο και ο Ιουστινιανός επικρίνονται από τον Προκόπιο για την απληστία τους και τη φιλαργυρία τους. Σύμφωνα με τον ιστορικό, το αυτοκρατορικό ζεύγος επεδίωκε να αυξάνει συνεχώς τα έσοδά του, εκμεταλλευόμενοι τη δύναμη και την εξουσία τους. Η μανία για τον πλούτο τους έκανε ασύδοτους στην αδικία και τις αρπαγές περιουσιών.³⁶⁵

Ο ρόλος της ως αυτοκράτειρας του Βυζαντίου υπήρξε ενεργητικός και καθοριστικός στη διακυβέρνηση της αυτοκρατορίας. Δεν είχε ιδιαίτερες γνώσεις αλλά ήταν ευφυής και τολμηρή. Χειρίστηκε έξυπνα την εξουσία και αντιμετώπισε με παρρησία τις προκλήσεις και τις προθέσεις της ανώτερης τάξης.³⁶⁶ Διέθετε μια εξαιρετική πολιτική αντίληψη που υπήρξε σημαντική στην προάσπιση των συμφερόντων του κράτους. Η διασφάλιση του κύρους και της εξουσίας της την ωθούσαν συχνά σε ακρότητες και βιαιότητες. Εξαντλούσε όλη της την πανουργία στην επινοήση και οργάνωση συνομωσιών και ραδιουργιών, προκειμένου να αφανίσει κάθε απειλή και εμπόδιο στα σχέδια της. Καχύποπτη κι επιφυλακτική με όλους, είχε στην υπηρεσία της ανθρώπους που την ενημέρωναν για κάθε ύποπτη κίνηση που θα μπορούσε να τη βλάψει. Με αυστηρότητα και αυταρχικότητα επέβαλε τη γνώμη της απαιτώντας απόλυτη υποταγή στο θέλημά της. Ήταν ανυποχώρητη στις επιθυμίες της και επιστράτευε κάθε μέσο για την πραγμάτωσή τους.³⁶⁷

Η Θεοδώρα υπήρξε δυναμική και αυταρχική στην άσκηση της εξουσίας. Η επιρροή που ασκούσε στον Ιουστινιανό, επικρίθηκε δριμύτατα από τον Προκόπιο, που πίστευε ότι χειραγωγούσε τον αυτοκράτορα με τρόπο επιζήμιο για την αυτοκρατορία, εφόσον ο ίδιος ο Ιουστινιανός της παραχωρούσε μεγάλα περιθώρια δράσης στην πολιτική σκηνή. Η Θεοδώρα είχε την ευχέρεια να ικανοποιεί τις προσωπικές της φιλοδοξίες και να απομακρύνει από το προσκήνιο ανθρώπους που επηρέαζαν τον αυτοκράτορα, αντιτιθέμενοι στη δική της πολιτική.³⁶⁸ Ο αυτοκράτορας εμπιστευόταν απόλυτα τη Θεοδώρα και, παρόλο που υπήρχαν

³⁶⁴ Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 64

³⁶⁵ Προκόπιος, *Ανέκδοτα*, 13.17-27, - βλ. Foss, *Theodora*, σ. 155-156

³⁶⁶ Evans, *Theodora*, σ. 110

³⁶⁷ Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 106-107, - βλ. Παϊδας, *Αφηγηματικοί Άξονες*, σ. 175- 176

³⁶⁸ Παϊδας, *Αφηγηματικοί Άξονες*, σ. 156 και 163, - βλ. Garland, *Empresses*, σ. 33

διαφωνίες μεταξύ τους, αναγνώριζε την ικανότητά της να χειρίζεται δύσκολες καταστάσεις προς όφελος όχι μόνο των προσωπικών τους συμφερόντων αλλά και ολόκληρης της αυτοκρατορίας. Η οξυδέρκεια και το πολιτικό της αισθητήριο έστρεψαν την προσοχή της στην Ανατολή, τη στιγμή που ο Ιουστινιανός προσδοκούσε την κυριαρχία του στη Δύση.³⁶⁹ Είχε αντιληφθεί ότι οι ανατολικές επαρχίες, έπρεπε να υποστηριχθούν ενάντια στις εξωτερικές απειλές. Οι διχαστικές τάσεις που ενισχύονταν με τις θρησκευτικές διαφορές, ήταν απαραίτητο να αποτραπούν με μια συμβιβαστική πολιτική μεταξύ των αντιμαχόμενων παρατάξεων και ανεκτικότητα προς τις διαφορετικές θρησκευτικές πεποιθήσεις.³⁷⁰ Η πίστη και η ευλαβής προσήλωσή της στο μονοφυσιτικό δόγμα επηρέασε τα πολιτικά και θρησκευτικά δρώμενα αλλά και τη στάση του συζύγου της στη ρύθμιση των εκκλησιαστικών θεμάτων. Υπήρχε μια παροιμιώδης ισορροπία μεταξύ των διαφορετικών απόψεων του αυτοκρατορικού ζεύγους, που τροφοδοτούσε ένα παρασκήνιο σχετικά με το ρόλο της αυτοκράτειρας στην άσκηση της θρησκευτικής πολιτικής, που ερμηνεύτηκε από τον Προκόπιο ως μια ιδιοτελής συνωμοτική πράξη, ανταποκρινόμενη στην πλεονεξία του και την ασύδοτη υπερφίαλη φύση του.³⁷¹

Η Θεοδώρα στάθηκε επάξια στο πλευρό του Ιουστινιανού. Υπήρξε αφοσιωμένη σύζυγος,³⁷² σοβαρή και μετρημένη στον πολιτικό της ρόλο ως συντρόφου του αυτοκράτορα, τον στήριξε απόλυτα σε δύσκολες στιγμές, με σύνεση και ψυχραιμία, εισπράττοντας την αγάπη, την αναγνώριση και το σεβασμό από εκείνον σε όλη τη διάρκεια της κοινής τους ζωής. Υπήρχε μια αλληλοκατανόηση και αλληλοϋποστήριξη, γεγονός που ενδυνάμωνε τη σχέση τους και διευκόλυνε τη συμπόρευση τους στη ζωή και την εξουσία.³⁷³

Αξιοσημείωτη είναι η υποστηρικτική στάση της Θεοδώρας απέναντι στο γυναικείο φύλο. Η αυτοκράτειρα υπερασπίστηκε με σθένος κάθε αδύναμη, αδικημένη και παραστρατημένη γυναίκα και με την αυστηρή νομοθεσία του Ιουστινιανού Α' βελτίωσε τη θέση της τόσο στον έγγαμο βίο, όσο και στη βυζαντινή κοινωνία. Το παρελθόν της Θεοδώρας και οι μνήμες μιας άθλιας ζωής ήταν μια εύλογη αιτία για τη

³⁶⁹ Χριστοφιλοπούλου, *Ιστορία*, τ. Α', σ. 256

³⁷⁰ Diehl, *Μορφές*, σ. 87

³⁷¹ Cameron, *Procopius*, σ. 79, - βλ. Evans, *Theodora*, σ. 74, -Foss, *Theodora*, σ. 158-159

³⁷² Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 83, - βλ. Foss, *Theodora*, σ. 176, - Treadgold, *History of Byzantium*, σ. 58

³⁷³ Connor, *Women*, σ. 125-126, - βλ. Barker, *Roman Empire*, σ. 206, -Bury, *Roman Empire II*, σ. 67, - Potter, *Theodora*, σ. 203

λήψη μέτρων ενάντια στη γυναικεία κακοποίηση και στην υποβάθμιση του ρόλου της γυναικείας παρουσίας στον ιδιωτικό και δημόσιο βίο, στα πλαίσια της αυτοκρατορικής πολιτικής για την εξυγίανση και την ηθική αναμόρφωσης της κοινωνίας.³⁷⁴

Η ευαισθητοποίηση της Θεοδώρας στα γυναικεία θέματα αφήνει να διαφανεί μια διαφορετική πτυχή της προσωπικότητάς της, διαμετρικά αντίθετη με την εικόνα της εγωπαθούς, αδίστακτης και ραδιούργας γυναίκας που εξουσίαζε ολόκληρη την αυτοκρατορία. Πρόκειται για μια ανθρώπινη, ευαίσθητη και φιλόανθρωπη πλευρά της αυτοκράτειρας που εκδηλωνόταν με τη στήριξη και τη βοήθεια των φτωχών και αδυνάτων, την ίδρυση φιλανθρωπικών ιδρυμάτων και νοσοκομείων.

Επιπρόσθετα, Η Θεοδώρα υπερασπιζόταν και προστάτευε τους φίλους της και τους συγγενείς της, ήταν γενναιόδωρη και επεικής με όσους κατόρθωναν να κερδίσουν τη συμπάθειά της και έδειχνε έμπρακτα την ευγνωμοσύνη της σε όποιον την ευεργετούσε.³⁷⁵ Υπήρξε αληθινό στήριγμα για την οικογένειά της εξασφαλίζοντάς της ένα λαμπρό μέλλον με την ένταξη της στην υψηλή κοινωνία των ανακτόρων. Με την ίδια αγάπη και φροντίδα φέρθηκε σε φίλους της από το θέατρο προσφέροντάς τους μια σημαντική θέση στο παλάτι.³⁷⁶

Η αυτοκράτειρα Θεοδώρα ήταν, πράγματι, μια χαρισματική, μυστηριώδης, έντονη και αντιφατική προσωπικότητα με εξαιρετικές ικανότητες που φρόντιζε πάντοτε να τις αξιοποιεί προς όφελός της.³⁷⁷

³⁷⁴ Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 162-163, - βλ. Evans, *Theodora*, σ. 31-32

³⁷⁵ Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 178

³⁷⁶ Potter, *Theodora*, σ. 201, - βλ. Evans, *Theodora*, σ. 110

³⁷⁷ Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 223, - βλ. Potter, *Theodora*, σ. 213

2. Ο θάνατος της αυτοκράτειρας Θεοδώρας

Η αυτοκράτειρα Θεοδώρα, αφού βασίλεψε 21 χρόνια στο πλευρό του Ιουστινιανού, πέθανε στις 28 Ιουνίου του 548.³⁷⁸ Η ασθένεια από την οποία έπασχε και την οδήγησε στο θάνατο είναι, κατά την επικρατούσα άποψη, ο καρκίνος.³⁷⁹ Το σώμα της αυτοκράτειρας τοποθετήθηκε σε σαρκοφάγο από εκλεκτό μάρμαρο και ενταφιάστηκε στο μαυσωλείο που έχτισε ο Ιουστινιανός για εκείνον και τη Θεοδώρα, δίπλα στο ναό των Αγίων Αποστόλων και κοντά στο μαυσωλείο του αυτοκράτορα Κωνσταντίνου, όπου ήταν θαμμένοι οι αυτοκράτορες από τον Κωνσταντίνο ως τον Ιουστινιανό.³⁸⁰ Ακόμη και μετά το θάνατό της, ο αυτοκράτορας συνέχισε να εκφράζει την αγάπη του στη Θεοδώρα και να τιμά τη μνήμη της. Το 559 ο Ιουστινιανός, μετά τη νίκη του επί των Ούννων, εισερχόμενος στην πρωτεύουσα, οδήγησε τη νικηφόρα πομπή στο μαυσωλείο όπου αναπαυόταν η Θεοδώρα, για να αποτίσει φόρο τιμής στην αγαπημένη του σύζυγο.³⁸¹

Ο θάνατος της αυτοκράτειρας προκάλεσε ποικίλες αντιδράσεις. Συνέτριψε τον Ιουστινιανό και τους μονοφυσίτες ηγέτες και οπαδούς, αλλά και όλους αυτούς που κατά καιρούς ευνόησε με διάφορους τρόπους. Για τον αυτοκράτορα υπήρξε αγαπημένη σύντροφος, που την αγάπησε με πάθος, τη στήριξε και τη βοήθησε από την πρώτη στιγμή της γνωριμίας τους. Εκείνη τον συμβούλευε και επιδρούσε στις αποφάσεις του με εκπληκτική πειθώ, δρομολογώντας την πολιτική του στη διακυβέρνηση του κράτους. Ακόμη και μετά το θάνατό της, ο Ιουστινιανός έμεινε πιστός στη μνήμη της, σεβόμενος τις επιθυμίες της και τα πρόσωπα που αγαπήθηκαν και ευνοήθηκαν από τη Θεοδώρα, μένοντας κοντά της ως το τέλος της ζωής της.³⁸²

Από την άλλη πλευρά, οι επικριτές και εχθροί της Θεοδώρας ευελπιστούσαν πως, ελλείψει της αυτοκράτειρας, άνοιγε ο δρόμος για προσέγγιση του Ιουστινιανού, κάνοντας εφικτή την υλοποίηση των σχεδίων τους στα πολιτικά και θρησκευτικά ζητήματα. Ωστόσο ο Ιουστινιανός, τιμώντας τη μνήμη της συζύγου του, παρέμεινε

³⁷⁸ Μαλάλας, *Χρονογραφία*, σ. 383, - Προκόπιος, *Γοτθικοί Πόλεμοι*, VII. 30.4, - βλ. PLRE IIIB, *Theodora* I, σ. 1241, - Foss, *Theodora*, σ. 153-154.

³⁷⁹ Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 218, - βλ. Foss, *Theodora*, σ. 153, -Bury, *Roman Empire* II, σ. 66.

³⁸⁰ Croke, *Constantinople*, σ. 63

³⁸¹ Evans, *Theodora*, σ. 111, - βλ. του ιδίου, *Εποχή*, σ. 436

³⁸² Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 221.

προσανατολισμένος στην τελευταία επιθυμία της Θεοδώρας για την προστασία των μονοφυσιτών και στην κοινή τους πολιτική για άρση των διαφορών μεταξύ μονοφυσιτών και ορθοδόξων που θα διασφάλιζε την ενότητα της Εκκλησίας. Δεν δίστασε να σκληρύνει τη στάση του απέναντι σε όλους αυτούς που αντιδρούσαν και υπονόμειαν τη θρησκευτική του πολιτική, ενώ παράλληλα συνέχισε να δείχνει ανοχή στις μονοφυσιτικές τάσεις που εκδηλώνονταν στην αυτοκρατορία.³⁸³

Ο θάνατος της αυτοκράτειρας έφερε στο προσκήνιο και το θέμα της διαδοχής στον αυτοκρατορικό θρόνο. Το γεγονός ότι ο Ιουστινιανός και η Θεοδώρα δεν είχαν αποκτήσει παιδιά, άφηνε ανοιχτό το θέμα των κληρονόμων του στέμματος. Ο Ιουστινιανός καθοδηγούμενος από συναισθήματα καχυποψίας και έκδηλης ζηλοτυπίας, αδυνατούσε να λάβει μια σωστή και συμφέρουσα απόφαση. Ο θάνατος του ικανού υποψηφίου για τον θρόνο Γερμανού, δυσκόλεψε τα πράγματα. Επικρατέστεροι διάδοχοι ήταν ο ανηψιός του Ιουστίνος, γιος της αδελφής του Βιγιλάντιας, και του εξαδέλφου του Ιουστίνου. Ο ανηψιός του Ιουστινιανού υπήρξε και επιλογή της Θεοδώρας, για αυτό το λόγο φρόντισε να τον παντρέψει με την ανηψιά της Σοφία, αφήνοντας τη δίκη της σφραγίδα στη διαδοχή. Εν τέλει, ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός έδειξε την προτίμηση του στον ανηψιό του Ιουστίνου, πραγματοποιώντας την επιθυμία της αγαπημένης του συζύγου να αναλάβει εκείνος και η ανηψιά της Σοφία, ως γνήσιοι διάδοχοι και κληρονόμοι, τα ηνία της αυτοκρατορίας.³⁸⁴

Η αυτοκράτειρα Θεοδώρα υπήρξε μια αμφιλεγόμενη προσωπικότητα σε Ανατολή και Δύση. Για τις μονοφυσιτικές συριακές παραδόσεις υπήρξε η σεβαστή και αγαπημένη τους βασίλισσα, ευεργέτιδα και προστάτιδα του τόπου τους και του δόγματός τους. Αντιθέτως, στην ευρύτερη περιοχή της Δύσης επικράτησε η μορφή της αδίστακτης και καιροσκόπου πόρνης που κατόρθωσε με την πανουργία της να ανέλθει στην εξουσία, να αναστατώσει την Εκκλησία και ολόκληρη την αυτοκρατορία με τις απόπειρες επιβολής των μονοφυσιτικών απόψεων. Για τους Βυζαντινούς όμως, η αυτοκράτειρα Θεοδώρα υπήρξε μια εξέχουσα προσωπικότητα. Κανείς από τους Βυζαντινούς συγγραφείς δεν αμαύρωσε την εικόνα της με υπαινιγμούς και αναφορές στο σκανδαλώδες παρελθόν της που αποκαλύφθηκε με την Άποκρυφη Ίστορία του Προκοπίου. Ελάχιστοι επίσης, πολύ αργότερα, αναφέρθηκαν

³⁸³ Diehl, *Θεοδώρα*, σ. 221-222, - βλ. Evans, *Theodora*, σ. 119

³⁸⁴ Bury, *Roman Empire II*, σ. 70-71

με αρνητικά σχόλια και μομφές στις θρησκευτικές της πεποιθήσεις και στις σκοτεινές πλευρές του χαρακτήρα της. Από σεβασμό και λεπτότητα διατήρησαν την εικόνα μιας χαρισματικής γυναίκας που άφησε τη σφραγίδα της στην ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας.³⁸⁵

Η Ορθόδοξη Εκκλησία τιμά την μνήμη της Θεοδώρας στις 14 Νοεμβρίου.³⁸⁶ Ο Συναξαριστής των Παρισίων 1582, 1578, κάποιες εκδόσεις Μηναίων και ο Συναξαριστής του Νικοδήμου αναφέρουν ως ημέρα μνήμης του αυτοκρατορικού ζεύγους την 15 Νοεμβρίου, αλλά αναγράφουν το όνομα του Ιουστίνου, αντί του Ιουστινιανού, «*μνήμη τῶν εὐσεβῶν βασιλέων Ἰουστίνου καὶ Θεοδώρας*». Στους περισσότερους όμως Κώδικες αναγράφεται «*μνήμη τῶν εὐσεβῶν βασιλέων Ἰουστινιανού καὶ Θεοδώρας*». Μάλιστα, ο Νικόδημος αντέδρασε στην αναγνώριση του Ιουστινιανού Α' ως αγίου, επειδή, κατά τη γνώμη του, είχε πέσει στην αίρεση του αφαρτοδοκητισμού.³⁸⁷ Ωστόσο, δεν πρόκειται για αναγνώριση αγιότητας, αλλά για μνήμη που εξελίχθηκε σε μνημόσυνο των αυτοκρατόρων που συνέβαλαν στην ανέγερση του ναού της Αγίας Σοφίας στην Κωνσταντινούπολη. Ο ναός της Αγίας Σοφίας κατέχει εξέχουσα θέση στη λειτουργική πράξη της Κωνσταντινούπολης. Το απολυτίκιο του Ιουστινιανού και της Θεοδώρας περιέχεται σε δύο λεξιονάρια (59,623).³⁸⁸ Εξάλλου, κατά τη βυζαντινή περίοδο συνήθιζαν να τιμούν τη μνήμη Βυζαντινών αυτοκρατόρων και να τους εντάσσουν στο βυζαντινό Εορτολόγιο, επειδή είχαν προσφέρει στην Ορθοδοξία, είχαν κτίσει ναούς, είχαν κάνει θεάρεστο έργο, ή είχαν ενταφιαστεί στο Ναό των Αγίων Αποστόλων. Από το 12^ο αιώνα άρχισε στο Ναό της Αγίας Σοφίας να εορτάζεται η μνήμη του αυτοκράτορα Ιουστινιανού Α'.³⁸⁹

³⁸⁵ Foss, *Theodora*, σ. 175-176

³⁸⁶ Πιπεράκης, *Πανάγιον*, σ. 233

³⁸⁷ Ευστρατιάδης, *Αγιολόγιον*, σ. 221

³⁸⁸ Γιάγκος, *Κανόνες*, σ. 123

³⁸⁹ Τσέτσης, *Εορτολόγιο*, σ. 106-107

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε΄

ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΕΙΣ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΕΙΑΣ ΘΕΟΔΩΡΑΣ

Τον 6^ο αιώνα η Κωνσταντινούπολη αποτελεί το κέντρο της βυζαντινής τέχνης. Η οικοδομική δραστηριότητα του αυτοκράτορα Ιουστινιανού σε όλη την αυτοκρατορία, σε συνδυασμό με την εξαιρετη αρχιτεκτονική, τη ζωγραφική και την τέχνη του ψηφιδωτού αναδεικνύουν με τον καλύτερο τρόπο το έντονο θρησκευτικό συναίσθημα, τη μεγαλοπρέπεια, το κύρος και τις ηγετικές μορφές του αυτοκράτορα Ιουστινιανού και της αυτοκράτειρας Θεοδώρας.³⁹⁰

Η επιβλητική μορφή της αυτοκράτειρας με τα εκφραστικά μεγάλα μάτια και το χλωμό αλλά πανέμορφο πρόσωπο απεικονίστηκε σε μοναδικά ψηφιδωτά, σε μωσαϊκά, σε αγάλματα και προτομές. Η βυζαντινή τέχνη απέδωσε με τρόπο μοναδικό το δυναμισμό και την ακτινοβολία μιας πραγματικής ηγέτιδας που τίμησε τον αυτοκρατορικό τίτλο μέχρι το τέλος της ζωής της.³⁹¹ Δυστυχώς, έχουν διασωθεί ελάχιστα ευρήματα και αρκούμαστε σε περιγραφές ιστορικών, προκειμένου να αντιληφθούμε την ποιότητα και την ποσότητα των έργων τέχνης εκείνης της εποχής. Η απaráμιλλη ομορφιά της Θεοδώρας επιβεβαιώνεται και από τον Προκόπιο στο έργο του *Περί Κτισμάτων*, όπου γίνεται αναφορά στο άγαλμα της αυτοκράτειρας που κοσμούσε την πλατεία στο δημόσιο λουτρό *Αρκαδιαναί*, στην ανατολική πλευρά της πόλης. Το άγαλμα ήταν τοποθετημένο πάνω σε κίονα και αποτελούσε μια προσφορά της πρωτεύουσας ως έκφραση ευχαριστίας για το χτίσιμο της πλατείας.³⁹² Αγάλματα και πορträίτα του αυτοκρατορικού ζεύγους υπήρχαν εκτός από τους χώρους του παλατιού και σε όλες τις περιοχές της αυτοκρατορίας.³⁹³

Στα μωσαϊκά των διαμερισμάτων του Μεγάλου Παλατίου δέσποζαν οι μορφές του Ιουστινιανού και της Θεοδώρας και παραστάσεις από νίκες του αυτοκράτορα.³⁹⁴ Στη Ραβέννα, στο ναό του Αγίου Βιταλίου διασώζεται ένα εξαιρετικό ψηφιδωτό, όπου αναπαριστάται η αυτοκράτειρα Θεοδώρα μαζί με τη συνοδεία της να

³⁹⁰ Χριστοφιλοπούλου, *Ιστορία*, τ. Α΄, σ. 300-301

³⁹¹ Bury, *Roman Empire II*, σ. 29-30

³⁹² Προκόπιος *Περί Κτισμάτων*, 1.11.8-9, - βλ. Connor, *Women*, σ. 136, - Foss, *Theodora*, σ. 151

³⁹³ Diehl, *Μορφές*, σ. 85, - βλ. Foss, *Theodora*, σ. 151

³⁹⁴ Προκόπιος, *Περί Κτισμάτων*, 1. 10. 16- 19, - βλ. Diehl, *Μορφές*, σ. 84, - Cameron, *Procopius*, σ. 66

προσφέρει δώρο στο ναό, ένα χρυσό δισκοπότηρο.³⁹⁵ Η συνοδεία της αποτελείται από δύο άνδρες στα αριστερά της και επτά γυναίκες στα δεξιά της. Οι άνδρες, αν κρίνουμε από την ενδυμασία τους και το γεγονός ότι είναι αγένειοι, είναι πιθανότατα ευνούχοι αξιωματούχοι στην υπηρεσία της αυτοκράτειρας. Οι δύο γυναίκες που βρίσκονται ακριβώς δίπλα της και φορούν πέπλο ανήκουν ίσως στις πιο έμπιστες ακόλουθες, ενώ οι υπόλοιπες απλά συνοδεύουν και υπηρετούν τη Θεοδώρα. Η θέση και η ενδυμασία των ακολούθων υποδηλώνει το αξίωμα τους και την επισημότητα της πομπής.³⁹⁶ Τα χρώματα είναι πολύ έντονα και ποικίλα. Τα υλικά εξίσου πολύτιμα, όπως αρμόζει σε έργα τέχνης που εξυμνούν το αυτοκρατορικό μεγαλείο. Η αυτοκράτειρα απεικονίζεται να στέκεται επιβλητικά ελαφρώς πιο μπροστά από την ακολουθία της. Το σώμα της είναι κάθετο και ο πορφυρός μανδύας με τη χρυσή μπορντούρα δεν εφάπτεται στο σώμα, αλλά κρέμεται ως κάτω τονίζοντας την εντυπωσιακή παρουσία της. Τα παπούτσια της είναι χρυσά. Ξεχωρίζουν τα πολυτελή κοσμήματα που στολίζουν τον λαιμό και το κεφάλι. Το στέμμα είναι εντυπωσιακό, στολισμένο με πολύτιμους λίθους, όπως επίσης και οι πλεξούδες που πέφτουν στους ώμους και συναντούν το καταστολισμένο λαιμό της, αναδεικνύοντας τον πλούτο, την πολυτέλεια και την αυτοκρατορική μεγαλοπρέπεια.³⁹⁷ Η ομορφιά του προσώπου της με τα έντονα, λεπτά χαρακτηριστικά και τη σοβαρή μελαγχολική έκφραση προβάλλει ξεκάθαρα, δίνοντας περισσότερο έμφαση στα μεγάλα μάτια της. Η απεικόνισή της εξαίρει τον αυτοκρατορικό της ρόλο, αλλά και το μυστήριο που κρύβει η επιβλητική μορφή της.³⁹⁸ Το φωτοστέφανο που διακρίνεται πίσω από το κεφάλι είναι δείγμα της υπερβατικότητας της βασιλικής εξουσίας που δίδεται από το Θεό στον αντιπρόσωπό του στη γη, στον αυτοκράτορα, και στην οποία μετέχει η Θεοδώρα ως νόμιμη σύζυγος του.³⁹⁹ Οι μορφές που απεικονίζονται στο ψηφιδωτό έχουν το ίδιο ύψος, τα πρόσωπά τους είναι στραμμένα στους θεατές, ενώ παράλληλα δίνουν την εντύπωση πως δεν πατάνε στο έδαφος αλλά αιωρούνται, υποδηλώνοντας αυτήν ακριβώς την πνευματικότητα και την ιερότητα της τελετουργικής πράξης που πραγματοποιείται από το αυτοκρατορικό ζεύγος ως «υπερανθρώπων» φορέων της θεόδοτης

³⁹⁵ Evans, *Εποχή*, σ. 194

³⁹⁶ Connor, *Women*, σ. 134-135, - βλ. Πανσελήνου, *Ζωγραφική*, σ. 82

³⁹⁷ Clark, *Γυναίκες*, σ. 164, - βλ. Connor, *Women*, σ. 136

³⁹⁸ Cameron, *Procopius*, σ. 67

³⁹⁹ Καραγιαννόπουλος, *Πολιτική Θεωρία*, σ. 28, - βλ. Sarris, *Eastern Roman Empire*, σ. 45

εξουσίας.⁴⁰⁰ Επίσης, η χρυσή μπορντούρα του αυτοκρατορικού χιτώνα, χαρακτηριστικό περσικής ενδυμασίας, μας παραπέμπει στην προσφορά των δώρων από τους τρεις μάγους στον Χριστό. Η αυτοκράτειρα προφέρει κι εκείνη το δικό της δώρο στον Χριστό, το χρυσό δισκοπότηρο.⁴⁰¹

Από τις πηγές πληροφορούμαστε ότι η αυτοκράτειρα Θεοδώρα απεικονίζεται μαζί με τον Ιουστινιανό να δέχονται το αυτοκρατορικό στέμμα από τον Χριστό, σε τοιχογραφία που δυστυχώς δε διασώζεται, στο ναό του Αγίου Ιωάννη στην Έφεσο.⁴⁰² Μια γυναικεία προτομή του 6^{ου} αιώνα που βρέθηκε στο Μιλάνο, έχει χαρακτηριστικά που προσιδιάζουν στη μορφή της αυτοκράτειρας Θεοδώρας. Συγκριτικά με τις προτομές των αυτοκρατειρών Αριάδνης και Ευφημίας, η συγκεκριμένη προτομή παρουσιάζει ομοιότητες με απεικονίσεις της Θεοδώρας. Το λεπτό οβάλ πρόσωπο, τα μεγάλα μάτια, η κόμμωση, το διάδημα που είναι τοποθετημένο πιο πίσω στο κεφάλι στην κορυφή των μαλλιών, τα οποία είναι επιμελώς μαζεμένα ψηλά, αντιστοιχούν στις στιλιστικές συνήθειες των αυτοκρατειρών του 6^{ου} αιώνα και την αναπαράστασή τους από την τέχνη εκείνης της περιόδου. Εξάλλου, η θεματική στο ψηφιδωτό του Αγίου Βιταλίου, μέσω των συμβολισμών, αντικατοπτρίζει πτυχές της αυτοκρατορικής ζωής της εποχής του Ιουστινιανού. Επιπλέον, η μορφή της προτομής ταιριάζει σε πολλά σημεία με την περιγραφή της Θεοδώρας από τον Προκόπιο στην *Απόκρυφη Ιστορία*, καθώς και με την απεικόνιση της αυτοκράτειρας στο ναό του Αγίου Βιταλίου στη Ραβέννα, ενώ δεν αποκλείεται ο σχεδιασμός της προτομής να στηρίχτηκε στην περιγραφή του ιστορικού και στη θεματική του ψηφιδωτού της Ραβέννας.⁴⁰³

Τέλος, η μορφή της Θεοδώρας υπάρχει σε δίπτυχο που διασώζεται και χρονολογείται το 540, όπου απεικονίζεται ο ύπατος Ιουστίνος, γιός του Γερμανού και ανηψιός του Ιουστινιανού. Ο Ιουστίνος ντυμένος με τη στολή του υπάτου απεικονίζεται στο κέντρο, στην κορυφή υπάρχουν οι τίτλοι του υπάτου και ακριβώς από κάτω στο κέντρο δεσπόζει η μορφή του Χριστού, στα αριστερά Του η αυτοκράτειρα Θεοδώρα και δεξιά Του ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός.⁴⁰⁴

⁴⁰⁰ Πανσελήνου, *Ζωγραφική*, σ. 83

⁴⁰¹ Clark, *Γυναίκες*, σ. 167, - βλ. Sarris, *Eastern Roman Empire*, σ. 46

⁴⁰² Foss, *Theodora*, σ. 148

⁴⁰³ James, *Empresses*, σ. 34

⁴⁰⁴ Ό.π., σ. 135, - βλ. Potter, *Theodora*, σ. 125

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Μελετώντας κάποιος τη ζωή και τη δράση της Θεοδώρας μπορεί να καταλάβει ότι πρόκειται για μια πολύ ισχυρή και έντονη προσωπικότητα που διαδραμάτισε έναν ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στην ιστορία του Βυζαντίου.

Η πηγή από την οποία αντλούμε τις περισσότερες πληροφορίες για το βίο της Θεοδώρας, κυρίως για τη νεαρή της ηλικία, είναι ο ιστορικός Προκόπιος. Η ζωή και η προσωπικότητά της περιγράφονται από τον ιστορικό με τον πιο αρνητικό τρόπο, με έντονη προκατάληψη, υπερβολή και με πολλά κακεντρεχή σχόλια. Σύμφωνα με τον ιστορικό, η Θεοδώρα υπήρξε μια αδίστακτη και φιλόδοξη γυναίκα που κατόρθωσε με την ομορφιά και την πανουργία της να ανέλθει στην εξουσία ως σύζυγος του αυτοκράτορα Ιουστινιανού, διαδραματίζοντας σημαντικό ρόλο στη διοίκηση της αυτοκρατορίας. Στην *Απόκρυφη Ιστορία* του ο Προκόπιος μας πληροφορεί για τα νεανικά χρόνια της Θεοδώρας, χρησιμοποιώντας βαρύτατους χαρακτηρισμούς κατά την περιγραφή των νεανικών της πράξεων.

Μπορούμε να εικάσουμε ότι η ανατροφή της σ' έναν χώρο όπως ο Ιππόδρομος, συνέβαλε σημαντικά στη διαμόρφωση του χαρακτήρα της. Ο χώρος του θεάματος ήταν πολύ σκληρός και ο Ιππόδρομος ήταν το πιο ακατάλληλο μέρος για την ανατροφή ενός παιδιού. Η Θεοδώρα από την παιδική της ηλικία αναγκάστηκε να έλθει σε επαφή με την ανηθικότητα, να αναπτύξει ένα σκληρό και αδίστακτο πρόσωπο, να παραμερίσει κάθε ευαίσθητη πλευρά του χαρακτήρα της, προκειμένου να επιβιώσει μέσα στην κοινωνική πραγματικότητα. Σταθμός στη ζωή της αποτελεί η εποχή που κατέφυγε στην Αλεξάνδρεια· το μέρος όπου για πρώτη φορά συναντήθηκε με το μονοφυσитισμό. Ο μονοφυσитισμός άσκησε μεγάλη επιρροή στον τρόπο σκέψης και στη ζωή της Θεοδώρας. Η συναναστροφή με μονοφυσίτες ιερείς και μοναχούς της πρόσφερε μια νέα οπτική και οι δεσμοί που ανέπτυξε μαζί τους επρόκειτο να διατηρηθούν ως το τέλος της ζωής της. Οι μονοφυσιτικές πηγές εξαίρουν το ήθος της αυτοκράτειρας Θεοδώρας και εξυμνούν το έργο της με μεγάλο σεβασμό και ευγνωμοσύνη. Για τους μονοφυσίτες ιστορικούς και χρονογράφους η Θεοδώρα ήταν μια συνετή, ευσεβής και φιλόδοξη γυναίκα, πρόθυμη να προσφέρει τη βοήθειά της σε φτωχούς και ταλαιπωρημένους ανθρώπους. Υπήρξε η αγαπημένη τους αυτοκράτειρα και η μεγαλύτερη σύμμαχος τους στους δύσκολους καιρούς των θρησκευτικών ταραχών της εποχής του Ιουστινιανού.

Η γνωριμία και ο γάμος της με τον Ιουστινιανό άλλαξαν τη ζωή της ριζικά. Το αυτοκρατορικό ζεύγος επικρίθηκε δριμύτατα από τον ιστορικό Προκόπιο για κακή διακυβέρνηση της αυτοκρατορίας, λόγω της απληστίας του και της σκληρής και άδικης συμπεριφοράς του απέναντι στους υπηκόους του. Ο ιστορικός τονίζει τη μεγάλη επιρροή που ασκούσε η αυτοκράτειρα Θεοδώρα στον Ιουστινιανό, όχι μόνο στην προσωπική τους ζωή, αλλά και στην άσκηση της εξουσίας. Ήταν σκληρή με τους εχθρούς της και έκανε τα πάντα για τους απομακρύνει από τη ζωή της. Αντιθέτως, τα άτομα του περιβάλλοντος της και όσοι είχαν την εύνοια της κατόρθωσαν να βελτιώσουν την κοινωνική τους θέση.

Κομβικό σημείο στη διάρκεια της βασιλείας της αποτελεί η γνωστή «*Στάση του Νίκα*». Η Θεοδώρα επέδειξε μία εκπληκτική δυναμικότητα, με αποτέλεσμα να ληφθούν σημαντικές αποφάσεις από τον αυτοκράτορα και να καταστείλει μια εξέγερση που έπληξε τη Βασιλεύουσα σε πολύ μεγάλο βαθμό. Ο μεγάλος αριθμός των νεκρών, οι υλικές καταστροφές, ο διχασμός των πολιτών, συγκλόνισαν τη βυζαντινή κοινωνία. Ωστόσο, η αυτοκράτειρα συνέβαλε αποφασιστικά στη δυναμική επέμβαση του αυτοκράτορα ώστε να επέλθει η ηρεμία στην πόλη και να διατηρήσει την εξουσία του.

Η εμπλοκή της Θεοδώρας στην εσωτερική και εξωτερική πολιτική είχε απώτερο σκοπό την εξυπηρέτηση των προσωπικών της συμφερόντων, αλλά και την ισχυροποίηση της εξουσίας του Ιουστινιανού. Οι μονοφυσιτικές θρησκευτικές της πεποιθήσεις επηρέασαν σημαντικά την αυτοκρατορική πολιτική σε όλους τους τομείς. Έδειξε υπερβάλλοντα ζήλο για την προώθηση του μονοφυσιτισμού και βοήθησε με κάθε τρόπο τους μονοφυσίτες μοναχούς, κληρικούς και λαϊκούς. Επηρέασε τον αυτοκράτορα Ιουστινιανό να εγκαταλείψει την αδιαλλαξία του απέναντι στους αντιχαλκηδόνιους και να αγωνιστεί, προκειμένου να συμβιβάσει τα δύο αντικρουόμενα δόγματα, ώστε να διασφαλιστεί η ενότητα της Εκκλησίας. Όμως, οι συμβιβαστικές αυτές ενέργειες του Ιουστινιανού, εξόργισαν τους ορθοδόξους, οι οποίοι στράφηκαν με οργή εναντίον της Θεοδώρας θεωρώντας ότι η επιρροή της στον αυτοκράτορα έβλαπτε την Εκκλησία.

Σημαντική υπήρξε η συμβολή της Θεοδώρας στη βελτίωση της θέσης της γυναίκας στη βυζαντινή κοινωνία. Ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός ανέκαθεν υποστήριζε την ισότητα των ανθρώπων ενώπιον του Θεού. Η αυτοκράτειρα Θεοδώρα συνέβαλε σε μεγάλο βαθμό στην απόφαση του Ιουστινιανού να προστατέψει και να βελτιώσει νομικά τη θέση της γυναίκας σε κοινωνικό αλλά και σε οικογενειακό

επίπεδο. Ιδιαίτερως μεγάλη ήταν η ευαισθητοποίηση της Θεοδώρας στο θέμα των παραστρατημένων, κακοποιημένων και κατατρεγμένων γυναικών. Έδειξε μεγάλο ενδιαφέρον για την εξάλειψη της βίας, της εκμετάλλευσης, της αναγκαστικής πορνείας και της κακομεταχείρισης των γυναικών από επιτήδειους μαστροπούς. Το δύσκολο παρελθόν της, η ταύτισή της με αυτές τις γυναίκες και οι προσπάθειες της να τις βοηθήσει αναδεικνύουν μια πολύ ανθρώπινη και ευαίσθητη πτυχή της προσωπικότητας της Θεοδώρας. Υπήρξε πολύ υποστηρικτική απέναντι στις γυναίκες που επιθυμούσαν να αλλάξουν τρόπο ζωής και να ξεφύγουν από την αθλιότητα και την ανηθικότητα στην οποία είχαν υποπέσει. Διακαής πόθος της ήταν η απομάκρυνση των κακοποιών στοιχείων από τη βυζαντινή κοινωνία, η καταπολέμηση της βίας και η ηθικοποίηση της κοινωνίας.

Εκτός από τον αγώνα της υπέρ των γυναικών, η Θεοδώρα διετέλεσε και μεγάλο φιλανθρωπικό έργο. Το αυτοκρατορικό ζεύγος μερίμνησε ώστε να χτιστούν νοσοκομεία, πτωχοκομεία και ξενώνες απόρων. Επιπροσθέτως, έκανε μεγάλες δωρεές, έδωσε λύσεις για την αποκατάσταση του προβλήματος της ανυδρίας ενώ έχτισε και αναπαυτήριο. Η φιλανθρωπική της δράση δεν περιορίστηκε στην Κωνσταντινούπολη αλλά επεκτάθηκε και σε άλλες περιοχές της αυτοκρατορίας.

Η σχέση του Ιουστινιανού και της Θεοδώρας ήταν πράγματι πολύ ισχυρή. Υπήρχε πολλή αγάπη, σεβασμός και αλληλοϋποστήριξη σε όλη τη διάρκεια της κοινής τους ζωής. Η Θεοδώρα ενδιαφερόταν για όλα τα θέματα της αυτοκρατορίας και συνεργαζόταν άψογα με τον Ιουστινιανό στη λήψη μέτρων και αποφάσεων που αφορούσαν την εσωτερική πολιτική. Ο Ιουστινιανός θαύμαζε την ευφυΐα και το πολιτικό κριτήριο της συζύγου του και για αυτό το λόγο της επέτρεπε μεγάλα περιθώρια δράσης στην πολιτική σκηνή. Όμως και η Θεοδώρα μεριμνούσε πρωτίστως για το κοινό τους συμφέρον και την προστασία του συζύγου της. Ποτέ δεν επιχείρησε να τον εκθέσει ή να τον βλάψει. Πάντοτε του έδειχνε την αγάπη της και την ευγνωμοσύνη της. Στάθηκε πλάι του σε καλές και δύσκολες στιγμές. Τον στήριξε και τον βοήθησε, χρησιμοποιώντας πολλές φορές την πανουργία της, προκειμένου να πετύχει την εξυπηρέτηση των εξωτερικών συμφερόντων της αυτοκρατορίας και την εδραίωση της κυριαρχίας του.

Συνοψίζοντας λοιπόν, μπορούμε να πούμε ότι η αυτοκράτειρα Θεοδώρα κατόρθωσε με τη δυναμική, λαμπερή παρουσία της και τη μυστηριώδη προσωπικότητά της να καταγραφεί στην ιστορία ως μια από τις σημαντικότερες και ικανότες ηγέτιδες της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Μια αντιφατική και έντονη

προσωπικότητα που αγαπήθηκε και παράλληλα μισήθηκε με την ίδια ένταση από τους ανθρώπους που, είτε είχαν άμεση επαφή μαζί της είτε βίωσαν έμμεσα τις συνέπειες των αποφάσεών της. Ήταν ωστόσο, πάντα παρούσα σε όλες τις εξελίξεις, κατορθώνοντας να αφήσει τη δική της σφραγίδα στην ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α. ΠΗΓΕΣ

Chronicon Anonymum, έκδ. I. B. Chabot, *Anonymi auctoris Chronicon ad annum Christi 1234 pertinens*, [CSCO 109 - SS 56], Louvain 1965

Codex Justinianus, έκδ. P. Krueger, *Corpus Juris Civillis II, Codex Justinianus*, Berlin 1877

Codex Theodosianus, έκδ. Th. Mommsen – P. M. Meyer, *Theodosiani libri XVI cum constitutionibus Sirmondianis*, τ. 1 – 2, Berlin 1904

Digesta, έκδ. Th. Mommsen, *Corpus Juris Civillis I, Institutiones, Digesta*, Berlin 1892

Ευάγριος, *Ἐκκλησιαστική Ἱστορία*, έκδ. J. Bidez – L. Parmentier, *The Ecclesiastical History of Evagrius with the Scholia*, London 1898

Ιωάννης Εφέσου, *Βίοι*, έκδ. E. W. Brooks, *John of Ephesus, The Lives of Eastern Saints*, PO 17 (1923) 1-304, PO 18 (1924) 513 – 697

Ιωάννης Εφέσου, *Ἐκκλησιαστική Ἱστορία*, έκδ. R. P. Smith, *The Third Part of the Ecclesiastical History*, Oxford 1860

Ιωάννης Ζωναράς, *Επιτομή Ἱστοριών*, έκδ. M. Pinter - Th. Buttner -Wobst, - *Ioannis Zonarae, Epitomae Historiarum*, [CSHB 3], Bonnae 1897

Ιωάννης Μαλάλας, *Χρονογραφία*, έκδ. H. G. Beck – A., Kambylis – R., Keydell, *Ioannis Malalae Chronographia*, [CFHB 35- Series Berolinensis], Berlin 2000

Κασσιόδωρος, *Variae*, έκδ. Th. Mommsen, *Cassiodori Senatoris Variae*, [MGH 12], Berolini 1894

Κύριλλος Σκυθοπολίτης, *Βίος τοῦ Ὁσίου πατρός ἡμῶν Σάββα*, έκδ. E. Schwartz, *Kyrillos Von Skythopolis*, Leipzig 1959

Liber Pontificalis, έκδ. J. T. Shotwell, *The book of Popes to the pontificate of Gregory I*, [Records of Civilization Sources and Studies], New York 1916

Μιχαήλ ὁ Σύρος, *Χρονογραφία*, έκδ. J. B. Chabot, *Chronique de Michel Le Syrien, Patriarche jacobite d' Antioche*, τ. 2, Paris 1899-1904

Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως, έκδ. Th. Preger, *Scriptores Originum Constantinopolitarum*, [Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana], Lipsiae 1907

Προκόπιος, *Ανέκδοτα ἢ Απόκρυφη Ἱστορία*, έκδ. J. Haury, *Procopii Caesariensis Opera Omnia* III, [Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana], Lipsiae 1906

Προκόπιος, *Περὶ Κτισμάτων*, έκδ. J. Haury, *Procopii Caesariensis Opera Omnia* IV, [Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana], Lipsiae 1905

Προκόπιος, *Ὑπὲρ τῶν Πολέμων Λόγοι*, έκδ. J. Haury, *Procopii Caesariensis Opera Omnia* I, [Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana], Lipsiae 1905

(Ψευδο-)Ζαχαρίας, έκδ. G. Greatrex - R. Phenix – C. Horn, *The chronicle of Pseudo-Zachariah Rhetor: Church and War in late Antiquity*, [Translated Texts of Historians 55], Liverpool 2011

Σεβήρος, *Ἐπιστολαί*, εκδ. E. W. Brooks, *The Sixth Book of the Select Letters of Severus patriarch of Antioch in the Syriac version of Athanasius of Nisibis*, τ. 2, Oxford 1903

Σεβήρος του Ασμουναῖν, *Ἱστορία τῶν Πατριαρχῶν*, εκδ. B., Evetts, *History of the Patriarchs of the Coptic Church of Alexandria*, PO 1 (1903) 383-518

Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, εκδ. C. De Boor, *Theophanis Chronographia*, τ. 1-2, Leibzig 1883-5

B. ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΑ ΒΙΒΛΙΑ – ΜΕΛΕΤΕΣ

Αναστασίου, Ι., *Ἐκκλησιαστική Ἱστορία*, τ. 1, Θεσσαλονίκη 2005

Αντωνόπουλος, Π., *Πέτρος Πατρίκιος – Ο βυζαντινός διπλωμάτης, αξιωματούχος και συγγραφέας*, Αθήνα 1990

Βακαλούδη, Α., *Η μαγεία ως κοινωνικό φαινόμενο στο πρώιμο Βυζάντιο 4^{ος} - 7^{ος} μ. Χ.* αι., Αθήνα 2001

Γιάγκος, Θ., *Κανόνες και Λατρεία*, Θεσσαλονίκη 2001

Γριτσόπουλος, Τ., «Ἀφθαρτοδοκῆται», *ΘΗΕ* 3, 509-510

Ευστρατιάδης, Σ., *Ἀγιολόγιον τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, Αθήνα 1935

Ζακυθινός, Δ., *Βυζαντινή Ἱστορία 324-1071*, Αθήνα 2015

Ιμβριώτη, Ρ., *Η γυναίκα στο Βυζάντιο*, Αθήνα 2002

Καούρας, Γ., *Βυζάντιο. Τα ερωτικά εγκλήματα και οι τιμωρίες τους*, Αθήνα 2003

Καραγιαννόπουλος, Ι., *Ίστορία τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους, Ίστορία πρωΐμου βυζαντινῆς περιόδου (324-565)*, τ. 1, Θεσσαλονίκη 1978

Καραγιαννόπουλος, Ι., *Τό Βυζαντινόν Κράτος*, Θεσσαλονίκη 2001

Καραγιαννόπουλος, Ι., *Ἡ Πολιτική Θεωρία τῶν Βυζαντινῶν*, Θεσσαλονίκη 1988

Καρμίρης, Ι., «Μονοφυσитισμός», *ΘΗΕ* 9, 68-70

Καρπόζηλος, Α., *Βυζαντινοί Ιστορικοί και Χρονογράφοι (4^{ος}-7^{ος} αι.)*, τ. 1, Αθήνα 1997

Κουκουλές, Φ., *Βυζαντινῶν Βίος καὶ Πολιτισμός*, τ. 2, Αθήνα 1948

Λουγγής, Τ., *Ιουστινιανός Πέτρος Σαββάτιος, Κοινωνία, Πολιτική και Ιδεολογία του 6^{ου} μ. Χ. αιώνα*, Θεσσαλονίκη 2005

Ματσούκας, Ν., *Δογματική και Συμβολική Θεολογία*, τ. 2, Θεσσαλονίκη 1992

Νικολόπουλος, Π., «Βιγίλιος», *ΘΗΕ* 3, 884-886

Παῖδας, Κ., «Αφηγηματικοί Άξονες στην Απόκρυφη Ιστορία του Προκοπίου», στο: Κ., Παῖδας, *Serta Byzantina*, Αθήνα 2014, 183-207

Παῖδας, Κ., «Ἡ εἰκόνα τοῦ Ιουστινιανοῦ ὡς θεράποντος τοῦ δικαίου στήν Απόκρυφη Ιστορία τοῦ Προκοπίου Καισαρείας», στο: Κ., Παῖδας, *Serta Byzantina*, Αθήνα 2014, 118-130

Παῖδας, Κ., «Ζητήματα κοινωνικοῦ φύλου στήν Απόκρυφη Ιστορία τοῦ Προκοπίου Καισαρείας», στο: Κ., Παῖδας, *Serta Byzantina*, Αθήνα 2014, 63-77

Πανσελήγου, Ν., *Βυζαντινή Ζωγραφική: Ἡ Βυζαντινή κοινωνία καὶ οἱ εἰκόνες της*, Αθήνα 2010

Πατούρα-Σπανού, Σ., *Χριστιανισμός και Παγκοσμιότητα στο Πρώιμο Βυζάντιο*, Αθήνα 2008

Πιπεράκης, Γ. Ε., *Πανάγιον, ἥτοι κατάλογος τῶν ὅπου γῆς Ὁρθοδόξων Ἀγίων*, Μήλεσι 2006

Πλακογιαννάκης, Κ., *Δημόσιος και Ιδιωτικός Βίος και Πολιτισμός των Βυζαντινών*, Θεσσαλονίκη 2006

Ροδοκανάκης, Π., *Ἡ Βασίλισσα καὶ αἱ Βυζαντιναὶ Ἀρχόντισσαι*, Αθήνα 2010

Στογιόγλου, Γ., *Ἐκκλησιαστική Ἱστορία*, τ. 1, Θεσσαλονίκη 1989

Τσέτσης, Γ., *Ἡ Ἐνταξίς τῶν Ἀγίων στό Ἑορτολόγιον*, Κατερίνη 1991

Φειδάς, Βλ., *Ἐκκλησιαστική Ἱστορία*, τ. 1, Αθήνα 2002

Χρήστου, Π. Κ., *Ελληνική Πατρολογία*, τ. 5, Θεσσαλονίκη 1992

Χριστοφιλοπούλου, Αικ., *Βυζαντινή Ἱστορία (324-610)*, τ. 1, Θεσσαλονίκη 1996

Χριστοφιλοπούλου, Αικ., *Τό πολίτευμα καὶ οἱ θεσμοὶ τῆς Βυζαντινῆς Αυτοκρατορίας 324-1204. Κράτος-διοίκηση-οἰκονομία-κοινωνία*, Αθήνα 2004

Χρυσός, Ευ., *Ἡ Ἐκκλησιαστική Πολιτική τοῦ Ἰουστινιανοῦ κατὰ τὴν ἔριν περὶ τὰ τρία κεφάλαια καὶ τὴν Ε' Οἰκουμενικὴν σύνοδον*, [Ανάλεκτα Βλατάδων 3], Θεσσαλονίκη 1969

Γ. ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΑ ΒΙΒΛΙΑ – ΜΕΛΕΤΕΣ

Arnott, P., *The Byzantines and their world*, New York 1973

Barker, J. W., *Justinian and the Later Roman Empire*, London 1966

- Beck, H. G., *Βυζάντιον Έρωτικόν*, μτφρ. Ιω. Δημητρούκος, Αθήνα 1999
- Browning, R., «Ο Αιώνας του Ιουστινιανού», *IEE* 7 (1978) 150-204
- Bury, J. B., *History of the Later Roman Empire from the death of Theodosius I to the death of Justinian*, τ. 2, New York 1958
- Cameron, A., *Procopius and the Sixth Century*, New York 1985
- Clark, G., *Οι Γυναίκες στην Όψιμη Αρχαιότητα. Ειδωλολατρικοί και χριστιανικοί τρόποι ζωής*, μτφρ. Στ. Κομνηνός, Αθήνα 1997
- Connor, C. L., *Women of Byzantium*, New Haven, London 2004
- Constantelos, D. J., *Byzantine Philanthropy and Social Welfare*, New York 1991
- Croke, B., «Justinian's Constantinople», στο: M. Maas, *The Cambridge Companion to the Age of Justinian*, Cambridge 2005, 60-86
- Diehl, C., *Justinien et la civilization byzantine au VI siècle*, Paris 1901
- Diehl, C., *Θεοδώρα: Η αυτοκράτειρα του Βυζαντίου*, μτφρ. Α. Μοσχοβάκης, Αθήνα 1989
- Diehl, C., *Βυζαντινές Μορφές*, μτφρ. Στ. Βουρδουμπά, Αθήνα 1969
- Evans, J. A. S., *Η Εποχή του Ιουστινιανού*, μτφρ. Β. Κουρή, Αθήνα 1999
- Evans, J. A. S., *The Empress Theodora, Partner of Justinian*, Austin 2004
- Evans, J. A.S., *The Emperor Justinian and the Byzantine Empire*, Westport 2005
- Foss, C., «The Empress Theodora», *Byzantion* 72 (2002) 141-176

Frend, W. H. C., *The Rise of Monophysite movement*, Cambridge 1972

Garland, L., *Byzantine Empresses, Women and Power in Byzantium ad 527-1204*, London-New York 1999

Gerostergios, A., *Justinian the Great. The Emperor and Saint: Illustrious Byzantine Emperor, Legislator and Codifier of Law*, Belmont, Massachusetts 1982

Harvey, S. A., *Asceticism and Society in Crisis*, California 1990

Hearsey, J., *City of Constantine 324-1453*, New York 1958

Herrin, J., *Γυναίκες στην Πορφύρα: Ηγεμόνες του Μεσαιωνικού Βυζαντίου*, μτφρ. Α., Εμμανουήλ, Αθήνα 2002

Herrin, J., «Prostitution», *ODB* 3, 1741-1742

Hughes, I., *Belisarius. The Last Roman General*, Yardley 2009

Humfress, C., «Law and Legal Practice in the Age of Justinian», στο: M. Maas, *The Cambridge Companion to the Age of Justinian*, Cambridge 2005, 161-184

Irmischer, J., «Η Πορνεία στο Βυζάντιο», στο: *Πρακτικά του Α' Διεθνούς Συμποσίου. Η καθημερινή ζωή στο Βυζάντιο. Τομές και συνέχειες στην ελληνιστική και ρωμαϊκή παράδοση*, (15-17 Σεπτεμβρίου 1988), επιμ. Χ., Αγγελίδης, Αθήνα 1989, 253-258

James, L., *Empresses and Power in Early Byzantium*, New York 2001

Jones, A. H. M., *The Later Roman Empire. A Social, Economic and Administrative Survey*, τ. 1-3, Oxford 1964

Martindale, J. R., *The Prosopography of the Later Roman Empire (527-641)*, τ. 3.1 και τ. 3.2, Cambridge 1992

Potter, D., *Theodora. Actress, Empress, Saint*, New York 2015

Rice, T., *Ο Δημόσιος και Ιδιωτικός Βίος των Βυζαντινών*, μτφρ. Φ. Κ. Βώκος, Αθήνα 1990

Sarris, P., *Economy and society in the Age of Justinian*, New York 2006

Sarris, P., «The Eastern Roman Empire from Constantine to Heraclius (306-641) », στο: C. Mango, *The Oxford History of Byzantium*, New York 2002, 19-59

Sotinel, CL., «Emperors and Popes in the Sixth Century: The Western View», στο: M., Maas, *The Cambridge Companion to the Age of Justinian*, Cambridge 2005, 267-290

Treadgold, W., *A Concise History of Byzantium*, New York 2001

Vasiliev, A., *Ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας 324-1453*, μτφρ. Δ. Σαβράμης, Αθήνα 1954

Vasiliev, A., *Justin the First*, Cambridge - Massachusetts 1950

